Colecția

Istorie și diplomație

3

Coperta: Mihai ALBU
Pe copertă : Schița hărții provine din arhiva diplomatului american Leland Harrison - asistent al lui Joseph Grew, secretarul Comisiei Americane pentru negocierea păcii de la Paris (depozitată la Library of Congress, Washington D.C.)

De același autor:

1. *Relații româno-cnglczc (1914-1933),* Iași, 1986 - Premiul „Nicolae lorga" al Academiei Române (1986);
2. *România și organizarea postbelicii a lumii (1945-1947),* București, Editura Academici, 1988 ;
3. *România și Statele Unite ale Amcricii (1918-1947),* Iași, Editura Universității „Al. Ioan Cuza", 1989 - în colaborare cu Sorin Pârvu ;
4. *Bătălia diplomatică pentru Basarabia (1918-1940),* Iași, Editura Junimea, 1991 ;
5. *Diplomația României. Nicolae Titulcscu și Marca Britanic,* Iași, Editura Moldova, 1991 ;
6. *Ultimele luni de pace (martic-august 1939),* Iași, Institutul European, 1992-în colaborare cu Ion Pălroiu ;
7. *Anglia și Românіaîntrc 1939-1947,* București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992 - în colaborare cu Ion Pătroiu.

© 1993 Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului European pentru cooperare Cullural-Științifică Iași

I.S.B.N. 973-9148-18-2 Printed in ROMANIA

V. F. DOBRINESCU

ROMÂNIA ŞI SISTEMUL TRATATELOR DE PACE DE LA PARIS

(1919- 1923)

INSTITUTUL EUROPEAN IAȘI
1993

în memoria tatei, Florea Dobrinescu, primul meu profesor de istorie a Românilor.

CUPRINS

INTRODUCERE.....7

CAPITOLUL 1.....9

*Raporturi politico-diplomatice și militare ale României în anii Primului Război Mondial (1914-1918).....*9

CAPITOLUL II.....46

Diplomația României în timpul încheierii sistemului tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)..... 46

1. *România în fața Forumului Păcii. Semnarea Tratatului de la Versailles.....*46
2. *România și Tratatul de la St. Germain.....*55
3. *Semnarea Tratatului de la Ncuilly-sur-Scinc.....*61
4. *Protocolul de la Paris (28 octombrie 1920).....*63
5. *Recunoașterea internațională a Unirii Transilvaniei cu România. Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920).....*78
6. *Tratatul de la Sevres și Tratatul frontierelor.....*95
7. *Diferendul României cu Marile Puteri în problema Dunării.....*98
8. *Problema petrolului în relațiile României cu marile puteri (1918-1920).....*102
9. *Controverse cconomico-financiarc în raporturile cu «democrațiile occidentale» la linele Marelui Război.....*104

ÎNCHEIERE.....112

Summary.....115

INDICE DE NUME.....117

INTRODUCERE

înapul 1918, visul românilor (Ic a trăi între granițele unui stal național unitars-a realizat. Românii din Basarabia, Bucovina și Transilvania, aflați sub dominația unor imperii vecine, s-au pronunțat, prin adunări plebiscitare, conform principiului autodeterminării naționale, pentru Unirea cu Vechiul Regat. Idcca autodeterminării naționale, profund ancorată în conștiința juridică a națiunii române, și-a produs efectele punînd bazele juridice indestructibile ale noului stal național unitar român. Acesta este sensul istoric și caracterul de drept public al reprezentanțelor naționale din provinciile istorice aflate pînă atunci sub dominație străină - Sfatul Țării de la Chișinău, Consiliul Național al Bucovinei și Marca Adunare Națională de la Alba Iulia - de a fi concretizat *voința colectivă,* cu aspirațiile sale la dcsăvîrșirca *Unității Naționale.*

Realizarea Marii Uniri de la 1918 nu a fost, desigur, opera unui singur om și nici a unei singure generații. Năzuința fierbinte a poporului român s-a înfăptuit prin dreptatea istorică și prin ceea ce veacurile au adunat ca putere de voință a tuturor generațiilor. Dar declanșarea unor acțiuni, care au precedat realizarea idealului secular, ca și deciziile privind politica României în anii primului război mondial, au aparținut generației Marii Uniri, în rîndul căreia s-au impus personalități marcante, precum : Ion I.C. Brătianu, Nicolae Iorga, Take Ionescu, I.Gh. Duca, N.Tilulcscu, luliu Maniu, Al. Vaida-Voicvod, Vasilc Lucaciu, Iancu Flondor, Ion Nistor, Ion Pclivan, P. Halippa, Ion Inculcț, Al. Avcrcscu, ErcmiaGrigorcscu, C. Prczan, Ion Antonescu și alții.

Tratatele dc pace nu aveau misiunea de a dcsăvîrși stalul național unitar român, în 1918, acest lucru fusese înfăptuit de poporul român. Sistemul tratatelor dc pace din 1919-1923 nu a făcut alice va dccît să recunoască și să înregistreze această creație logică, organică și dc caracter definitiv a națiunii române. Din aiarc perspectivă trebuiesc privite textele tratatelor dc pace - Versailles, Sl.Gcrmain, Trianon, Ncuily-sur-Scinc, Sevres și Tratatul frontierelor, Protocolul dc la Paris - care recunoșteau, *de jure,* Unirea tuturor românilor. La Paris, cu cîtcva excepții-avem în vedere tendința marilor puteri dc a-și lărgi sferele dc influență polilico-cconomice și financiare, îndeosebi în staiclcsucccsoralc-principiul naționalităților s-arcalizat la scară internațională, împlinindu-sc, în manieră democratică, aspirațiile mai multor popoare europene, între care și acelea ale poporului român.

După elaborarea și semnarea tratatelor dc pace, în vara anului 1920, corpurile legiuitoare au dat, din punctul dc vedere al stalului român, consacrarea juridică a sistemului tratatelor dc pace dc la Paris, care a stal la baza raporturilor internaționale din perioada interbelică. Validîndu-lc, Parlamentul României a dovedit înțelegerea

unui adevăr incontestabil: acela că, în pofida unor imperfecțiuni, tratatele condiționau însăși pacea mondială, orice revizuire a clauzelor lor fundamentale, făcută lără voia tuturor semnatarilor, înscmnînd angajarea celeilalte alternative care era - și a fost - războiul.

La finele Marelui Război, România era stat național unitar constituit din teritoriile locuite dintoldcauna de români. Actele plebiscitare de Unire - din martie, noiembrie și decembrie 1918 - legitimau acest stal și reprezentau o victorie a principiului naționalităților, a dreptului la autodeterminare al poporului român.

în 1940, România Mare, situată la răspînlia marilor imperii totalitare, sovietic și german, a trebuit să suporte fatalitatea poziției sale geografice, consecințele bulversărilor provocate de reglementările teritoriale inițiale conform anexei secrete a pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939 și de desfășurările în curs ale celui deal doilea război mondial. în perioada iunic-scptcmbric 1940, sub imperiul forței. România a trebuit să cedeze la trei dintre vecinii săi Basarabia, Nordul Bucovinei, Herța, nord-vcslul Transilvaniei și Dobrogea de sud, părți din patrimoniul național românesc. 1940 s-a dovedit a fi anul în care dreptul forței s-a impus în defavoarea forței dreptului, atunci lovindu-sc în opera înfăptuită de națiunea română la 1918.

De la Unirea cea Marc din 1918 au trecut aproape 75 de ani, perioadă în care România a fost mutilată teritorial în 1940, iar înccpînd cu 1945 pînă în decembrie 1989 țării i s-a impus - cu ajutorul tancurilor și armatelor sovietice - un regim politic intern care nu cadra cu firea și aspirațiile poporului român. în afara granițelor stalului național au rămas provincii istorice cu o populație majoritară românească, nedreptatea din anul 1940 rămînînd încă nereparată.

Lucrarea de față, bazată pe consultarea a numeroase surse documentare - din care multe inedite - și a literaturii române și străine consacrate problemelor forumului păcii din capitala Franței, prezintă activitatea diplomatică a României vizînd sancționarea, prin sistemul tratatelor de pace, a deciziilor plebiscitare din cursul lui 1918, an în care s-a înfăptuit cel mai important act din istoria Românilor - *Unirea cea Marc.*

Autorul mulțumește instituțiilor românești (Arhivele Statului București, Biblioteca Academici, Biblioteca Centrală de Stal, Ministerul Afacerilor Externe - Direcția Arhivă, Ministerul Apărării Naționalc-Dirccția Arhivă) și străine (British Library, Public Record Officc-Kcw Gardens-Anglia, Biblioteca Congresului, Arhivele Naționalc-Washington D.C., Hoover Archives, Palo Alto-S.U.A.) pentru bunăvoința cu care au pus la dispoziție numeroase piese de arhivă, fără de care întocmirea acestui excurs de isioric diplomatică nu ar fi fost posibilă.

Ianuarie 1993.

CAPITOLUL I

Raporturi politico-diplomatice și militare ale României în anii Primului Război Mondial (1914-1918)

România se afla, la începutul primului război mondial, încă dependentă de alianța cu Puterile Centrale, deși nu era nici un secret că majoritatea populației și a oamenilor politici simpatiza puternic cu Franța și se opunea dorinței regelui Carol I de a participa la conflagrație alături dc Germania și Austro-Ungaria.

Consiliul de Coroană dc la Sinaia, din 21 iulic/3 august 1914, a respins dorința suveranului, hotărît pentru o alianță cu Puterile Centrale, și s-a pronunțat, în majoritate, pentru o politică dc neutralitate armată cu apărarea granițelor.

Delimitarea dc politica Triplicci, previzibilă încă din timpul războaielor balcanice, s-a întărit odată cu încheierea, la 18 scptcmbric/1 octombrie 1914, a convenției secrete româno-rusc, act prin care diplomația țaristă se angaja să garanteze și să apere integritatea teritorială a României, în schimbul unei neutralități binevoitoare, rccunoscîndu-i-sc, totodată, drepturile asupra Transilvaniei.

Înclinînd, încă de la începutul conflictului, pentru alianța cu Antanta, care îi recunoștea dezideratele unității național-slalalc, România a inițial, în primăvara anului 1915, negocieri secrete cu Rusia, Franța și Anglia. Tratativele cu Antanta au fost complicate, faptul datorîndu-sc nu ncholărîrii guvernului dc la București, ci, dorinței sale de a obține acordul pentru rcincludcrca în granițele istorice a tuturor teritoriilor locuite dc români și dc a asigura țării condiții favorabile din punct dc vedere militar.

Angajamentul politic al României, precizat încă din august 1915, s-a transformat înlr-unul militar la 4/17 august 1916. între condițiile intrării României în război dc partea Antantei două erau esențiale: recunoașterea dezideratului unității național-slalalc și a egalității dc tratament a Bucureștilor la viitoarea Conferință a Păcii.

Ncsusținulă dc Aliați și slab pregătită din punct dc vedere militar, România, după o serie dc succcsc inițiale obținute în Transilvania în fața trupelor austro- ungare, va trebui să se retragă în toamna anului 1916, abandonînd vremelnic majoritatea teritoriului național. Teritoriul ci se limita, în decembrie 1916, laopartc a Moldovei. în primele zile ale lui ianuarie 1917, frontul se stabiliza în sudul Moldovei, pe linia Șiretului, de-a lungul Dunării și a brațului Sfintul Gheorghe.

V.H. Dobrinescu

După o iarnă grea, armala română s-a refăcut, un rol deosebit revenind Misiunii militare franceze condusă de generalul Berthelot; s-au primit arme noi și muniții din Apus. Drept urmare, la 11/24 iulie 1917, Armala a Il-a, condusă de generalul Al. Averescu, a spart frontul german la Mărăști, izbutind să elibereze un teritoriu de aproximativ 500 de kilometri. Dar ofensiva de pe Șiret, care trebuia să însoțească victoria de la Mărășești, nu s-a produs deoarece soldații ruși, preocupați de evenimentele din propria țară, nu voiau să mai lupte. S-a realizat, în schimb, un contraatac al trupelor germane aflate sub comanda lui Mackcnscn. După un șir de lupte grele, inamicul a fost respins la Mărășești și Oituz. Victoriile obținute de armala română în vara anului 1917 au evidențiat valoarea, vitejia și spiritul ci de sacrificiu, însușiri apreciate mult de Aliați.

în Rusia, căderea țarismului a fost succedată, în octombrie 1917, de victoria bolșevicilor lui Lenin.

Evenimentele din ultimele luni ale anului 1917 au dus la încetarea luptelor pe frontul csl-curopcan. în urma armistițiului încheiat de ruși, la 22 noicmbric/5 decembrie 1917, cu Puterile Centrale, s-a ajuns la ocuparea Ucrainei, pînă la Odessa, de trupele germane și ausiro-ungarc. Astfel, înconjurate din toate părțile și ncavînd nici un sprijin din afară, autoritățile române au trebuit să încheie, la 26 noicmbric/9 decembrie 1917, armistițiul de la Focșani, care avea un caracter pur militar, excluzând orice chestiuni politice. Armistițiul a fost urmai de Tratatul de la București între România, pe de o parte, și Germania, Auslro-Ungaria, Bulgaria, Turcia, pe de alta. România era nevoită să cedeze Dobrogea, să accepte rectificări de frontieră în zona Carpaților și să încheie înrobitoare convenții economice (agricolă, a petrolului, a pădurilor ele.). Armistițiul și pacea separată erau rezultatul nu numai al unei pregătiri militare insuficiente a României, al abandonării sale de către Aliați ci, mai ales, consecința răsturnării de fronturi care s-a produs în răsăritul Europei la sfîrșitul anului 1917. Tratatul de la București nu a fost ratificat de Parlament și Rege, nici nu s-a aplicat deoarece, pe celelalte fronturi de luptă, sorții războiului au fost de partea aliaților României.

Guvernul român a adresat, la 27 octombric/9 noiembrie 1918, trupelor de ocupație un ultimatum, prin care le cerea să părăsească teritoriul național. Mobilizate, pentru a doua oară, la 28 ociombric/10 noiembrie 1918, armatele române trec, din nou, în Transilvania la 24 noiembrie. Trupele, însă, nu au depășit inițial linia de pe izvorul Mureșului, pentru a da posibilitatea libertății de decizie a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia.

Sfîrșitul primului război mondial găsește România alături de Antantă și el va consemna realizarea statului național unitar.

Relațiile României cu marile puteri, îndeosebi Anglia, au intrat, la începutul primului război mondial, înlr-o nouă fază a evoluției lor. Au contribuit la aceasta mai mulți factori între care, în primul rînd, poziția adoptată de diplomația României în timpul Conferinței de la București din 1913. Apreciată favorabil la Londra ', ca a generat în cercurile Foreign Officc-ului convingerea rcoricnlării politicii externe a României prin ieșirea de sub incidența Puterilor Centrale. Apoi, oficiile diplomatice

1 Arh.M.A.E., fond 70, Lntdra, dosar 8, 1910-1914, f.221-222 (telegrama nr.l 329, l/14august 1913, de la l.ondra, către președintele Consiliului, semnată Mișu).

britanice de la București informau Ministerul de Externe de la Londra despre atitudinea pro-aniantislă a majorității oamenilor politici din România, ca și asupra rolului *esențial* al opiniei publice în deciziile de politică externă[2]. în fine, neutralitatea proclamată de guvernul de la București a întărit considerabil opinia diplomației engleze potrivit căreia, aceasta, cel puțin în prima fază a conflictului, reprezenta *un avantaj* pentru Antantă. Discuțiile din 21 iulie 1914, de la Londra, angajate de șeful Foreign Officc-ului, Sir Edward Grey, cu Take Ionescu[3] au reliefat idcca că, între altele, cea mai bună politică pentru România era a «instinctului național». A reieșit, de asemenea, că Anglia se va abține cu greu să rămînă neutră față de un eventual conflict mondial. Evenimentele din 1912-1913 au influențat *decisiv* politica României în viitor. Avînd 1.5(X) km frontieră comună cu adversarii prezumtivi, teritoriul românesc se prezenta în condiții avantajoase pentru o ofensivă și dezastruoase pentru defensivă. Izolată și înconjurată la frontiere de dușmani, România, în afară de orice considerente politice, nu putea să intre în luptă printr-o acțiune ofensivă[4], dccît sprijinită pe cele două Bancuri și pe o colaborare efectivă cu Aliații săi.

Dorința sinceră a poporului român a fost de a nu-și realiza stalul național unitar pe calea războiului. Această poziție a fost exprimată de mulți oameni politici, inclusiv I.I.C. Brălianu, ceea ce nu însemna că România nu trebuia să beneficieze de șansele oferite de conjunctura internațională. Cu alte cuvinte, în perspectivă istorică, primul război mondial trebuia să constituie nu cauza, ci prilejul realizării idealului secular al unității naționale a tuturor românilor.

După Unirea Moldovei cu Țara Românească (1859-1862) și cîștigarca independenței naționale (1877-1878), dcsăvîrșirca statului național a devenit principalul obiectiv politic al românilor. în afara stalului național se aflau importante teritorii românești. Realizarea statului național unitar reprezenta o condiție *sine qua non,* fără de care progresul general al societății românești nu era posibil[5].

Consiliul de Coroană de la Sinaia, din 3 august 1914, a decis neutralitatea României, cu apărarea granițelor[6] - rezoluția fiind expresia întregii politici a lui I.I.C. Brălianu de realizare a unității național-staialc care coincidea cu aspirațiile de veacuri ale poporului. Cu acest prilej, șeful guvernului român declara că «Puterile Centrale nu ne pol impune o decizie cînd nu nc-am consultat înainte» deoarece «conștiința națională se îndreaptă împotriva unui război alături de Germania și Auslro-Ungaria». Mai mult, continua Brălianu, «exemplul Italici, care rămînc neutră, ne întărește decizia noastră[7]». Voiul

---

2 Great Britain, PRO., *I-.O.* 371,4 705, 1.17-18.

3 B.C.S., fond Al.Si.(Jeorges, Arh.N.E'ilodor, CCCXCV1/8 ; V.Ncica, *Un militant pour 1'unitc naționale roumaine: lake Ionescu,* în *RRII,* -4,1981, p.747 ; Ion Bulei, *Arcul așteptării 1914- 1915-1916,* București, 1981, p.50. *C.Xcni, Take Ionescu : 1858-1922,* București, 1932, p.292.

4 Bibi.Acad., Arti.dr.C.Angelcscu, I Mss.7, f.1-2.

5 Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român,* vol.I-II, București, Ed.Academiei, 1983; A.P.Samson, *Memoriile unui gazetar,* București, CR, 1979, p. 14.

6 B.C.S., fond Al.St.Gcorges, Arh.Victor Antonescu, PC/4-2, nepag.; B.A.R., Arh.Titu Maiorcs-
cu, III Mssc, f.3-6.

7 B.C.S., fond Al.St.Gcorges, Arh.Victor Antonescu, PC/4-2, nepag.

Consiliului de Coroană punea, aprecia în *însemnările* sale I.Gh. Duca, *«piatra fundamentalii* a unilății naționale a tulu-

ror românilor» *(s.ns.)*[8] [9] [10] [11], el fiind rezultatul unci aprecieri obiective a situației României.

Înccpînd din august 1914, cele două tabere beligerante au exercitat presiuni pentru implicarea României, datorită poziției strategice și resurselor sale economice, în conflictul mondial'. Spre deosebire de acțiunile contradictorii ale Ballplatz-ului în tentativa de a cîșliga România de partea Triplicei, activitatea diplomatică a Antantei, prin abilul Sazonov, și aceea a Italici, au avut ecou favorabil alît în opinia publică, cît și în rîndul guvernuluiDeși opțiunea României era clară, I.I.C. Bră- tianu se arăta «rezervat» și «prudent», ncpronunțîndu-sc hotărît asupra țelurilor externe ale Bucureștilor. Atunci, diplomația sa decurgea din temeinice raționamente care coincideau cu interesele naționale. îndemna la această prudență și neîncrederea față de politica tuturor Marilor Puteri. Astfel, cu numai cîtcva luni mai înainte, Bulgaria ridicase, în fața opiniei publice europene, problema revizuirii Tratatului de la București, față de care guvernul Majestății Sale Britanice afirmase că «nu s-ar împotrivi unor rectificări pe care le socotea necesare». Ministrul României de la Londra, Nicolae Mișu, nu a reușit, în timpul întrevederii din martie 1914, să-l determine pe conducătorul Foreign Officc-ului să-și modifice opiniile ". Pentru ca atmosfera să devină mai calmă, a fost nevoie de intervențiile diplomatice ale Parisului și Pctcrsburgului pe lîngă Ministerul de Externe Britanic.

Anglia și Franța proiectau, în august 1914, constiluircaîn zona Balcanilor a unei federații de state neutre, care urma să cuprindă România, Bulgaria, Muntenegruși Grecia [12] [13]. în acel context, Marca Britanic a trimis în Balcani pe diplomatul Noel Buxton, cu misiunea de a cîșliga statele respective în numele «principiului naționalităților». Tripla înțelegere atrăgea, astfel, natural simpatia tuturor popoarelor și țărilor care aspirau la unitatea lordcsiat ". Buxton, care era președintele Comitetului Balcanic din Londra, a purtat la Sofia convorbiri cu președintele Consiliului Radoslavov, cu miniștrii și șefii opoziției, cu care prilej a evidențiat necesitatea ameliorării raporturilor bulgaro-sîrbc în contextul îmbunătățirii climatului balcanic [14] [15]. într-o conferință publică, rostită în fața membrilor «Ligii anglo-bulgare», diplomatul englez sublinia importanța atitudinii Sofiei față de Antantă și afirma cu convingere că popoarele din sud-cslul Europei trebuiau să se așeze în «granițele etnografice» ", ceea ce ar fi garantat pacea în zonă. Misiunea lui Buxton nu a trecut neobservată în rîndul Puterilor Centrale. Astfel, un ziar german, apărînd punctul de vedere al Wilhclmstrassc-ului, o califica drept

8 I.G.Duca, *Amintiri politice,* vol.I, Miinchcn, 1981, p.63.

9 V.Aianasiu, A.Iordachc, M.Iosa, I.M.Oprea, PaulOprcscu, *România în primul război mondial,* Bucuroșii, Ed.mililarâ, 1979 ; Mircea M.Popa, *Primul război mondial 1914-1918,* Bucuroșii, Ed.științifică și enciclopedică, 1980.

10 C.Nuțu, *România în anii neutralității 1914-1916,* Bucuroșii, Ed.științifică, 1972, p.150.

11 *Ibidem,* p.84.

12 R.Poincare, *Au service de la France,* i.V, *L'Invasion,* Paris, Pion, 1928, p.97.

13 C.Nuțu, *op.cit.,* p.140.

14 Arh.M.Ap.N., fond 5 417, dosar 62/113, 1914, Poziția 163, f.388.

15 Idem, dosar 99/42, 1914, Poziția 276, 1.66.

«neserioasă». Von Moch, într-o telegramă expediată de la Sofia, la 27 august 1914, aprecia că Amanta a reușit să atragă România prin «asigurarea integrității sale teritoriale» și promisiuni asupra Transilvaniei. După același comentator, Rusia și Franța «fuseseră convinse de acest

lucru», dar Anglia avea «oarecari rezerve cu privire la integritatea teritorială a României», chestiunea fiind legală de «eventualele revendicări ale Bulgariei» [16]. Ziarul bulgar «Dncvnic», în același spirit, opina că Anglia *«a răspuns negativ»* și a dat să se înțeleagă că este neapărat necesar ca România «să cedeze Dobrogea Bulgariei», în felul acesta toate diferendele dintre cele două țări fiind «tranșate definitiv» (s.ns.)[17] [18] [19]. Peo poziție asemănătoare cu ccaa Foreign Officc-ului se afla și diplomația țaristă. Ministrul de externe rus, Sazonov, transmitea la 3/16 decembrie 1916, la București, lui Poklcwski-Kozicll, că «noul bloc balcanic trebuie să fie scopul eforturilor noastre (...) *dar formarea blocului este imposibilă fără compensatii teritoriale în folosul Bulgariei»* (s.ns.)

Concomitent cu misiunea Buxton, diplomația engleză a efectuat o serie de sondaje la București prin Sir George Barclay căruia Edward Grey, șeful Foreign Office-ului, i-alransmis, Ia22augusll914, instrucțiuni prin care era autorizat, dacă el considera oportun, să lase să se înțeleagă că guvernul român se putea aștepta la un sprijin financiar din partea Angliei, dacă avea nevoie pentru a ușura operațiunile pe care le-ar putea întreprinde contra Germanici și Austriei. Firește, atenționa ministrul de externe britanic, «nu trebuie să se lase impresia că se făceau presiuni asupra României» ”. Două săptămîni mai tîrz.iu, Legația României de la Londra era informată despre decizia guvernelor Antantei «de a nu încheia pace separată și de a nu intra în negocieri separate fără consimțămîntul Aliaților ci» [20] - hotărîrca venea în sprijinul creării unui sentiment de încredere față de diplomația Triplei înțelegeri.

Politica de *neutralitate binevoitoare* a României față de Antantă era urmărită cu interes și în Italia. în septembrie 1914, cotidianul «Corricrc della Sera» sublinia că «politica așezată a lui Brălianu cucerește, din ce în ce mai mult, națiunea încrezătoare», neutralitatea Italici «contribuind la întărirea acestor stări de lucruri» [21] [22]. în primele luni ale conflictului, printr-un complicat joc diplomatic, șeful guvernului, I.I.C. Brălianu, a reușit să obțină, în schimbul adoptării neutralității țării, din partea Parisului și a Pclcrsburgului, sprijinul pentru recunoașterea unirii Transilvaniei cu România Franța a lăsat inînă liberă Rusiei în negocierile cu România urmînd fără abateri, cel puțin în această etapă, linia diplomației țariste. Quai d'Orsay a anunțat, la 1 august 1914, Bucureștii că susține promisiunea teritorială a lui Sazonov[23]. Anglia - considerată la Atena ca avînd idei politice mai largi[24] - n-a confirmat. Astfel,

16 Idem, dosar62/113, 1914, Poziția 263, 1.168.

17 Idem, dosar97/20, 1914, Poziția 274, f. 17.

18 *Documents Diplornatiqucs Secrets Russes, 1914-1917,* Paris, Payot, 1928 (telegramă secreta nr.4
302, 3/16 decembrie 1914, S.Sazonov către S.Poklcwski-Koziell, p.184-185).

19 I.G.Duca, *op.cit.,* vol.l, p. 149 ; Ion Bulei, *Arcul...,* p. 102.

20 Arh. M.Ap.N., fond5417, dosar62/113, 1914, Poziția 163, 1.23,26.

21 Idem, dosar99/22, 1914, Poziția 276, 1.230.

22 Gheorghe N.Cazan, S.Rădulescu-Zoncr, *România si Tripla Alianță, 1878-1914,* București, Ed.științifică și enciclopedică, 1979, p.414.

23 S.D.Spcctor, *Romania al the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of loan I.C.Hrătianu,* New York, 1962, p.23.

24 B.C.S. fond Al.St.Georges, Arh.N.l ilodor, LX 11/4, 1.10.

Grey a tclcgrafial la Petersburg și București anunțînd că «acceptă declarația privitoare la concesiile teritoriale». Cîl privește garanția integrității statale, Foreign

Oftlce-ului a aprobal-o, dar a considerat că după război aceasta «nu va comporta dccît sprijinul diplomatic» Paul Cambon, ambasadorul Franței la Londra, aprecia această rezervă ca «inutilă», deoarece «nu poți veni cu rezerve atunci cînd soliciți concursul militar al unei țări» “.

Cercurile diplomatice londoneze erau de părere că tratatele de pace, care ar fi succedat victoriei Antantei, trebuiau să ofere garanțiile respective și să stabilească angajamente definitive.

Pentru informarea guvernului britanic, cu privire la opțiunile României, cabinetul I.I.C. Brătianu a decis să-l trimită la Londra pc Take Ionescu, în misiune semioficială, încă din toamna anului 1914 [25] [26] [27] [28]. Din motive pe care nu le cunoaștem, diplomatul român nu s-a deplasat atunci în capitala Angliei. Cunoscutul om politic, în mai multe articole publicate în presa vremii - *Forja morală, Americanizarea lumii. Datoria neutrilor, Cascada tronuri lor*- aprecia că, în urma războiului, harta Europei se va schimba, ca trebuind să fie croită după cum înțeleg popoarele. Opțiunea sa era împărtășită și dc alți oameni politici români.

Sir George Barclay a primit instrucțiuni clare de la Foreign Office să păstreze, față dc România, «le meme language» [2)1] cu cel al miniștrilor țarist și francez dc la București, ceea ce ne face să susținem că, în primele luni ale războiului, politica Angliei față dc România a fost în linii generale asemănătoare cu cea a Franței și Rusiei.

La sfîrșitul anului 1914, se observă o vizibilă apropiere a României dc puterile Antantei, manifestată, între altele, în frecventul flux diplomatic între București, pe de o parte, Londra, Paris și Petersburg, pe dc altă parte. In același timp, Bucureștii și-au adîncit relațiile cu Italia, primul ministru I.I.C. Brătianu considcrînd că apropierea de Antantă s-ar face mai rapid, dacă negocierile s-ar purta dc grupul italo-român și nu dc România singură[29] [30]. Reprezentanții Triplei înțelegeri acreditați la București au intervenit, în noiembrie 1914, pe lîngă guvernul român arălînd «interesul cc-1 arc România ca Serbia să nu fie strivită» [M]. Primul ministru I.I.C. Brătianu a subliniat că «nu sînlem destul de pregătiți pentru a intra în război», deoarece România nu este interesată în începerea unui conflict cu Bulgaria.

Bucureștii deveniseră, la începutul anului 1915, un loc unde Marile Puteri depuneau eforturi deosebite în atragerea României dc partea uncia sau celeilalte dintre taberele beligerante[31]. După eșecul expediției anglo-francczc dc a deschide Strîmlorilc, în primăvara anului 1915, misiuni militare ale Aliaților s-au deplasat la București pentru a grăbi intrarea României în conflagrație. Sosirea generalilor francezi și englezi nu l-a impresionat pe Brătianu. Angl ia, pentru a fi convingătoare, a oferit un împrumut financiar,

25 *Ibidem* (telegramă din 3 octombrie 1914).
26 Arh.St.Bucurcșii, Microfilme I rania, Rola 101, c.11-12; I.Bulei, *Arcul...,* p.99.
27 1.Bulei,*Arcul...,* p. 143.
28 *Ibidem,*p.106.
29 C.Nuțu,*op.cit.,* p.191.
30 B.C.S., fond Al.St.Gcorges, Arh.N.I'ikxior, CCCXCVI/8 (telegramă din 9/22 noiembrie 1914,
l.I.C.Brălianu către N.Mișu).
31 C.B.Thomson, *Old Europe's Suicide or the Huilding of a Pyramid of Errors,* Manchester, Ihc
National Labour Press Ltd., f.a., p.SS.

iar Franța a promis 40 dc avioane[32]. Dacă demer-

șurile Triplicci înregistrau insuccese[33] [34], cele ale Antantei cunoșteau un progres lent, în aceste condiții, Londra a consimțit ca România să continue tratativele începute cu Rusia [M], deși oficialitățile de la București apreciau că sînl necesare discuții și cu anglo-francezii. Acest mod de a vedea lucrurile nu a convenit însă Pctcrsburgului, care gîndea că, pentru România, cea mai bună soluție era *menținerea neutralității* și nu abandonarea ci.

în ianuarie 1915, guvernul român, în urma ofertei avansate în septembrie 1914 de Barclay lui Coslincscu, a trimis la Londra pe George Daniclopol și Aristide Blank, pentru contractarea unui împrumut de 150 milioane de lei. Tratativele au fost întîrziatc de atitudinea Băncii Angliei dar, în final, aranjamentul s-a încheiat în termeni nu numai financiari, ci și de obligativitate morală față de Antantă. Anglia nu a cerul guvernului român să-i declare formal că va merge în război alături de ca, dar o Condiție s-a pus : b.anii nu vor ii întrebuințați pentru cumpărarea de arme și muniții contra ei și a Aliaților săi. Rcliclînd semnificațiile largi ale acestui împrumut, I.Gh. Duca scria : «în realitate, din acest moment, datează alianța noastră cu Puterile Triplei înțelegeri, de atunci înainte nu mai putea fi vorba de o adevărată neutralitate a României» [35].

Urmează o perioadă în care devine esențial rolul lui I.I.C. Brălianu, «omul acțiunii de fiecare moment», în discuțiile cu reprezentanții Antantei. Premierul intervine pe lîngă Mișu, ministrul de la Londra, pentru a prelua, cu sprijinul oficialităților britanice, conducerea contactelor cu Italia, care nu mai reprezenta atunci «un rcazim diplomatic serios și sigur» [36] pentru Berlin și Vicna. Brălianu considera, de asemenea, că nu trebuie tratat direct cu Rusia, fără a căuta asigurări dcînțclcgcrc a situației României la Londra și la Paris, ceea ce ar influența favorabil tratativele cu Sazonov. în această direcție, Bucureștii apreciau că trebuie intervenit pe lîngă Grey și P. Cambon, ambasadorul Franței de la Londra. Mai era ținut la curcnl, oarecum, cu intențiile României, în afară de N. Mișu, Constantin Diaman- di, ministrul de la Petersburg.

Neliniștea României s-a amplificat, de îndată cc-au sosit șliri despre încheierea unui acord al Aliaților în problema Strimtorilor Mării Negre [37] [38] [39].

Rusia a aflat despre intențiile lui I.I.C. Brălianu, așa că Sazonov a lelcgrafiai, la 23 aprilie 1915, reprezentanților săi de la Londra și Paris, comunicîndu-lc că Pcicrsburgul nu vede cu ochi buni încercările României de a purta tratative cu guvernul britanic «chiar și numai asupra viitoarelor frontiere vestice» [3]".

în martie 1915, sosea la București diplomatul englez Frank Rattigan.

---

32 S.I).Spector, *op. cit.*, p.27-28.

33 E.Naslovici, *România și Puterile Centrale în anii 1914-1916,* București, F.d.politică, 1979.

34 I.Bulci, *Arcul.....* p. 194.

35 I.G.Duca, *op.cit.,* I, p. 149.

36 B.C.S., fond Al.St.Georges, Arh.N.F'ilodor, CCCXCV1/4, (I.I.C.Brălianu către N.Mișu, 22 fcbruarie/6 martie 1915).

37 Arh.M.A.E., fond 71, Londra, vol.29, 1914-1924 (telegramă nr.213 4/17 martie 1915, de la Londra, M.Bocrcscu către Externe, f.34-35).

38 Arh.Sl.Bucurcșli, fond Microfilme Franța, Rola 101, c.134; Ion Bulei, *Arcul....* p. 181.

39 Frank Rattigan, *Diversion of a Diplomatist,* London, Chapman and Hall, 1924. p.167, 183.

După ce constata că «majoritatea românilor erau pro-aliați», Rattigan informa Londra că o intervenție în război a României va avea drept scop desăvîrșirea unității național- statale ”.

V.F1. Dobrincscu

Șeful guvernului de la Bucuroșii a continual, lotuși, să insiste, la Londra, mai ales asupra revendicărilor naționale românești. El l-a rugat pc N. Mișu să-i vorbească «deslușii», încă o dală, lui Grey «în inicrcsul viitoarelor noastre relații cu Anglia»[40]. Diplomatul român l-a întîlnit, de asemenea, pe Asquith, față de care a subliniat «importanța pentru România a cooperării cu Italia». Primul ministru englez i-a mărturisit că va examina, «în spirit amical», chestiunea frontierelor vestice viitoare ale României, și s-a oprit în detaliu asupra pregătirii militare a țării.

Secretarul de statal Foreign Officc-ului, Sir Ed. Grey, nu s-aangajal prea mult în problema frontierelor viitoare ale României; el a sperat într-o înțelegere la Petersburg, adăugind că «teritoriile locuite dc români ne sînt deja asigurate» prin înțelegerea ruso-română din 1914, și că «detaliile vor puica fi fixate la pacea definitivă»[41].

Concomitent cu activitatea desfășurată dc Mișu la Londra, I.I.C. Brătianu a purtat discuții cu reprezentanții Antantei acreditați la București. Așa cum'rciesc dinlr-o telegramă expediată dc Sir G. Barclay la Londra, la 22 aprilic/5 mai 1915, omul politic român observa o răceală «în privința atitudinii guvernului englez în chestiunea fruntariilor noastre», deoarece «nu le îmbrățișa cu aceeași căldură ca la început» [42]. Premierul amintea faptul că ministrul englez de la Petrograd, Buchanan, a vorbit în defavoarea «revendicărilor României». I.I.C. Brătianu și-a arătat neliniștea față dc o atare situație și a subliniat importanța «dc a nu lăsa România să negocieze singură», fără să se «înțeleagă cu Franța și Rusia»[43] [44]. N. Mișu era încredințat că politica Foreign Officc-ului «nu vrea să indispună Rusia» **.

Diplomația României s-a arătat, în cursul acestei perioade, interesată dc politica Italiei a cărei intrare în război, fără încunoștiințarca Bucureștilor, a constituit o surpriză. Reprezentanții Italici, acreditați la Paris și la Londra, erau la curent cu conținutul discuțiilor dintre România și Antantă. Astfel, ambasadorul Italici dc la Paris denunța «intransigența Rusiei» față dc revendicările Bucureștilor sfătuind, totuși, oamenii politici români să fie mai «moderați» în doleanțe. După opinia sa, Anglia, «vrînd să menajeze Rusia, nu intervine» dar, Italia, împreună cu Franța, «vor face eforturi la Petrograd»[45] în favoarea României. Regele Italici a intervenit personal pe lîngă țarul Rusiei în sprijinul revendicărilor românești[46], dar gestul său nu a modificat prea mult atitudinea Franței și a Angliei.

Imediat după intrarea Italici în război, guvernul englez a solicitat, printr-o

---

40 B.C.S., fond AI.St.Gcorges, Arh.N.lilodor, CCCXXCVI/8 (telegramă din 20 martic/2 aprilie 1915, I.I.C.Brătianu eălre N.Mișu; idem, telegramă nr.292, N.Mișu către I.I.C.Brătianu, 21 marlie/3 aprilie 1915).

41 *Ibidem* (telegramă nr.493, 21 aprilie/4 mai 1915, N.Mișu către I.I.C.Brătianu, dc la Londra).

42 *Ibidem.*

43 *Ibidem* (telegramă nr.472, 16/19 aprilie 1915, N.Mișu către I.I.C.Brătianu, dc la Londra).

44 *Ibidem.*

45 *Ibidem* (telegramă nr.l 907 , 21 aprilic/4 mai 1915).

46 *Ibidem* (telegramă nr.548, 25 aprilic/S mai 1915, N.Mișu către I.I.C.Brătianu, dc la Londra).

telegramă, ca România să «accelereze» preparativele sale militare. Primul ministru român, în discuțiile cu Barclay, a vorbit dc «condițiunile speciale»[47] ale angajării militare, motivațiile Bucureștilor fiind expuse și mai înainte. Dc altfel, șeful guvernului avusese frecvente discuții, pe această temă, cu reprezentanții Antantei acreditați la București. Prin instrucțiuni precise, N. Mișu, Al.E. Lahovary și C. Dia-

47 *Ibidem ;* I.G.Duca, *op.cit.,* 1, p.153.

mandi făcuseră cunoscut punctul de vedere românesc. Răspunsurile se dovediseră a fi, pînă în acel moment, ncsatisfăcătoarc. I.I.C. Brălianu solicita recunoașterea formală și sub garanția tuturor Aliaților a revendicărilor naționale, fără de care nu putea fi vorba de intervenția României în război. Apoi, integralitatea revendicărilor teritoriale, garanții militare pentru lămurirea situației cu Bulgaria și ajutorarea cu armament și muniții erau condițiile puse de România pentru alăturarea la Antantă.

De la Paris, Lahovary transmitea că replica lui Poincare fusese «evazivă» [48], iar la Petrograd se considera că revendicările lui I.I.C. Brălianu sînt de o «intransigență casantă» [49]'. Față de o atare situație, primul ministru român îi declara lui Blondei: «Ne abandonați și lăsați Rusiei să reglementeze o problemă care interesează Tripla înțelegere și viitorul situației dumneavoastră în România» [50]". Omul politic român solicita «frontiere naționale» în toate punctele unde putem să le cerem, «fără a aduce atingere drepturilor deja acquis» și a supăra «susceptibilitățile naționale» [51]. Același lucru îl repeta I.I.C. Brălianu, la 6 mai 1915, lui Barclay.

De la Londra, Grey asigura pe Brălianu că Anglia «nu este indiferentă la revendicările românilor, dar se miră de extensiunea lor». Șeful Foreign Office-ului anunța că a intervenit la Petrograd «ca să se facă toate concesiile posibile» ; Anglia va admite «toate concesiile făcute de ruși» [52 53 54].

Rezervele guvernului britanic aveau în vedere frontierele Banalului și ale Tisei. Brălianu a răspuns lui Grey în aceeași zi. Rcspingînd cuvîntul «ullimal» folosii de șeful Foreign Office-ului, el l-a asigurat pe interlocutorul britanic că «a mers încet în cererile lui, dar nu s-a contrazis niciodată». Domnul Brălianu, afirma Barclay, «n-a vrut să se puie pe terenul unui lîrg», România inirînd, «prin folosirea unui procedeu amical, în faza pretențiilor necesare pentru cooperare» ",

Paralel cu discuțiile oficiale angajate cu București, Franța a susținut, prin ministrul Blondei, demonstrații de stradă pentru alinierea României la Antantă. Aceste acțiuni au fost dezaprobate de ministrul Angliei, Barclay, care comunica la Londra că «nu se putea cîșliga nimic cu asemenea agitații» [M]. Atitudinea diplomatului britanic a provocat resentimentele lui Take Ionescu. Dar la Foreign Office s-a apreciat că poziția lui Barclay era «îndreptățită», eforturile cabinetului englez fiind canalizate mai ales spre I.I.C. Brălianu, singurul - după părerea unordiplomați britanici- «care ar fi putut face ca România să participe la război de partea Antantei» [55].

Schimbul de vederi între România și Puterile Amantei a continual. Grey s-a menținui pe linia veche, înainiînd obiecții îndeosebi la configurația viitoarei granițe româno-sîrbc[56], el considcrînd cererile Bucureștilor ca «extreme».

48 I.Bulei, *Arcul...,* p.193.
49 *Ibidem,* p. 194.
50 *Ibidem,* p. 182-183.
51 *Ibidem,* p. 193.
52 B.C.S., fond Al.St.Georgcs, Arh.N.I-'ilodor. CCCXCV1/8 (28 apriljc/11 mai 1915).
53 *Ibidem.*
54 Great Britain, P.R.O., *F.O., 37X/4*705, 1.13.
55 *Ibidem.*
56 B.C.S., fond Al.St.Georgcs, Arh.N.b'ilodor, CCCXCV1/8 (telegramă nr.173, 29 aprilic/12 mai 1915, N.Mișu către I.I.C.Brătianu).

Primul ministru Brălianu i-a replicai că revendicările României «nu sînl extreme, ci reductibile» [57].

57 *Ibidem* (telegramă din 1/14 mai 1915, I.I.C.Brătianu către N.Mișu).

Oamenii politici francezi nu erau nici ci unanimi în ceea ce privește poziția față de România. într-o scrisoare adresată lui Deschanel, l.I.C. Brălianu atenționa că șeful Quai d'Orsay-ului, Dclcassc, nu aproba, în totalitate, revendicările României și dădea exagerat de mult credit principiului egalității statelor mari și mici[58]. Lahovary, ministrul de la Paris, constata că opinia publică din Franța găsea politica Quai d'Orsay-ului «prea docilă față de Rusia», ceea ce reprezenta principalul obstacol în aprobarea de către Antantă a revendicărilor României[59].

Reprezentantul Franței în România, Blondei, părea să înțeleagă opțiunea Bucureștilor. La 18 mai, el scria Ministerului de Externe de la Paris următoarele : «contrar așteptărilor melc, ofertele lui Sazonov sînl alîl de departe de cererile României, încîtam ezitat un moment să cred în autenticitatea veștilor pe care mi le-a dat colegul meu rus»[60]. Barclay avea să telegrafieze la Londra în același sens.

I.I.C. Brălianu a pus marc preț pc discuțiile purtate la București cu Blondei și Barclay în vederea influențării poziției Pcirogradului. Ministrul englez a ajuns la concluzia că Brălianu este de bună credință și că revendicările României sînl *necesități naționale.* Din păcate, lipsa de audiență la Foreign Office, unde s-a dat puțin credit rapoartelor sale și ca rezultat al opoziției române, s-a repercutai asupra atitudinii Londrei față de București[61].

Declarația primului ministru, din 20 mai 1915, în prezența lui Blondei, reprezintă o explicație clară a atitudinii României față de războiul mondial, a dorinței sale de a dcsăvîrși statul național. «Ferma mea voință - spunea Brălianu - a fost de la începutul războiului să ies din neutralitate în favoarea Triplei înțelegeri. Dacă am întîrzial să mă pronunț deschis am făcul-o pentru a completa pregătirea militară fără a fi expus la cele mai vii rcclamații din partea dușmanilor noștri și dacă am lăsat pentru ultimul moment discuția de astăzi asupra frontierelor noastre a fost pentru că nu puteam să cer precizări fără a oferi, totodată, o cooperare imediată. Cînd momentul mi s-a părut prielnic, am angajat discuțiile. Am formulat cererile pc care le cunoașteți, după ce am reflectai îndelung. Ele răspund nu numai *aspirațiilor naționale,* pe care România le-a revendicat în loatc vremurile, dar, încă, necesităților deapreveni eficient, prin stabilirea unor frontiere naturale și serioase, conflicte între naționalități (...) Voi regreta foarte mult că refuzul Rusiei, sprijinită de Franța și Anglia, mă obligă să mă abțin acum de laoricc acțiune militară. *Consider că nu pot să-mi angajez țara în luptă fără a-i garanta dinainte viitorul»* (s.ns.)[62]. Se părea, după aceste cuvinte, că problema participării României la război intrase într-un punct mort.

Totuși, contactele României cu Puterile Antantei au continuat. La Paris, Viviani a intervenit pclîngă șeful diplomației britanice pentru ca, împreună cu Italia, Franța să se adreseze Pcirogradului[63] [64].

---

58 *Ibidem.*
59 *Ibidem* (telegramă nr.l 046, Jiu 3/26 mai 1915, de la Paris).
60 1.Bulei, *Arcul...,* p. 158.
61 V.El.Dobrincscu, *Relații româno-cnglexc (1914-1933),* lași, 1986, p.2().
62 I.Bulei, *Arcul...,* p.197.
63 B.C.S., fond Al.St.Gcorges, Arh.N.I'ilodor, CCCXCI/4 (telegramă nr.ll, din 1/14 mai 1915, Lahovary către Externe, de la Paris).
64 *Ibidem* (telegramă nr.603, din 8/21 mai 1915, N.Mișu către l.I.C.Brălianu, de la Londra).

Grey a insistat, în discuțiile pc care le-a purtat cu Mișu, ca Bucureștii să admită concesii în problema Banalului [M] și s-a arătat lezat de faptul că România nu a intrat

în acțiune la data fixată ". Secretarul de slat al Foreign Officc-ului și-a expus obicc- țiunile și în fața colonelului Rudcanu aliat în vizită la Londra [M]. în vederea depășirii impasului negocierilor cu Antanta, regina Maria a lelcgrafial suveranului englez pentru a exprima «caracterul serios al revendicărilor»[65] [66] [67] [68] [69] României.

Cu toate dificultățile existente, diplomația britanică a contat pe bunele intenții ale Bucureștilor. La sugestiile ministrului Barclay ", cabinetul britanic, prin Grey, s-a arătat interesat de achiziționarea unei mari cantități de cereale. Se sconta că, prin încheierea unui contract, s-ar fi întărit poziția politică a guvernului I.I.C. Brălianu, intens atacat de partizanii intrării rapide a României în război alături de Antantă. Drept urmare a insistențelor diplomației române, la 7 iulie, Anglia, sub impulsul depeșelor lui Dclcasse, a comunicat consimțământul său de principiu la revendicările României [w]. A doua zi. Italia a anunțat acceptul său, iar la 9 iulie Sazonov își da și el acordul, cu obligația ca România să intre în acțiune peste cinci săptămîni.

România a cîștigat, din toate aceste acțiuni și contacte, două lucruri esențiale : 1) recunoașterea drepturilor sale la dcsăvîrșirca unității naționale ; 2) intrarea în război la momentul dorit de ea[70]". în ce privește a doua chestiune, existau însă deosebiri în concepțiile membrilor Antantei: Rusia, bunăoară, dorind intrarea României în acțiune cît mai curind posibil.

La 16 iulie 1915, I.I.C. Brălianu l-a însărcinat pe colonelul Thomson, atașatul militar britanic la București, să mijlocească la Londra un împrumut de șapte milioane lire (175 milioane franci) pentru cumpărarea de muniții și furnituri. Guvernul britanic căzuse de acord, dar punea condiția să se facă cumpărături numai în Anglia[71]. Mișu și colonelul Rudcanu au aliat, cu prilejul discuțiilor pe care le-au purtat la Foreign Office, că problema aprovizionării militare «nu poate fi tranșată decît atunci cînd se va face aranjamentul politic»[72]. Trei zile mai lîrziu, ministrul de la Londra a fost împuternicit să declare lui Grey că România se va alătura Antantei nu mai înainte de luna mai a anului următor. Autoritățile de la București sperau că Anglia și Franța vor sprijini guvernul român pe lîngă Petrograd[73], mai ales că Barclay și Blondei comunicaseră, la Londra și la Paris, că «România nu trebuie lăsată să discute singură cu Rusia» [74]". Cei doi miniștri aliați erau convinși că de *atitudinea Rusiei* poale depinde colaborarea cu armaia română sau abținerea ci.

Situația militară a Antantei, la mijlocul anului 1915, a determinat Rusia și Anglia să fie mai concesive față de revendicările României[75], așa că sfaturile

65 *Ibidem* (telegramă din 18/30 mai 1915).
66 *Ibidem* (telegramă nr.663, din 23 mai/5 iunie 1915).
67 *Ibidem* (telegramă din 16/29 mai 1915, I.I.C.Brătianu către N.Mișu).
68 Great Britain, l'.R.O., *1'.O.* 371, *4* 705, f. 13; B.C.S., fond Al.St.Gcorges, Arh.N.I'ilodor, CCCXCVI/8 (telegramă nr.694 din 28 iunie/10 iulie 1915, N.Mișu către I.I.C.Brătianu).
69 I.Bulei, *Arcul...*,f. 232.
70 *Ibidem,* p.237.
71 *Ibidem,* p.212.
72 B.C.S., fond Al.St.Gcorges, Arh.N.I'ilodor, CCCXCVI/8 (telegramă nr.l 079, din 11/24 iulie 1915, de la Londra, N.Mișu către l.I.C.Brătianu).
73 I.Bulci, *Arcul...*,p.179-180.
74 *Ibidem,* p. 180.
75 *Ibidem,* p.218.

lui Sonnino dea face opoziție la cererile Bucureștilor nu au pulul reprezenta un obstacol insurmontabil.

Diplomația română își punea adeseori întrebarea: cîl preț trebuie pus pe promisiunile Amantei ? Ministrul de la Petrograd, C. Diamandi, într-un Raport către Președintele Consiliului de miniștri, din august 1915, era circumspect în ce privește planurile Triplei înțelegeri față de România. Diamandi transmitea că această grupare dorește, «mai ales, concursul armatelor noastre (...) fără a purta vreun interes deosebit creării României Mari». Diplomatul nota, mai departe, că Sir George William Buchanan, ministrul Angliei de la Petrograd, găsea «exagerate» revendicările României, considcrînd că este în interesul Angliei «a se conserva o Ungarie în putere. Franța, la rîndul ci, urmărind Alsacia și Lorena, nu era imediat interesată de crearea unei Românii Mari. Numai Italia punea preț pe formarea unei Românii puternice în regiunea Balcanilor» [76].

Situația de pe front, nesiguranța angajamentelor Antantei ca și insuficienta pregătire militară a țării îl determinau pe I.I.C. Brălianu să fie circumspect «în angajarea României în conflict» [77] [78] [79]. Adept al postulatului că «noi sînlem cei mai buni judecători ai intereselor noastre», Brălianu ținea eoni și de unele opinii favorabile poziției României, exprimate mai ales în Franța. Astfel, într-o telegramă, din 7 octombrie 1915, Lahovary informa pe primul ministru că Dclcassc și Poincare considerau că «nu cslc bine ca România să se îmbarce într-o aventură, înainte ca Aliații să depună un efort serios în Orient, altminteri am avea deziluzii» [7]“. Venirea lui Briand la conducerea Quai d'Orsay-ului părea să pună capăt inconsccvcnțclordin politica externă a Franței, atît de mull îndatorată, pînă alunei, inițiativelor Retrogradului și Londrei.

La 13 octombrie 1915, Grey a expediat o telegramă ministrului de la București prin care promitea o armată de 2(10.000 de oameni dacă, astfel, poate fi asigurat concursul României - propunerea fusese decisă la reuniunea Comitetului Imperial al Apărării. Brălianu a răspuns, după două zile, că cei 200.000 de soldați nu sînt suficicnți pentru a permite României să se aventureze în conflict”.

în țoală această perioadă, Bucureștii au manifestat o atitudine fermă față de Puterile Centrale - nici un fel de tratative, doar rezistență la presiuni.

Barclay s-a arătat dispus, la slîrșitul anului 1915, să cumpere disponibilitățile românești, dar stalul să nu aibă nici un amestec în aceste cumpărături, să fie liber a cumpăra de la cine, cîl și cu ce preț dorește. Brălianu a răspuns că nu poate accepta o atare propunere, înlrucîl Anglia nu a înțeles că «asemenea proceduri nu pot dccîl să o discrediteze» [80] la București. Guvernul englez a revenit, la începutul anului 1916, cu propunerea sa. Contractul s-a încheiat în ianuarie pentru 80.000 vagoane cereale, la prețul de 3.200 Ici vagonul. Barclay a concesionat lotul lui Chrisovclloni, care

76 Arh.St.București fond Casa Regală, Ferdinand, dosar 30,1915, f.1-5 (radiogramă nr.l 433, din 5/18augusl 1915); Buchanan, Sir George William, *My mission to Russia and Other Diplomatic Memories,* London, 1923, t.I, p.228-229.

77 B.C.S., fond Al.St.Georges, Arh.N.Filodor, CCCXCVI/4 (instrucțiuni transmise de I.I.C. Brălianu lui l^ahovary la Paris).

78 *Ibidem* (telegramă nr.2 845, din 7 octombrie 1915, de la Paris).

79 I.Bulei, *Arcul...,* p.25O.

80 I.G.Duca, *op.cit.,* 1, p.203.

era cumnat cu A.P. Bennet, consilier și atașatul comercial la București, motiv pentru care, mai tîrz.iu, în 1919, a fost înlăturat din cadrele active ale Foreign

Office-ului în aceeași lună, la 22 ianuarie "[2], AngliaaacordalRomâniciunajutor
de 22 milioane lire sterline.

Raporturile româno-englezc reținеau atenția membrilor Camerei Comunelor. în decembrie 1915, Sir Philippe Magnus, profesor la Londra, a formulat în Parlament o întrebare referitor la subiectul relațiilor Angliei cu România. Lordul Cecil, subsecretar de stat parlamentar la Foreign Office, a comunicat că aceste raporturi «au un caracter perfect amical» ". într-adevăr, în cursul anului 1915 Anglia privise cu bunăvoință revendicările naționale ale României.

Situația militară grea a Aliaților, la începutul anului 1915, a încurajat reluarea negocierilor activccu România. Cu toate acestea, Rusia, îndeosebi, nu era receptivă la concursul României. Locotenent colonelul Christopher Birdwood Thomson, după o vizită la Stavka, raporta War Officc-ul ui că a vea convingerea că Stalul Major Rus nu dorea intrarea României în război. Ofițerul superior britanic fusese numit, în noiembrie 1914, atașat militar pentru Balcani, în general, și pentru România, în special, cu reședința la București. Thomson aprecia pe români și, mai ales, politica lui I.I.C. Brătianu, de care îl lega o marc prietenie. Era un amic sincer al României și anii pelrccuți la București și Iași l-au făcut săînțclcagă, cum puțini au putut să facă acest lucru, aspirațiile spre unitatea națională integrală ale românilor[81] [82] [83] [84].

Cît despre Anglia, nota în *însemnările* sale I.Gh. Duca, «ca se dezinteresa de noi (...) nu avea la București, cum nici în Balcani, nici o politică» [85]. într-adevăr, repre-zentanții britanici din capitala României aveau instrucțiuni ca, în cazuri importante, *să susțină* poziția Legației rusești..

Au fost trimise la Londra, încă din 1915, mai multe memorii care prezentau revendicările legitime și subliniau necesitatea *unității naționale integrale a României.* Prin aceste memorii, dccarcavcau cunoștință cercurile conducătoare, se explicau cauzele înlîrzicrii intrării țării în conflagrație, precum și greutățile de lot felul pe care le întîmpina[86]. Deși neutră, România a găsit înțelegere la autoritățile britanice în furnizarea de echipament militar sau de altă natură[87]. în Suedia, o lege interzicea tranzitul materialului de război. Cu toate acestea, ministrul acestei țări la Londra a promis lui Mișu că

81 *Ibidem,* p.204.

82 L.A.Magnus, *Romania's Cause and Ideals,* London, Kcgan Paul, 1917, p.111.

83 Arh.M.A.E., fond 71, Ixindra, vol.29, 1914-1924, f. 139 (telegramă nr.2 433, din 4/17 decembrie 1915, N.Mișu către Externe).

84 Lord Thomson of Cardington, *Smaranda. A Compilation in three Parts,* New York, G.N.Doran Cay, 1924; Brigadier General Christopher Birdwood Thomson, *Old Europe's Suicide* idem, *Victorsand Vanguished.* 7 he *New Balance of Power in Central and South-Eastern Europe,* London, Jonathan Cape Ltd.; Marthe Lucie (Lahovary) Bibcsco, *Le destin de Lord Thomson of Cardington suivi de Smaranda,* Preface de J.Ramsay Macdonald, Paris, Flainmarion, 1932, p.67, 149.

85 I.G.Duca, *op.cit.,* I, p.237.

86 V.Fl.Dobrincscu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918-1940,* Iași, «Junimea», 1991, p. 15.

87 Arh.M.A.E., fond 71, Londra, voi.29, 1914-1924, f. 104 (telegramănr.l 900, din 3/16 octombrie
1915, N.Mișu către Externe).

țara sa va facilita tranzitul, sub «condiția obținerii garanțiilor că materialul nu va fi reținut în Rusia» [88].

Legația României, mai ales prin ministrul Mișu și însărcinatul cu afaceri Mihail Bocrcscu, încerca să apere punctul de vedere al Bucureștilor în fața oficialităților

88 Arh.M.Ap.N., fond 3 831, dosar f.n., Poziția 92, 1916-1917, f. 145 (telegramă nr.961, de la Londra, semnală Arion).

britanice. De altfel, la 5/18 aprilie 1916, Brătianu declarase unui ministru aliat: «Eu sînt cu voi și sînt convins dc victoria voastră (...) Dacă credeți că trebuia să mă declar pentru Germania, n-aș fi făcut-o pînă acum ? Cer, deci, încrederea dumneavoastră. Aștept de la dumneavoastră o înțelegere exactă a faptelor bazată pe sinceritate. Contradicția care apare între unele dintre faptele melc și unele din cuvintele melc (era după încheierea convenției comerciale cu Germania, n.a.) e *lucru voit și necesar.* Trebuie să derulez partea cealaltă, pînă în ziua cînd împrejurările îmi vor permite să-mi realizez intențiile» *(s.ns.)^.* Cu alt prilej, la26aprilic/17mai 1916, el afirma că, «în ce privește intrarea României în conflictul european, principiile melc directoare sînt mereu acelea pe care le-am expus deja Quadruple! Alianțe : 1) Nu vreau să fac război pe teritoriul meu ; 2) Nu vreau să fac război contra bulgarilor: 3) Nu vreau să fac război înainte dc a vedea cu ochii mei ceea ce mi s-a promis, de a avea munițiile care îmi sînt necesare și trupele ruse care îmi sînt indispensabile în Dobrogea, pentru a mă proteja contra unei agresiuni bulgare, în timp ce cu voi fi ocupat în altă parte. Voi *intra în război atunci cînd voi avea 75% șanse dea nu fi zdrobit» (s.ns.) ʷ.*

îi impunea această atitudine o anumită ncsincronizarc între diplomațiile Quadruple! Alianțe și efectele negative posibile ale înțelegerii anglo-rusc în chestiunile orientale ". Mai mult chiar, partea rusă punea piedici transportului munițiilor cu destinația România, în pofida insistențelor lui Mișu pe lîngă Președintele Comisiei Ruse dc la Londra '[2]. Diplomatul român era convins că totul depinde de Petrograd. Guvernul țarist, dealtfel, a comunicat lui Mișu că pentru alte materiale, în afară dc cel dc război, singura calc liberă ar fi prin Marca de Kara și fluviul Obi ".

Ezitarea României dea intra în război mai devreme avea, așadar, o triplă cauză : materială, strategică și morală **. I.l.C. Brătianu accepta angajarea țării în conflagrație, dar pretindea garanții pe care un stat mic, cu o dureroasă experiență istorică, nu putea să nu le ceară.

După ofensiva lui Brusilov, din mai-iunic 1916, presiunile Antantei devin ultimative. Jocul diplomatic al propunerilor și contrapropunerilor reîncepe. Franța, dorind să slăbească presiunea germană la Verdun și rezistența pc Sommc, este cea mai interesată în angajarea României. Rusia, victorioasă în Galiția, nu se grăbește. Diplomația țaristă nu fusese niciodată generoasă, în timp ce armata ci se alia în ofensivă. Trupele lui Brusilov, care avansau spre Transilvania, au intrat pe teritoriul românesc la 11 iunie. Această acțiune militară a fost menită să determine România să intervină în război, dar Brătianu a respins tentația și a protestat că i se violează teritoriul. Premierul român declara ministrului francez de la București: «Rusia nu scapă nici o ocazie dc a agrava lipsa noastră dc încredere, principala cauză a ezitării care ni se reproșează. Știți că pol obține garanții pe care le apreciez ca indispensabile și pe care ceilalți aliați, în frunte cu Franța, ar trebui să mi le ofere (...). Cum doriți

89 I.Bulci, *1916. Zile dc vară,* București, 1978, p.27-28.

90 *Ibidem,* p.28.

91 Arh.M.A.E., fond 71, Londra, voi.29, 1914-1924 (telegramă nr.1/257, din 28 aprilîc/11 mai 1916, N.Mișu călrc Externe).

92 *Ibidem,* f.256 (telegramă nr.1330, din 4/17 mai 1916, N.Mișu către Exleme).
93 *Ibidem,* p.266 (telegramă nr.l 301, din 12/23 mai 1916, N.Mișu către Externe).
94 L.Clarctic, *Nos freres Roumains,* Paris, Bcrger-Ixvraull, 1919, p.25.

să intruîn război, săajut Rusia să obțină Constanlinopolul, adicăsăncîncercuiască. Sîniem tratați ca un inamic sau, în cel mai bun caz, sîntipm suspectați că am fi» ”. Cit privește Anglia și Italia, acestea se mulțumeau să urmeze linia Quai d'Orsay- ului ’[6]. La Londra, își amintește Matyla Costicscu Ghika, intrarea în război a României era așteptată de la o zi la alta

Tratativele cu Aliații continuau. Grație eforturilor diplomației franceze, ele înaintaseră cu toată împotrivirea Rusiei la condițiile lui Brălianu ; la 17/29 iulie 1916 guvernul britanic a cerut Retrogradului să nu mai insiste pentru a impune României atacarea Bulgariei [w]. Tratativele colonelului Rudcanu la Chantilly, pentru închc-icrca unei convenții militare, au evidențiat lipsa de coordonare în operațiunile de pe front, ca și în cele diplomatice ale Quadruple! Alianțe.

Convenția cu Antanta s-a semnat la 4/17 august 1916 ; I.I.C. Brălianu a declarat că el acordă o importanță enormă la ceea ce va veni, nu numai pentru că spera că ar facilita realizarea dorințelor națiunii române, ci peniru că o înțelegere semnată între Rusia și România inaugura, pentru cele două țări, o nouă eră de prietenie și de încredere Convenția secretă din 4/17 august 1916 a fost însoțită de una militară Aproape toate punctele de vedere românești erau acceptate. Guvernul de la București obținea astfel *un marc succes diplomatic,* care însemna, înainte de toate, recunoașterea dreptului la unitate dcpl ină a românilor. Dar, așa cum se va vedea mai lîrziu, punctele convenției militare nu vor fi respectate, iar cele ale tratatului politic nu vor fi luate integral în considerare la Conferința Păcii.

Declarația de război a României - după convingerea lui LGh. Duca - era o expunere a revendicărilor naționale, «formulată cu hotărîrc și scrisă cu toată măsura și demnitatea cerută de protocolul internațional» Premierul Brălianu avea să afirme, la 14 august 1916, în Consiliul de Coroană de la Colroceni, că s-a obținui «garantarea intereselor românești» '°[2], a dcsăvîrșirii unității național-slalale. Semnarea convențiilor cu România era primul succes diplomatic al Antantei în sud-cslul Europei, un rol important în perfectarea acestor documente jucîndu-1 Foreign Office-ul. Din perspectiva relațiilor anglo-românc era primul acord politic și militar semnat de România cu Anglia, cu urmări extrem de importante în evoluția ascendentă a acestora în viitorul imediat și îndepărtat. Convențiile deschideau perioada colaborării româno-cnglezc în ducerea războiului, oficialitățile de la București punîndu-și spcrantcrcalcînsprijinulde care se va bucura, din partea Londrei, pentru obținerea unor sancțiuni internaționale a clauzelor stipulate în convenția

politică [89] [90] [91] [92] [93] [94] [95] [96] [97].

Cei doi ani de negocieri au evidențiat controversele între Aliați în ce privește destinul României. Foreign Office-ul credea că o Românie întregită va opri penetrația

V.FI. Dobrincscu

rusă spre Balcani. Pentru Quai d'Orsay, România putea fi un obstacol în calea expansiunii germane. în ce privește Italia, aceasta opina că România ar putea fi un aliat împotriva slavilor, meniți să devină o forță după înfirîngcrca Auslro-Ungarici. Diplomația țaristă vedea în România o țară îndepărtată de orbita economică a Germaniei și capabilă să ușureze drumul Pctcrsburgului spre Balcani și mai departe. Mai presus de toate aceste considerente dc oportunitate politică, *Antanta recunoștea dreptul românilor la unitatea lor de stat deplină,* care nu se putea face decîl prin destrămarea monarhiei auslro-ungare. Cît privește activitatea diplomatică a lui I.I.C. Brătianu, din anii 1914-1916, ca a fost subsumată împlinirii unui ideal drag tuturor românilor: *desăvîrșirca unității național-slalalc*[1M]. Tenace, intransigent și chibzuit, I.I.C. Brătianu, continuator al tradițiilor progresiste ale diplomației românești mo-deme, a dominat, prin clarviziune și patriotism, pleiada oamenilor politici care au contribuit la făurirea României Mari. în anii marilor încercări, 1914-1916, în tratativele cu puterile Antantei, el a dovedit pricepere și înțelepciune în perfectarea unor acte diplomatice sau militare dc care era legal viitorul națiunii române moderne.

în august 1916, atunci cînd România intra în prima conflagrație mondială, între cele două tabere beligerante se realizase un fel dc echilibru. Bătăliile sîngcroasc dc la Verdun, Somme și Isonzo, precum și ofensiva lui Brusilov demonstraseră că nici una din taberele în conflict nu aveau capacitatea să dea «lovitura de grație» dușmanului. Toată lumea credea că dc intrarea României în Antantă depindea ieșirea din acest impas. Paul von Hindenburg exprima corect această convingere atunci cînd scria : «Judecind după situația militară, c dc așteptat ca simpla înaintare a României să fie hotăriloarc pentru soarta întregului război» [98] [99].

Declarația dc război a României a provocat în rîndurilc Puterilor Centrale o

89 S.D.Spccior, *op.cit.,* p.33.
90 I.Gh.Duca, *op.cit.,* I, p.241.
91 M.Cosiicscu-Ghika, *Coulcur du mondc,* Paris, l«a Coloinbcr, lome I, 1955, p.265.
92 LBulci, *1916*.... p.160.
93 *DDSR, 1914-1917,* p.210 (telegramă secretă nr.605, legația București, Ungheni, 5/18 august, 1916, semnală Poklcwski-Ko/.iell).
94 Arh.Sl.Bucurcsti, fond Casa Regala, Ferdinand, dosar, 20, 1916, f.2-6; idem, fond Prcșcd.Cons, de Min., Miscсllenc, dosar9,1916, f. 11-12.
95 I.Gh.Duca, *op.cit.,* I, p.263.
96 B.C.S., fond Al.St.Georges, Arh.V.Anionescu, PC/4-2; Arh.Familia Brălianu, V.Mssc, l.f.l.
97 V.FI.Dobrincscu, *Relații românu-crigk/,c...,* p.25.
98 *Idem, I.I.C.Brătianu, le diplomate,* în *A.I.I.A.I.* 1, 1987, p.45-57.
99 Paul von Hindenburg, *Out of My Life,* New York, 1921, vol.I, p.243.

adîncă deznădejde [100] [101] [102] - ca a agravat problemele interne ale monarhici dualiste și a exacerbat și vechile tensiuni dintre austro-ungari și germani[1(]".

Convenția politică prevedea că România va intra în război pînă la 28 august, sau cel tîrziu lOzilcdupăccofcnsivadinsprc Salonic, proiectată să înceapă la 20 august, se declanșaseîînpotriva Ungariei. României acra obligată săîndcplincască următoarele condiții : (Ari. 2) să declare război și să atace Austro-Ungaria, potrivit termenilor unei convenții militare alăturate, și să înceteze toate relațiile diplomatice, economice și comerciale cu Germania, Bulgaria și Turcia : (Ari; 4) să nu fortifice zona din Banat în fața Belgradului și să lase drum liber sîrbilor din Banal care doreau să emigreze în Serbia după război; (An. 5) să se abțină dc la încheierea unei păci generale sau parțiale cu inamicul; (Ari.7) să păstreze secretul convenției pînă la încheierea păcii generale [10]".

România și sistemul tratatelor de paec de la Paris

Cele patru puteri aliate garantau : (Art. 1) să apere integritatea teritorială a Regalului României «în țoală întinderea frontierelor ci actuale» (asigurîndu-1, astfel, pe Brălianu împotriva unei cereri ulterioare de retrocedarea Dobrogei de Sud Bulgariei); (Ari. 3) să recunoască dreptul României de a-și alipi teritoriile Auslro- Ungarici dintre limitele indicate în Convenție (regiunile desemnate României corespundeau cererilor maxime ale lui Brălianu, inclusiv Bucovina de nord, pînă la Prul și Cernăuți; (An. 5) să se abțină de la încheierea unei păci separate sau generale, dccîlîmprcună și simultan cu România, și săaibă grijă ca la tratatul de pace teritoriile Auslro-Ungarici, promise României, «să fie anexate Coroanei» acelui stal (accaslă clauză a fost introdusă la sugestia lui Briand)[103] [104] [105]; (Ari. 6) să promită României aceleași drepturi pe care le au cele patru puteri aliate la preliminariile și negocierile de pace, ca și la discuțiile și chestiunile supuse deciziei Conferinței de Pace ; (Ari. 7) să mențină secretul convenției pînă la încheierea păcii generale.

Convenția militară însoțitoare asigura România că Anglia și Franța își vor începe ofensiva, împotriva Bulgariei și Turciei, nu mai lîrziu de 20 august. Rusia și-a asumat sarcina de a înainta contra Ungariei dinspre nord-est și de a proteja portul Constanța cu Bota sa din Marca Neagră ; ca a mai promis, de asemenea, să trimită trupe spre Dobrogea pentru a-i angaja pe bulgari. Aliații acceptau să furnizeze un minim de 300 l de provizii zilnic, care să fie transportate prin Rusia. România era obligată să acționeze cu Rusia împotriva Bulgariei, dar n-a fost inclusă nici o condiție care să ceară

100 Vezi Glenn Torrey, *'The Romanian-Italian Agreement of 23 September 1914* în «The Slavonic and East European Review», Ix>ndon, July, 1966; idem; *Romania in thel'irst World War 1914-1918,* «The Emporia Stale Research Studies», vol.XXIX, Number», 1981, idem, *Romania and the Bclligcrants 1914-1918 :Somc Observations on IheSarrail Offensive at Salonic August, 1916,* în *RRII,* 1,1975, p.55-67; idem, *Romania's Decision to Intervene : Brătianu and the Entente, June-July, 1916,* în «Romanian Studies», vol.2,1972-1973, Ixiden, 1975, p.3-29.

101 Gerard E.Silbcrstcin, *The Troubled Alliance : German-Austrian Relations 1914-1917,* Lexington Ky, 1970, capitolele 8,9,10 și 13.

102 *19181aRomâni. Desăvîrșirca unității național-statale a poporului român,* București, Ed. științifică și enciclopedică, 1983, I, p.764-765.

103 S.D.Spcclur, *op.cit.,* p.37.

104 *1918* /a *Români*...l, p.771.

105 S.D.Spccior, *op.cit.,* p.38.

Bucureștilor să declare război acestei țări. Marșul împotriva Budapestei a fost rezervat exclusiv pentru români. Coordonarea între statele majore rus și român urma să fie păstrată la un minimum, iar o linie precisă de demarcație între cele două armate împiedica forțele rusești să opereze ca unități de luptă pe pământul românesc. Articolul XVI s-a dovedit, în final, a avea consecințe vitale, căci prevedea ca problemele de armistițiu să fie hotărîtc prin acordul general între statele majore rus și român

Supoziția lui Brălianu că articolul 6 conferea «o marc putere» statutului României nu era absurdă. Precedente istorice arătau că România avea motive întemeiate să nu se mai includă în categoria micilor puteri. Aderarea la Tripla Alianță din 1883 îi acordase României statut egal cu Germania, Auslro-Ungaria și Italia, în sensul că niciuna nu va încheia o pace separată și toate vor participa, în mod egal, la reglementările postbelice. Nu s-au făcut nici un fel de schimbări în alianță, cînd s-au operat reînnoiri. Obligațiile României nu erau mai micidccîlalccclorlaltcpulcri semnatare, cu excepția faptului că ca nu era pusă la curent alunei cînd apărea un *cusus foederis*

I.I.C. Brălianu știa de înțelegerea franco-rusă privitoare la interpretarea postbelică a alianței din 1916. Articolul 6 garanta României drepturi egale cu cele patru puteri aliate la negocierile de pace preliminare și finale. Acest privilegiu contrazicea, de fapt, formula Briand-Slurmcrîntrucîlîi oferea șefului guvernului de la București o bază prin care să emită pretenții de egalitate la viitorul forum al păcii. Articolul 5 interzicea României, ca și Puterilor Aliate, să încheie pace separată sau generală. Aceste prescripții au cauzal disensiuni serioase cînd a venit timpul ca Aliații să-și îndeplinească promisiunile față de România.

Articolele 1 și 2 din convenția militară cu România au fost îndeplinite întocmai. România a mobilizat *integral* și la *timp,* înccpînd cu 15 august 1916, *toate* forțele armatei sale, adică 833.601 oameni (din care 19.843 ofițeri și elevi și 813.758 reangajați și trupă) "[2]. Mobilizații reprezentau 11% din populația loială a țării și pcslc 20% din cea bărbătească. Ca efective au fost mobilizate : 20 divizii infanterie, 1 brigadă grăniceri, 2divizii cavalerie, 5 brigăzi călărași, 4 regimente artilerie grea, 13 baterii munte de artilerie cu 113 tunuri, 20 baterii artilerie de poziție, artileria capelelor de pod, irupe de geniu, 4 escadrile de aviație, marina militară, serviciul etapelor și formațiunilor de zonă interioară [11J].

Obligația de a ataca Austro-Ungaria s-a efectuat precis la data fixată de 15/28 august, deși clauza imediat următoare din convenție - articolul III - «Aliații se angajează să devanseze, cu cel puțin opt zile printr-o defensivă categorică a armatelor de la Salonic» [106] [107] [108] nu s-a realizat. Restul clauzelor s-au îndeplinit integral încă din ziua începerii ofensivei armatelor române "[109] [110].

Nu au fost îndeplinite de Aliați articolele 2 și 3, care se refereau la rolul armatei și flotei ruse. în august 1916, rușii nu au mai reluat ofensiva pentru a fixa rezervele austro-gcrmanc în Bucovina și Galiția, de unde puteau interveni cu ușurință pe frontul românesc

Ofensiva Sarrail - articolul III - a fost departe de a fi o «ofensivă» garantată, așa cum prevedea convenția, și nu s-a produs la data fixată "[111].

Ncrcspcctarca clauzelor esențiale, în acțiunea lor pe celelalte fronturi, a permis Puterilor Centrale să mai aducă contra României încă 3 di vizii infanterie din interior și 3 brigăzi munte din regiunea frontului italian [112] [113] [114] [115] - din august pînă în decembrie 1916, Puterile Centrale au trimis în România 33 divizii de infanterie (dintre care 17 germane) și 8 divizii de cavalerie (dintre care trei și jumătate germane)

Acțiunea României a fost salutară și a fragmentat și mai mult forța militară deja slăbită a Puterilor Centrale, pcrmițînd deschiderea unui nou teatru de operațiuni militare. O apreciere ulterioară a generalului Ludendorff parejuslificală : «în pofida victoriei noastre asupra armatei române, am devenit mai vulnerabili în evoluția generală a războiului» [12u].

Obligațiile Aliaților de a-și coordona strategia, în raport cu intervenția românească - articolul XV al convenției militare - n-a fost îndeplinită.

Londra a primit cu satisfacție decizia României de a intra în război. Suveranul englez George al V-lca a lelcgrafial, la 30 augusi 1916, regelui Ferdinand pentru a-și exprima satisfacția în legătură cu gestul României,[21].

Prin convenția militară din august 1916, acțiunea României trebuie să facă parte dinlr-un ansamblu de operațiuni bine coordonate în timp și spațiu.

106 Arh.M.Ap.N., fond 5 451. dosar 3 317, 1943, Poziția 3S7, f.8().
107 *Ibidem,* f. 80-81.
108 *I!)I8 la Români'...* vol.l, p.771.
109 Arh.M.Ap.N., fond 5 451. dosar 3 317, 1943, Poziția 387, f.«l.
110 *Ibidem,* 1.73.
111 *Ibidem,* f.78.
112 *Ibidem.*
113 *Dcutsehland im lirstcn Weltkricg,* vol.2, ed.Wilibald Gulsehe, Berlin, 1968, p.524.
114 *Ibidem,* p.525.
115 H.C.S., fond Al.St.Gcorges, Arh.l.l.C.Brălianu, IX, 9-30.

A doua zi, chiar,

România a rămas, sub raport militar, complet izolată și ncsusținulă [m]. în septembrie 1916, armatele țariste nu se deplasau din Dobrogea, iar muniția, care urma să sosească din Rusia, furnizată de anglo-francezi, întîrzia *sine die*[116] [117]. Oficialitățile engleze depuneau, lotuși, eforturi pentru a ajuta România cu arme. Căpitanul Arion anunța, în noiembrie 1916, că guvernul de la Londra a cedat 100.000 de puști, calibru englez, din comanda sa din America, cîtc 3.000 pc lună [118], pentru aprovizionarea trupelor române.

La finele lui august 1916, a avut loc la War Office o consfătuire la care erau pre- zenți: Lloyd George, Montagu, ministrul Munițiilor, și generalul Robertson. Au participat colonelul Rudeanu și căpitanul Arion, care au solicitat 400 mitraliere cu accesorii, muniții și lunuri grele. Robertson a promis că va telegrafia rușilor ca, din cele 300 obuziere de 114 m/m predate de Anglia Rusiei, 1(X)[119] să fie cedate României, imediat. în legătură cu solicitarea de puști și muniții de artilicric nu s-a primit nici un răspuns «definitiv» [120] [121] [122]. Regele Ferdinand a intervenit pc lîngă suveranul Italici arălînd că, «fără un ajutor imediat», situația armatelor române poate deveni «ireparabilă» [,27].

Pentru o mai bună aprovizionare a armatelor române, cu muniții și echipament militar din Anglia, a fost atașat pc lîngă Marele Cartier General al Armatei engleze generalul de divizie adjutant Georgescu - colonelul Rudeanu rămînca, în continuare, pc lîngă Cartierul General al armatelor franceze

Generalul Georgescu a efectuat, în noiembrie 1916, o vizită pc frontul armatei engleze din Franța - britanicii aveau 17 Corpuri de armată puse sub comanda lui Douglas Haig [123] [124] [125] - și l-a văzul, apoi, la Londra, pc noul șef al War Officc-ului, Lordul Derby. Titularul Ministerului de război britanic i-a vorbit, «în termeni foarte călduroși», de armata română și l-a rugat pc generalul Georgescu să comunice guvernului de la București «asigurarea bunelor sale intenții și dorința de a contribui, din toate puterile, la realizarea idealului românilor» [l3u]. Georgescu a purtat discuții și cu șeful Marelui Stal Major, generalul Sir William Robertson, care s-a dovedit a fi mai puțin «înțelegător» față de situația frontului românesc [13']. Cît privește avansarea unor propuneri de pace, Georgescu, pc baza celor auzite în Marca Britanic, consemna că poporul englez «nu admite decît a face *dictată* de el inamicului,

---

116 14.col. Ion Antonescu, *Romanii Originea, trecutul, sacrificiile si drepturile lor.* București, 1919, p.25.

117 Arh.M.Ap.N., fond 3 834, dosar l.n., 1916-1917, Poziția 720, f.31 (telegramă nr.970, din 10 septembrie 1916, generalul Iliescu către general de divizie adj.).

118 *Ibidem,* p. 145 (telegramă nr.961, 11/24 noiembrie 1916, de la Londra, căpitan Arion către l.I.C.Brălianu).

119 Idem, dosar250, 1917, Poziția945, f.38 (i.de la Londra, 20/23sepl. 1916, semnală col. Rudeanu).

120 *Ibidem.*

121 *Ibidem,* f.37.

122 Idem, fond 876, dosar 292, 1916-1917, Poziția 97. (Notă a Quai d'Orsay-ului căirc ministrul României de la Paris, 17 octombrie 1916, semnală Philippe de Margerie).

123 Idem, fond 3 831, dosar 250, Poziția 945, 1.5-8 (Raport no. 10,3 noiembrie 1916, generalul de divizie Georgescu către Marele Cartier General).

124 *Ibidem,* f. 10 (Raport din 30 noiembrie 1916).

125 *Ibidem,* f.9.

cu dcsăvîrșirc zdrobit, oricare vor fi sacrificiile ce o vor cerc de acum înainte»[126].

126 *Ibidem,* MO.

Scmnificapa intrării României în război era amplu comentată în Camera Deputatilor dc marele istoric N. lorga :«Vom n iarăși ce am fost și mai mult dccîl atîl» Fostul șef dc stat major al Misiunii militare franceze dc la Iași avea să afirme, mai tîrziu, că «România a intrat în război, alături dc noi, atunci cînd războiul era departe dc a fi cîșligal» [127] [128].

Modul în care România a acționat militar, înccpînd cu august 1916, s-a datorat neîncrederii în sinceritatea finală a Rusiei[129], angajamentelor asumate dc guvernul (arist prin tratatele încheiate. Conducătorii români nu ignorau, dc altfel, deloc ipoteza ca Aliații să nu-și onoreze integral angajamentele luate în august 1916. Revelatoare în acest sens este discuția purtată dc I.l.C. Brătianu cu marchizul St. Aulairc în ajunul semnării convențiilor. Rcspingînd acuzațiile ce i se aduceau că a așteptat «cel de al 11-lea ceas», pentru a intra în război, premierul român preciza : «Am socotit că a sosit momentul ca România să ia armele alături dc voi, pentru că, după judecata mea, nu voi intra în faza decisivă a războiului, dar prin fază *decisivă* cu nu înțeleg faza *finală.* Faza este decisivă pentru că, dc acum înainte, victoria Aliaților nu mai este îndoielnică. Dar această victorie se poale lăsa așteptată mult timp și poate costa încă mult sînge. Vom lupta alături dc voi, săptămîni, luni, ani dacă va fi nevoie. Am ainînal decizia pînă în momentul cînd ca nu mai comporta nici un risc pentru România. Dar astăzi, odată decizia luată, accept toate sacrificiile». Dreptatea judecății lui I.l.C. Brătianu avea să fie confirmată dc toate evenimentele cc s-au derulat pînă la victoria finală [130].

Participarea armatelor române la campania din toamna anului 1916 a fost urmărită cu deosebită atenție dc atașatul militar englez, locotenent colonelul Thomson. Acesta se arăta optimist față dc evoluția generală a războiului și găsea poziția românească «excelentă» [131] [132]. în timpul vizitei la Cartierul Armatei dc Nord, ofițerul englez a fost însoțit dc ziaristul american Stanley Washbum, care semna comentarii și pentru cotidianul «The Times». Ziaristul american era impresionat dc modul cum lupta artileria pe front și gîndca, împreună cu Thomson, că era necesară organizarea unei propagande românești în țările *Antantei.* La sugestia lui Washburn, ministrul Barclay a tclcgrafial lui Grey, la Foreign Office, rugîndu-l să discute în Parlament responsabilitatea Aliaților față dc România [13S].

La începutul anului 1917, Anglia, cu consiințămînlul celorlalți Aliați, a oferit României un credit dc 40 dc milioane lire sterline [133].

Ncsusținută îndeajuns din punct dc vedere militar și nepregătită suficient, România va suferi, după cum se știe, înfrîngcri vrcmclniccîn prima fază a războiului și va fi, în consecință, conslrînsă la mari sacrificii. Apatia, indecizia și istovirea Rusiei au contribuit, cu siguranță, la dezastrul României. Englezii

127 Idem, fond5418, dosar 502,16,1916, Poziția 463.

128 Idem, fond 5 417, dosar 9,1932, Poziția 704.

129 Great Britain, P.R.O.. *F.O.* 371,4 f. 13-14.

130 V.Moisuc (cd.), *România și Conferinfa dc Pace dc la Paris 1918-1920. Triumful principiului naționalităților.* Cluj Napoca, 1983, p.93-94.

131 Arh.M.Ap.N., fond 5 417, dosar 2A, 1916, Poziția 472, f.l 22-123.

132 I.Stanciu, *Stanley Washburn. An American War Correspondent on the Romanian Front. September-November 1916, InRRII,* 2,1976, p.299.

133 Arh.M.A.E., fond 71, Londra, vol.29, f.370 (telegrama nr.173, din 15 ianuarie 1917, dc la Londra, N.Mișu către Externe).

și francezii

trebuie să Tie socotiți ca fiind în marc parte responsabili deoarece, chiar mai mult dccît rușii, i-au împins pe români să intre în conflict și au fost, apoi, răuvoitori și incapabili în a-și îndeplini obligațiile de a mărșălui dinspre Salonic în Bulgaria [14°].

Situația militară a României și înfrîngcrca care a urmat au dezamăgit Antanta și au creat noi probleme militare și diplomatice cu repercusiuni asupra situației interne din cele aci mari puteri - Rusia, Franța și Anglia. Reproșurile diplomației României adresate Aliaților că nu au acordat ajutorul promis - în special de la Rusia și de la «Armata de est» franco-cnglczâ de la Salonic -erau justificate [MI]. Din cauza apropierii geografice, ponderea în ajutorarea României a căzut pe umerii Rusiei, dar înaltul Comandament țarist a trimis un ajutor cînd înfrîngcrca acesteia devenise inevitabilă. Defecțiunea României a stîrnit indignare la Petrograd, deoarece zădărnicea planurile Rusiei de a-și atinge principalul obiectiv în război: obținerea controlului asupra Dardanclclor. Paul Miliukov, șeful partidului Kadet, 'l-a acuzat, la 14 noiembrie, pc Boris Siiinncr și cabinetul condus de el de «stupiditate sau trădare», pentru a fi antrenat România în război într-un moment alîl de inoportun [134 135 136].

Înfrîngcrca României a avut consecințe și în celelalte două mari puteri ale Antantei. Franța, care avusese rolul esențial în grăbirea intrării României în război, era ținta principală a reproșurilor și cererilor de ajutor ale Bucureștilor[137]'.

Cererea insistentă a Franței, ca armata de răsărit să fie întărită, pentru a putea da ajutor României, a dus la un dezacord cu Londra și ia o confruntare violentă în sînul cabinetului de război britanic, încîl istoricul american Ian Karl Tancnbaum o numește «una din cele mai aprige confruntări mililaro-civilc din Anglia în timpul războiului» [138]. Șeful WarOfficc-ului, David Lloyd George, adeptul unei strategii «răsăritene» pentru cîșligarca războiului, scria, la 4 septembrie 1916, generalului William Robertson, șeful Stalului Major Imperial, că lipsa de prevedere și refuzarea ajutorului către România ar putea face ca această țară să aibă soarta Serbiei[139].

în cursul a două reuniuni ale Consiliului de Război - la 9 și 12 octombrie - Robertson, adeptul «frontului de vest», s-a împotrivii expediției de la Salonic și a subliniat că România primea de la Rusia lot ajutorul necesar[140]. Consiliul de Război a aprobat, în esență, opiniile lui Robertson și un ajutor simbolic ceva mai mic dccît o divizie [141].

Deși Briand intenționa să triiniiă șaplc divizii în Balcani, primul minstru

---

134 S.D.Spcctor, *op.cit.*

135 G.Torrcy, *Some Observations*.... p.55-67.

136 C.Jay Smith dr., *The Russian Struggle for Power 1914-1917,* New York, 1956, p.439-440.

137 Comte de Sainl-Aulairc, *Confession d'unvicux diplomate, lin Roumanic 1916-1918,* cap.2și3 în *Marca Unire a Românilor în izvoare narative* (cd.Stelian Neagoe), București, Editura «Eminescu», 1984, p.582-6-2.

138 *General Maurice Sarrail,* 1856-1919, Chapel Hill, N.G., 1974, p. 128-129.

139•145 Frank Owen, *Tempestous Journey: Lloyd George, 11 is Life and Times,* New York, 1955, p.323.

140 Glenn Torrey, *Romania's....* Passim.

141 Hankey, 1st Baron (Maurice Pascal Alers), *'Ihc Supreme Command, 1914-1918,* 1-ondon, 1961, t.2, p.555.

englez Asquith a respins planul francez, sub motivul că o înaintare în Bulgaria, pentru a salva România, depășea misiunea încredințau! inițial Armatei de est[142]. Lloyd

142 Raymond Poincare, *Au service de la France,* Paris, 1932, vol.9, p.12.

George a cerut aprobarea propunerii franceze, punîndu-i înîncurcătură pe colegii săi de cabinet, care au apreciat că *«putem fi dc mult mai mult folos României [inînd inamicul sub foc continuu pe Sommc»*[143] (n.ns.).

în cadrul Consiliului dc Război, din 24 octombrie 1916, Lloyd George i-a «acuzat» pe Joffrc și Robertson dc a Ti blocat ajutorul într-un moment cînd acesta ar fi putut salva situația. Consiliul dc Război a trecut pcslc obiecția lui Robertson și a acceptat să mai trimităîncăodivizicîn Balcani [144]°. Șeful Marelui Stat Major Britanic s-a plîns de «opoziția» lui Lloyd George fațădc rege, premierului Asquith și lordului Norlhcliffe, ministrul Informațiilor, ultimul rcproșîndu-i că îl va «ajuta» să-și sfîrșcască cariera politică, dacă «își mai bagă nasul în strategie» [145] [146].

Ajutoarele, simbolice, au ajuns prea lîrziu pentru a mai putea salva România.

în continuare, politica guvernului francez în Balcani a intrat sub analiza Camerei; Briand, pentru a-și salva postul, a dat «vina» pe conducătorii români[1H]. Remanierea guvernului, prin înălurarca lui Joffrc, nu a salvat autoritatea guvernului care, în martie 1917, și-a prezentat demisia. Înfrîngcrca României nu a fost principala cauză a căderii guvernului Briand, dar ca a servit ca pretext pentru o completă schimbare a conducerii politice și militare a Franței[147].

Înfrîngcrca României a avut un rol și asupra crizei politice din Anglia. Am menționat opoziția lui Robertson la eforturile lui Lloyd George[148]. Cel din urmă, după ce a primit rapoartele sumbre despre situația României, la sfîrșitul lui noiembrie, a prezentat, la Paris, în cadrul conferinței interaliate, un memorandum în care sublinia că blocada împotriva Puterilor Centrale fusese anihilată dc înfrîngcrca României, al cărei petrol și grînc intraseră în mîinilc dușmanilor [149] [150]. M. Hankey scria în *Jurnalul* său, în decembrie :«... Consiliul dc Război la 12:45. Am remarcat că primul ministru era destul dc potolit și după aceea am aflat că Lloyd George dăduse un ultimatum, amcninținînd practic cu demisia, în caz. că nu era reconstituit sub președenția lui Consiliul deRăzboi (...) Sînlem într-un impas intolerabil carccînrăulățit dc tragedia căderii României» [1S4]. Această situație era semnalată și dcC.P.Snow, redactor la «Manchester Guardian», într-o scrisoare adresată unui prieten la 23 noiembrie [151] [152]. Criza s-a rezolvat prin demisia lui Asquith și formarea unui nou cabinet; opoziția ceruse, în virtutea «eșecurilor diplomatice din 1915-1916» din Balcani, o «curățire» a cabinetului[15>].

---

143 Hankey M., *op.cit.,* 1.2, p.536.
144 Frank Owen, *op.cit.,* p.324.
145 *Ibidem,* p.323-324.
146 G.Torrey, *Romania's...,Passim.*
147 *Ibidem.*
148 Viorica Moisuc, *Din arhiva istorici României* (X), în *Rd.I, 2,* 1978, p.133-163 (Ședințele Secrete ale Camerei Dcpulaților din Franța, 28-30 noiembrie 1916, Paris).
149 Cerd Ilcrdach, *Ihc First World War 19I4-19IS,* Barclay, 1977,p.27.
150 M.Hankey, *op.cit.,* p.562.
151157. J.M.Mc.Ewcn, *'Ihc Press and the Fell of Asquith* în «The 1 lislorical Journal», 21, nr.4 December 1978, p.870-871.
152 F.I I.I linsley (cd.). *Foreign Policy Under Sir Edward Grey,* London, 1977, p.529-531.

Criza cabinetului Asquith din 1916 își avea sorgintea în evoluțiile politice din Anglia și reprezenta doar un aspect al unei mari controverse, în problema strategiei militare, dintre partizanii frontului dc est și cei ai frontului dc vest. Dar, și în acest caz, înfrîngcrca României a fost cea care a precipitat evenimentele.

Intervenția României în războiș-a produs înlr-un moment care s-a dovedit neprielnic armatei sale, dar favorabil Marilor Puteri aliate care își epuizaseră toate rezervele lor în bătăliile de la Verdun, de pc Somme și din Galiția. Extinderea frontului în România a dislocat forțe aproximativ egale din fiecare tabără. Campania românească a influențat considerabil pe conducătorii și populația din cele două tabere. «Entuziasmul» victoriei asupra României a stîmit ambițiile Berlinului și Vicnci, care doreau să ducă un război *â outrance.* Totodată, atmosfera psihologică, rezultată în urma defecțiunii României, nu mai era prielnică inițiativelor de pace din decembrie 1916 - ianuarie 1917, nici punctului de vedere al conducătorilor Antantei, de la care nu se așteptau la concesii, din moment ce se aflau într-o situație militară slînjcnitoarc.

Tragedia României a produs multă simpatic în Anglia și, prin apelurile adresate de regina Maria rudelor de la Curte, a stîmit mînia șefului War Office-ului, David Lloyd George [15']. Înfrîngcrca României a transformat avertismentele acestuia în profeții și promisiunea de a se instala o conducere fcmiăîntr-o perspectivă îmbucurătoare.

Noul prim ministru englez, David Lloyd George, era de părere că România trebuia să scînlrcgcască din punct de vedere teritorial. în ianuarie 1917, el îi declara lui Mișucă țara sa consideră România «un aliat important» și «va face toate eforturi le pentru a-1 ajuta eficace, mai ales prin mijloacele de a primi muniții». Șeful cabinetului britanic își exprima convingerea că «românii vor redeveni stăpîni pe țara lor și își vor realiza *idealul național»,* Anglia rămînînd «protectoarea sinceră a micilor țări» (n.ns.)

Problemele românești reținеau și atenția altor oficialități britanice, precum și a opiniei publice. Dar era nevoie de organizarea unui serviciu de propagandă la Londra, care să înlăture și reținerile care afectau bunul mers al raporturilor bilaterale. De necesitatea unui astfel de serviciu era convins, în primul rînd. Take Ionescu, care la 18 aprilic/1 mai 1918, scria : «Trebuie să trimitem oameni care să facă propagandă în Franța, *Anglia,* în Italia, în America și, după revoluție, în Rusia» (n.ns.) [16']. Cunoscutul om politic român proiecta un voiaj în străinătate convins fiind că, odată ajuns la Londra, ar «putea aduce încă mari servicii cauzei noastre» [153] [154] [155] [156].

Ministrul Mișu comunica, în aprilie 1917, că, «prin concesii în problema evreiască, noi nc-am putea cuceri sprijin, în chestiunile principale, din S.U.A. și Anglia, unde elementul evreiesc joacă un rol preponderent» [157] [158]. Dealtfel, deputatul King a chestionat, la 9 mai 1917, guvernul în această dirccțicîn Camera Comunelor. Lordul Cocii i-a răspuns că problema sta în «atenția regelui și guvernului României și că nu c de dorit de a face, în acest moment,

153 Arh.M.Ap.N., fond 3 831, dosar 250, 1916-1917, Poziția 945, El 1-12 (Raport nr.17, către Marele Cartier General, de la Londra, 20 decembrie 1916, semnal general adjutant Georgescu).

154 *Ibidem,* f.374 (telegrama nr.74, din 8/21 ianuarie 1917, de la Ixrndra, N.Mișu călrcTakc Ionescu).

155 V.Fl.Dobrincscu, *Rclafii româno-cnglcxc...,* p.26.

156 I.G.Duca, *op.cit.,* III, p.l 10.

157 Arh.M.A.E., fond 71, Londra, vol.29 (telegramă nr.l 293, din 29 aprilie 1917, de la Londra, N.Mișu către Externe).

158 *Ibidem,* f.432 (telegramă nr.l 440, din 10 mai 1917, de la Ixmdra, N.Mișu către M.A.S.-Iași).

declarații la acest subiect». După interpelare, Mișu l-a înlîlnil pe Lordul Cecil, de la care a aflat că «guvernul Majeslății Sale Britanice dorește ca această chestiune să fie reglementată» [1M].

Greutățile pc care le înlîmpina armata română nu au rămas fără ecou la Londra. Lordul Cecil a vorbit în Camera Comunelor despre evacuarea teritoriului național, reparații și eliberarea românilor dc sub dominația străină. El a declarat formal că *«Anglia a angajat onoarea sa ți că ca ține să-și îndeplinească angajamentele sale față de toți aliații»* (s.ns.)

La începutul anului 1917, au ieșit în evidență dificultățile colaborării armatei române cu cele ruse Numeroase furnituri și materiale dc război, circa 43.000 dc tone [159] [160] [161] [162] [163], expediate, în perioada ianuaric-scptcmbric 1917, prin Kola și Arhan- ghclsk, nu au putut ajunge în România.

în concordanță cu decizia dc a rămînc beligerant și dc a-și afirma statutul unui aliat egal, I.I.C. Brătianu a fost prezent la Conferința interaliată de la Petrograd din ianuaric-fcbruaric 1917, chiar dacă nu fusese invitat. Premierul român a cerul ajutor, dar a primit numai cuvinte dc consolare din partea legației Franței și a rămas dezolat dc atitudinea Stalului Major Rus Șeful guvernului român a revenit la Petrograd, în mai 1917, înccrcînd, din nou, să-și asigure asistență militară. A purtat discuții cu membrii guvernului provizoriu care, ca și el, holăriscră să rămînă în război. Dc această dală, a avui, din nou, dc înfruntai defetismul și chiar disprețul la efortul dc război al României, în special din partea ministrului dc externe Miliukov, care n-a făcut nici un secret din preferința sa pentru Bulgaria. Brătianu a aflat despre intențiile Sovietului din Petrograd dc a încheia o pace fără anexiuni. Miliukov a căutat să-l asigure că «programul» Sovietelor nu implica guvernul provizoriu, dar diplomatul român nu a fost convins dc acest lucru [l6'].

Reîntors la Iași, I.I.C. Brătianu a mărturisit colaboratorilor săi că Rusia se îndrepta spre pace și că România nu mai putea conta pe sprijinul ci. Declarația dc război a S.U.A., din aprilie 1917, nu avea o importanță practică pentru România, înlrucît soarta ci era legală dc Rusia, îndeosebi, și dc aceea a aliaților apuseni. Din aceste motive, Brătianu s-a gîndil, în continuare, la noi negocieri cu Aliații, care să-i permită libertatea dc mișcare și păstrarea valabilității tratatelor din august 1916.

Cu toate aceste lipsuri și greutăți, dînd dovadă dc calități remarcabile și dc dragoste pentru pămînlul strămoșesc, armatele române au obținui, în vara anului 1917, strălucite victorii asupra trupelor germane, bătălia dc la Mărășcșli fiind apreciată drept «cea mai strălucită pagină din analele militare românești» [164].

Victoriile obținute dc armatele române în vara anului 1917 au primit o înaltă apreciere în ziarele engleze, precum și din partea a numeroși oameni politici din Anglia. Lorzii Roberts și Cccil subliniau, în declarațiile lor, «serviciile splcndidcalc guvernului și armatei române», «Daily Graphic», «L'Enock Telegraph», «Liverpool Daily», «The Teachers World», «Morning Post» comentau serviciile[165] aduse

159 *Ibidem,* f.433 (telegramă nr.l 486, din 15 mai 1917, dc la I-ondra, N.Mișu către M.A.S.Iași).
160 *B.A.R.,* Arh.General Rudeanu, I.Mssc, 1, vol.111, p.636-637.
161 *Ibidem,* p.697.
162 S.D.Spcctor, *op.cit.,* p.43.
163 *Ibidem.*
164 Great Britain, P.R.O., F.O. 371,4 705, f. 18.
165 Arh.M.A.E., fond71, londra, 1914, voi.90, f. 10 (telegramă nr.240/61, 3 noiembrie 1917,

de armată taberei Antantei și atenționau, totodată, asupra necesității ajutorării imediate materiale și militare a României. La rîndul său, David Lloyd George, înlr-un discurs din 12 noiembrie 1917, rostit la Paris, evidenția lipsa de coordonare a concepției și execuției strategice a Aliaților, intuind parcă viitorul situației militare a României[166].

Ofițeri superiori britanici și-au exprimat și ci admirația față de eroismul ostașilor români. între aceștia, colonelul Lozeeok și generalul de Candolle, care îi mărturisea lui Take Ionescu : «Dumneavoastră aveți dreptul de a fi mîndri. Soldații dumneavoastră sînt admirabili» [167]. Aceleași aprecieri găsim și înlr-o scrisoare, din 20 august 1917, expediată de Charles Cal well colonelului Rudeanu, care conținea felicitări la adresa armatelor române pentru modul «cum au fost conduse și s-au bătut» [168].

Aniversarea unui an de la intrarea României în război a prilejuit trimiterea unei telegrame lui I.I.C. Brălianu din partea șefului cabinetului britanic, David Lloyd George. Se exprima admirația sinceră pentru «suferința și curajul eroic de care a dat dovadă poporul român în timpul unui an de încercări aproape fără precedent» ; la Londra se aprecia că «reconstituirea armatei, rezistența îndîrjită și de neprețuit pe carcoopuncîn prczcntinamicului, în condiții de excepțională dificultate, constituie uncxcmplumărcțdctăricpccarclibcrtalcao inspiră unui popor liber» [169]. Rezistența și victoriile din iulic-august 1917 au determinat oficialitățile engleze să devină mai binevoitoare față de România [170].

între timp, nu a rămas fără ecou în Anglia propaganda desfășurată de unii oameni politici și de cultură, îndeosebi de către cei încadrați în «Asociațiunca profesorilor universitari din România» [171] [172]. Nici una din revendicările naționale nu a fost trecută cu vederea ; ele au fost apărate cu căldură și prin solide argumente științifice. S-au publicat cărți, broșuri, hărți, care au fost trimise personalităților politice aliate și s-au organizat numeroase conferințe. Ca rezultat al acestor eforturi, s-a creat la Londra, în august 1917, *The Anglo-Roumanian Society™,* care a jucat un rol important în promovarea raporturilor bilaterale, în cunoașterea de către națiunea engleză a *aspirațiilor spre unitate ale românilor.* Din societate făceau parte personalități din lumea ecleziastică, politică, literară și economică, precum arhiepiscopul de Canterbury, vicontele Bryce, lordul Hugh Cecil, lordul Dunedin, fostministru, episcopii de Londra, Oxford și Winchester, cancelarii universităților din

---

dc la Londra, maior Arion către I.I.C.Brătianu); vezi și C.Botoran, Olimpiu Malichcscu, *Documente străine despre lupta poporului român pentru [aurirea statului național unitar,* Cluj-Napoca, Ed.Dacia, 1980.

166 Arh.M.A.E., fond71, Londra, 1914, vo].90, f.5 (telegramănr.234/111, din 2noiembrie 1917, de la Londra, maior Arion către I.I.C.Brătianu).

167 V.Fl.Dobrincscu, *Rclalii româno-cnglcze ....* p.27-28.

168 Great Britain, I'.R.O. *P.O.* 371,2 892, f. 175 (telegramă nr.319, de la *P.O.,* 26 august 1917, orele 16911.45 p.m., către Sir G.Barclay).

170 Arh.M.Ap.N., fond 5 417, dosar 199/122, 1917. Poziția 488 (raport nr.19, 3 mai 1917, semnat ll.col. Ion Trăilcscu).

171 B.C.S., fond Al.Sl.Gcorgcs, Arh. Take Ionescu, XCV111/8/4 (raport către Ministerul Finanțelor, f. 104-105).

172 «'Fhc New Europe», No.41, 4 octombrie 1917, p.383-384.

Londra și Oxford, lord Gladstone, lordBcssborough, W. Steed, R.W. Seton Watson, A.W.A. Leeper (primul secretar al societății), dr. Madge, profesorul Murray și alții. Societatea a popularizat prin presă revendicările românilor și a organizat numeroase mitinguri în care a apărat dreptul lor legitim la unitate națională deplină. La mitingul

din 7 decembrie 1917, din *The Manson House,* condus de Hugh Cecil, Edward Carson asigura națiunea română de sprijinul Angliei: «our war is their war» [173]. Sub patronajul reginelor Alexandra și Maria s-a constituit *The National Romanian Fund a British Movement to help Roumania,* pusă sub conducerea contelui de Rosebery. Generalul Iliescu a organizat, împreună cu Mișu, un serviciu de presă și informații care era sprijinit, în mod special, de Lordul Derby, șeful War Office-ului.

Opinia publică britanică a fost informată despre revendicările naționale ale românilor și printr-o serie de lucrări ale căror autori, englezi sau români, atrăgeau atenția asupra luptelor seculare pentru unitate. în această direcție, se solicita sprijinul diplomatic al Angliei care trebuia să recompenseze eforturile de război ale României și marile sale sacrificii umane și materiale. încă din anii 1916-1917, la librăria *Hodder and Stoughton* din Londra, au apărut lucrările lui A. Hcrșcovici Hursl[174], A.W.A. Leeper [175] și David Milrany [176] [177]; lot în anul 1917, L.A. Magnusa publicat la Londra *Romania's Casc and Ideals* iar Lady Dorothy Kennard a prezentat, înlr-un jurnal[178], amintiri și reflecții despre poporul pccarc-1 cunoscuse în perioada 1915-1917. în anii terminării primei mari conflagrații, *Societatea Anglo-Română* a tipărit lucrarea *Romania and the Romanians* a lui Agnes Murgoci, născulăîn Australia ; Yvonne Fitzroy și-a lipărilaminlirilclao editură londoneză [179] [180].

Dintre aceste lucrări, cele semnate de Leeper și Mitrany au beneficiat de o audiență mai largă, atît în Europa cîl și în America. Faptul este cu atîl mai important cu cîlA.W.A. Leeper lucra la Intelligence Department din cadrul Foreign Office-ului și, ulterior, a fost folosit de diplomația britanică ca expert la Conferința Păcii de la Paris. Primul, de altfel, a mai tipărit *Rights and Wrays of Romanian Race,* unde sublinia că România a ales «calea justiției» și, drept argument, consacra majoritatea paginilor luptei transilvănenilor pentru unitate națională. Milrany afirma, în lucrarea amintită, că mai mult de jumătate din numărul total al românilor se află sub stăpînirc străină, Transilvania fiind «o sursă permanentă a vitalității naționale a României» [,86].

Două personalități engleze s-au impus, în mod deosebit, în anii primului război mondial, prin acțiunile de apărare a drepturilor naționale românești. Cea dinlîi a fost cunoscutul istoric și publicist R. W. Seton Watson care a stabilit, încă din primii ani ai secolului al XX-lca, slrînsc legături cu exponenții luptei naționale din Transilvania [181]. în timpul vizitelor întreprinse în Imperiul auslro-ungar, R.W. Scion Walson a dezvăluit racilele monarhici dualiste și a apărat lupla naționalităților, îndeosebi a românilor transilvăneni[182]. Cea de a

173 Idem, vol.V, 13 decembrie 1917, p.288.
174 *Romania and Great Uritain,* London, 1916. Prefața cărții a fost scrisă de Sir Thomas Dunlop, Lordul Prevost din Glasgow.
175 *The Justice of Romania's Cause,* London, New York, Toronto, 1917.
176 *Great Romania: A Study in National Ideals,* London, Toronto, 1917.
177 Ix>ndon, Kegan Paul.
178 *A Romanian Diary,* 19/5,19/6,19/7, London, W.Heinemann, 1917.
179 *With the Scottish Nurses in Romania,* London, John Murray.
180 D.Mitrany, *op.cit.,* p.5.
181 *R.A.R.,* Mssc, fond O.Goga, S 73.188. Cluj-Napoca, lid.Dacia, p.178-180.
182 Șt.Pascu, C.G.Marinescu, *Răsunetul intcma[ional al luptei românilor pentru unitate najională,* Cluj-Napoca, lid.Dacia, p.178-180.

doua personalitate a fost H. Wickham Steed,

proprietar al revistei «The Review of Reviews» și director al cunoscutului ziar conservator «The Times». Cei doi publiciști au informat exact opinia publică engleză despre lupta naționalităților asuprite din monarhia dualistă, dalele furnizate de el fiind de un marc ajutor experților englezi la Conferința Păcii de la Paris.

Dintre revistele apărute la Londra în perioada primului război mondial s-a impus, prin apărarea permanentă a drepturilor istorice ale poporului român, «The New Europe», în paginile căreia găsim alături articolele lui R. W. Seton Watson[183] și W.Stccd, cîlcva contribuții daloralc unor personalități din țară care s-au ilustrat în lupta pentru realizarea *idealului național integral.* Astfel, N. Iorga [184°], Take Ionescu [185], Octavian Goga [186], N.Lupu [187], D. Drăghiccscu [188], TonPclivan [189 190 191 192]. Alte articole, semnale de Bessie Take Ionescu [194], D.N. CiotoriAl. Severus Belisarius [193], L.M.Magnus [194°], G. Herron[195], au în vedere aceeași problematică. Revista mai cuprindea comentarii referitoare la situația politică și militară a României [196],

183 H.IIanak, R.W.Sclon Watson, *The New Europe and The Romanians* în *Anglo-Romanian Relations After* 1821, p.167-181; din articolele lui Scolus Viator amintim *Ihe Romanians of Hungary* (vol.I, No.l, 19octombric 1916, p.20-27); *A Prophet of Defeat* (vol.I, No.8, 7 decembrie 1916, p.255-256); *Magyar Forgers in England* (vol.ll, No.14, 18 ianuarie 1917, p.16-23); *Mr.Scton Watson's Reply (vol.ll,* Suplcmcnt, 1 februarie 1917); *'Ilie Treaty with Austria* (vol.XII, No.153, 18dcccmbric 1919, p.225-229); *Four Treaties and a* Conference (vol.XV, No.183, 22 aprilie 1920, p.32-39); *'Ihe Little Entente* (vol.XVH, No.209, 14 octombrie 1920, p.2-9).

184 *Romaniaandthe* Wcs((vol.I, No.13, 11 ianuarie 1917, p.387-394); *Thoughts on Romanian Policy* (vol.XIII, No.157, 16oclombric 1919, p.10-14); *The Problem of the Danube. A Romanian View* (vol.XVI, No.205, 15 iulie 1920, p.230.233).

185 *Greatest Danger* (vol.III, No.31, 17 mai 1917, p.129-131).

186 *The Achievement of Romanian Unity* (vol.IX, 9 ianuarie 1919, p.290-295).

187 *Romania Iredenta* (vol.V, No.61, 13 decembrie 1917, p.274-278).

188 *Hungary andtheNon Magyar Peoples (vol.VII,* No.80, 25aprilie 1918, p.38-41); *Isllritainat War with Austria 1* (vol.IV. No.41, 11 octombrie 1917, p.403-407).

189 *Situation in Bessarabia* (vol.XIII, No. 165, 11 decembrie 1919, p.262-266).

190 *Romania's Choice* (vol.III, No.39, 12 iulie 1917, p.399-403).

191 Bessarabia (vol.III, No.82, 9 mai 1918, p.82-84).

192 *The Building of Greater Romania, /*-(vol.IV, No.41, 26 iulie 1917, p. 45-51); idem, 7/(No.42, 2 august 1917, p.76-83).

193 A.W.A.Leeper, *'Ihe Bessarabian Question* (vol.V, lOianuarie 1918, p.405-411); *ANewRusso- Romanian Alliance* (vol.VI, No.74, 14 martie 1918); *Romania in Extremis* (vol.VI. No.70, 14 februarie 1918); *'Ihe Romanians' Peace Treaty* (vol.Vll. No.87, 13 iunie 1918, p.203-207).

194 *Romania's Cause and Ideal (vol.V,* 10 ianuarie 1918, p.93).

195 *The New Romania* (vol.XII, No.155, 2 octombrie 1919, p.282-284).

196 *The Question of the Banat* (vol.X, No.122, 13 februarie 1919, p.97-103); *The New Romania* (vol.X-XI, No.129, 3 aprilie 1919, p. 291-293); *A New Explanation of Romania's Defeat* (vol. II, No.26, 12 aprilie 1917, p.407-409); idem, No.28, 26 aprilie 1917, p.62-64); *Further Light on Romania's Defeat* (vol.ll, No.29, 3 mai 1917); Romania's *War Anniversary* (vol.IV, No.41, 26 iulie 1917, p.171-173); *'Ihe Annexation of the Dobrodgea* (vol.VI, No.10, 28 martie 1918, p.327-333); *Protest of Romanians in Exile against the Treaty of Bukarcst* (vol.Vll, No.88, 20 iunie 1918, p.227-229); *Romania, YcstcrdayandToday(vol.Vll,* No.100, 12scptcmbrie 1918, p.215); *Ihe Situation in Romania* (vol.I, No. 4, 9 noiembrie 1916, p. 125); *A National Ministry in Romania* (vol.I, No. 12, 4 ianuarie 1917, p.384); *Romania's Doons. A Voice from Budapest(vol.III,* No.37, 28 iunie 1917, p.342-343); *Transylvania and Macedonia* (vol.VI, No.73, 7 manic 1918, p.254-256); *Religious Persecutions in Transylvania* (vol.XI, No.139, 12iunic 1919, p.2OO-2O5);

raporturile ei cu Marile Puteri [197], semnificația apariției Micii înțelegeri [198] în viața diplomatică europeană.

Comitetul pentru studierea țelurilor războiului a organizat la Leeds un miting la care a luat cuvînlul Asquith, șeful Partidului Liberal. El a declarat că pacea viitoare «trebuie să recunoască tradițiile istorice, aspirațiile și libertatea popoarelor» și s-a pronunțat pentru un sistem internațional care să «garanteze un fundament stabil și o dezvoltare independentă a marilor și micilor state» în acest context, Asquith a vorbit de *«justele revendicări ale României»* (s.ns.)[199] [200] [201].

Dezideratele naționale românești au stal, de asemenea, în centrul preocupărilor unei misiuni diplomatice britanice care s-a deplasat pe continentul nord-amcrican. în timpul vizitei, Misiunea Balfour a încunoșliințat diplomația americană asupra intențiilor Angliei în legătură cu viitorul României care, după opinia Foreign Officc-ului, trebuia «să intre în posesiunea unei minime părți din teritoriile rusești și de pe zona de frontieră ungară, care sînl de o parte și de alta locuite de români»[20S]. Balfour era însoțit de generalul Bridges și colonelul Goodwin [W1]. Reîntors la Londra, Arthur James Balfour a rostit, la 6 noiembrie, un interesant discurs în Camera Comunelor, care a fost reprodus de marile cotidiene americane. Discursul a reținut atenția românilor americani care, la 14 noiembrie 1917, i-au adresat autorului o scrisoare, cxprimîndu-și, însă, nemulțumirea față de faptul că ministrul de externe britanic nu acordase suficient spațiu problemelor românești într-un context ce menționa și alte popoare aflate sub dominația Imperiului auslro-ungar. Arătînd că România a intralîn război «pentru eliberarea celor oprimați», scrisoarea dădea glas dorinței transilvănenilor nord-amcricani de a se alătura la patria mamă, ca «România să fie cum a fost» [202] [203]. La 13 decembrie, R. Graham răspundea la scrisoarea dr. Epaminonda Lucaciu arătînd că a fost însărcinat, de secretarul de stat al Foreign Officc-ului, să răspundă că respectivul discurs nu a fost corect reprodus în «New York Times» - pasajul corect era formulat în felul următor: «Ce este imperialist în a spune că românii trebuie să se afle sub drapelul românesc ?»[2OT].

Ulterior, *Memoriul Balfour,* intitulat *Reglementarea Păcii în Europa,*

Magyar Propaganda against Romania (vol.XI, No.133, 1 mai 1919, p.68-69); *Romanian Party Politics*(vol.XII, No.150, 28august 1919, p. 168); *TheRomaniansofHungary(vol.IX,* No.112, 5dcccmbrie 1918, p.186-187); *Declarația de la Alba-Iulia(idem,* 19dcccmbric 1918, p.235-236).

197 *Russian Policy towards Romania* (vol.V, Supplement, 27 decembrie 1917, p.l-II).

198 *A «Little» lintcntc* (vol.XVI, No.203, 2 septembrie 1920, p.l92).

199 Arh.M.A.E., fond71, Londra, vol.29. 1914-1924, f.448 (telegramă nr.3 287, din 14scptcmbric 1917, N.Mișu către M.A.S. - Iași).

200 Col.IIousc, *Papicrcs intimes,* tom.III, Publics par Ch.Seytnour, Paris, Payot, 1930, p.58.

201 Gelfand, L.E., *'Ihc Inquiry American preparations for Peace, 1917-1919,* New Haven and London, Yale University Press, 1963, p.12-14; *'Ihc llalfour Visit. How America Received her dinstinguished guest and the significance of the conferences in the United States in 1917,* Edited by Charles Hanson Towne, New York, George 11.Doran, 1917, p.16-17.

202 Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371,2 895, Balkans, f.216-217; vezi și V.El.Dobrincscu și Sorin Pârvu, *Some Contributions of the Romanian National Mission in the United States of America (1917-1918),* în *AIIAI,* lom. XIX, 1982, p.141-152.

203 Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371,2 895, Balkans, f.218.

prevedea constituirea unei României Mari în sud-cslul continentului[204] ceea ce îndriluia speranțele legitime a milioane de români aflați în afara granițelor statului național.

în vara anului 1917, ziaristul Stanley Washburn a continuat să informeze oficialitățile americane despre situația României. La 28 august, el se adresa senatorului Elihn Root, spunîndu-i că Aliații «au o marc obligație morală față de

204 David Lloyd George, *Memories de guerre,* lomc.II, Paris, bayard, 1935, p.329.

România» și că trebuie să facem «orice efort compatibil cu legalitatea pentru a ajuta acest aliat mic și valoros». Washbum considera că trebuie făcute toate eforturile pentru a ajuta România, deoarece «sacrificiile și buna ci credință în această luptă nu sînt Înțelese de toată lumea». în caz contrar, avertiza ziaristul american, n-ar fi exclus ca, «în perioada dc tîrguială și compromis care, sigur, va avea loc la Conferința de Pace, România să poală deveni țapul ispășitor»[21]'. La 7 septembrie, Washbum, printr-un raport detaliat, s-a adresat secretarului de stal, Lansing, el sugerînd că la Washington «trebuie să existe o înțelegere cîl mai completă a ansamblului situației și psihologici românești»[205] [206]. Washburn solicita ajutorul oficialităților americane pentru România, țară care a intrat în război «cînd putea să acționeze avînd o oarecare siguranță că se poate apăra și că arc sprijinul marilor săi aliați». «Românii - constata Washburn - au ajuns aproape la capătul puterilor și încrederii (...) și o întîrzicrc acum, chiar și dc cîtcva săptămîni, poate să aibă cele mai dezastruoase consecințe»[207] pentru țara lor.

La 22 noiembrie, regele Angliei se adresa suveranului român, prinlr-o telegramă, apreciind că, «în aceste clipe dc grea încercare» și «față dc rezistența eroică și fermă» a armatei române, cabinetul dc la Londra va face «tot cc-i stă în putință, împreună cu Aliații» pentru a-i asigura «asistență financiară și materială» [208].

Situația militară a României la sfîrșitul anului 1917, în care aprovizionarea cu materiale dc război[2,5] și cooperarea cu anuala rusă au reprezentat factori esențiali, au dus, în final, la angajarea negocierilor cu Comandamentul Puterilor Centrale în vederea încheierii unui armistițiu. Un tablou similar prezenta, la 7 decembrie 1917, la Paris, Victor Antonescu șefului Quai d'Orsay-ului. «Ministrul Antonescu, care a venit să mă vadă - nota în *însemnările* sale Aristide Briand -, se plîngc că dc șase luni nu s-a făcut nimic pentru a ajula armata, ceea ce era posibil din partea Comandamentului Rus» [209,210].

Față dc încheierea armistițiului pe frontul oriental, guvernul englez s-a arătat, la început, oarecum nedumerit. Totuși, la 21 decembrie 1917, cei patru miniștri aliați, Sir George Barclay, Charles Vopicka, marchizul St. Aulairc și baronul Fasciotti, recunoșteau «extrema gravitate a situației în care scaflă România». Cîtcva luni mai lîrziu, la 1/14 mai 1918, Puterile Aliate și Asociate, prin reprezentanții diplomatici acreditați la Iași, declarau că, «încă dc pe acum, ci consideră ca nule și neavenite toate clauzele acestei păci care sînt contrare cu principiile a căror violare a conslrîns Antanta de-a lua armele»[211]. Desigur, exista o diferență dc nuanță între armistițiu și pacea

205 Arh.St.Bucurcști, fond Microfilme S.U.A., Rola 681, c.40-41.

206 *1918 la Români...* vol.II, p.962-980.

207 *Ibidem,* p.978.

208 Great Britain, P.R.O., *P.O.* 371, Balkans, 2 892, f.379 (telegramă nr.452, *P.O.* către Sir G.Barclay, Iași, 22 noiembrie 1917).

209 Arh.M.A.E., fond 71, Londra, 1914, vol.90, f.5.

210 G.Suarcz, *Briand Sa vic - Son Oeuvre avcc Son Journal ct dc nombreux Documents inedits,* lom.IV, 1916-1918, Paris, 1940, p.334.

211 V.Moisuc, (cd.) *op.cit.,* p.178.

separată, dar, în situația revoluției rusești și în neputința vădită de a primi ajutor din altă parte, cea dc a doua era consecința fatală a celei dintîi[212].

212 Gh.Brălianu, Acțiunea politică și militară a României din 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui *I.I.C.Brătianu,* București, 1940, p.29.

înlr-un document dc epocă sc scria: «o situație asemănătoare cu aceea a României s-ar găsi dificil în istorie. Ea nu poate fi judecată după noțiuni ordinare. Teritoriul nostru fiind ocupat și forțele militare anihilate prin ruși, singura noastră șansă de salvare este *victoria Alia[ilor(„.)* aceste reflecții sînt impuse prin ceea ce s-a petrecut atunci cînd am luat decizia semnării armistițiului ca și în numeroasele cazuri în care bunăvoința Aliaților nu a reușit să se transforme din timp în efecte utile»[2l]'.

Inițial, Cabinetul dc Război britanic a confirmat, pur și simplu, că nu putea accepta o pace separată cu germanii și a căzut dc acord că românii ar trebui să contacteze cît mai curînd posibil pe unii lideri ruși care erau pregătiți să continue lupta [22]°. Balfour s-a interesat, apoi, în ceea ce privește politica britanică față dc România. Pînă atunci, guvernul dc la Londra încercase să țină armata română în «ostilitate activă» față dc dușman, dar a fost forțai să se alăture armistițiului acceptat dc ruși "'.Față dc evoluția evenimentelor, guvernul britanic a trebuit să-și reconsidere poziția. Armata română, au apreciat membrii Cabinetului dc Război la 10 decembrie 1917, este alîl dc «neajutorată» încîl guvernului dc la Iași ar trebui să i se permită să încheie o pace separată [2]". Cu toate acestea, ambasadorul englez la Paris, LordulDcrby, mărturisea lui V. Antonescu, ministrul din capitala Franței, că Anglia cra «puterea care se opunea» față dc situația intervenită «la recunoașterea calității dc *(ară aliată a României»* (s.ns.) "[3]. Existau în Marca Britanic numeroși oameni politici care înțelegeau situația fără ieșire în care se găsise România la sfirșitul anului 1917. Astfel, Departamentul dc Propagandă "[4], creat la începutul anului 1918 și condus dc lordul Northclifc, a sprijinit pînă la capăt lupta pentru unirea politică a tuturor românilor. La rîndul său, regele George al V-lca își exprima compasiunea față dc situația grea aRomânici, ca urmarea încheierii armistițiului cu Puterile Centrale, și admirația față dccroicclcfaptcdcarmcalcarmatci române [213] [214] [215] [216] [217] [218] [219] [220] [221]. înlr-un mod asemănător, se pronunța și premierul David Lloyd George, care recunoștea «dificultățile crcscîndc» ale situației României. în perspectivă el își exprima speranța că «statornicia și curajul moral ale guvernului și poporului român vor fi pe deplin răsplătite» "[6].

Declarațiile lui David Lloyd George, din5 ianuarie 1918, au constituit obiectul unor comentarii ale miniștrilor Greciei, României și Serbiei - I. Gcnnadios, N. Mișu, I. lovanovic - acreditați la Londra. Cei trei diplomați considerau că, la încheierea tratativelor dc pace, baza «trebuie să fie cea a princ ipi ul ui național ităților», principiu care trebuia aplicat «complet și echitabil» față dc toate popoarele. Pacea viitoare în Balcani - spuneau cei trei diplomați - «nu va putea fi dreaptă și durabilă decîl dacă se va face dreptate

213 Arh.St.Bucurcșli, fond Casa Regală, Ferdinand, dosar 44, 1919, f.1-2.
214 Kettle Michael, *The Allies and the Russian Collapse. March 1917 - March 1918,* Ixrndon, Andre Deutsch, 1981, p. 122.
215 *Ibidem,* p.183-184.
216 *Ibidem.*
217 Gh.Brătianu, *Acțiunea ....* p.32.
218 V.FI.Dobrincscu, *Hătălia...,* p. 18.
219 Great Britain P.R.O., *F.O.* 371, Balkans, 3 140, f.201.
220 *Ibidem,* f. 197.
221 Arh.St.Bucurcșli, fond Microfilme Anglia, Rola 386, c.616-618.

tuturor popoarelor» “[7].

Situația grea a României, dc la începutul anului 1918, a fost analizată corect și dc comentatorii ziarelor britanice. «Națiunea română, nota în comentariul său corcs-

pondcntul ziarului «The Times», Brown, este dornică să continue lupta. în special armata de pe front nu crede în posibilitatea unei păci nevictorioasc cu inamicul după îngrozitorul sacrificiu de la Mărășești și Oiluz». Brown considera că, după încheierea armistițiului de către ruși, nu mai rămînea altceva românilor dccîl să facă același lucru și opina că oamenii politici de la Iași apreciau începerea tratativelor cu Puterile Centrale «ca *o măsură pur militară, dictată de împrejurări și lipsită de vreo importanță politică. România intenționează și este hotărîtă să fie credincioasă Aliaților»* (s.nn.)[22J]. De la Londra, ministrul Mișu transmitea că unele cercuri politice engleze erau convinse că *România nu putuse rezista[729].* De asemenea, colonelul Walton, șeful Misiunii engleze de transporturi feroviare în România, adresa reginei Maria un mesaj din care reieșea atitudinea «foarte favorabilă» pe care a constatat-o față de România, la reîntoarcerea sa în Anglia ; membrii fostei misiuni, transmitea Walton, «se slrăduic să facă mai bine cunoscute sacrificiile României poporului britanic, carccslchotărîtsăducăpînă lacapăl, războiul spre o pace dreaptă și victorioasă» [23°].

Armistițiul de la Focșani încheiat de România a avut un caracter pur militar, excluzînd orice chestiuni politice[222] [223] [224] [225] -el intraîn vigoare de la 26 noiembrie 1917 [226]. Acesta a fost urmat de tratatul de la București, încheiat cu Germania și aliații ci, care era rezultatul nu numai al unei pregătiri insuficiente a României, ci reprezenta, îndeosebi, consecința răsturnării de fronturi care s-a produs în sud-cstul și răsăritul Europei, înccpînd cu sfîrșitul anului 1917 [227].

Pe calc oficială, ministrul N.Mișu [228] și membrii Legației României s-au remarcat prin intervenții pe lîngă cercurile politice engleze, în vederea informării lorc- xaclc asupra cauzelor care au dus la încheierea păcii de la B ucurcști. Aceștia au făcut cunoscut opiniei publice britanice justețea *revendicărilor naționale ale românilor.*

La 11 martie, după reîntoarcerea sa de la Londra, șeful diplomației engleze a trimis ministrului român din Anglia o notă, în care se spunea : «Eu doresc să vă asigur că guvernul Majestății Sale Regelui arc cea mai profundă simpatic pentru guvernul român în prezenta situație» și «urmărește cu o atenție neliniștită cursul evenimentelor de la București» [229]. Cu prilejul banchetului oferit de Lordul Primar, Balfourmcnționa că România fusese forțată să încheie pacea cu Puterile Centrale [230]. Mai apoi, la 10 aprilie, interpelat în Camera Comunelor, el aprecia că «România este încă un stat

222 Arh.M.Ap.N., fond 3 831, dosar 357, 1916-1918, Poziția 228, f.43.

223 C.Xcni, *op.cit.,* p.32.

224 Arh.St.Uucurcști, fond Microfilme Anglia, Rola 390, c.472.

225 Idem, fond Casa Regală, Ecrdinand, dosar77, 1918, f.l;idcm, dosar91, 1918, f.6-11.

226 Arh.M.Ap.N., fond 5 417, dosar 200/123, 1917, Poziția 508, f.558. (J.C.M. nr.237, din 22 noiembrie 1917).

227 Idem, fond3 831, dosar 19, 1917, Poziția 871, f.l (telegramă nr.5 310, din 27 noiembrie 1917, către Armatele I și II, semnală Prezan).

228 N.Pctrcscu-Comnen, *Amintiri,* în «Noul Album Maccdo-Roniân», vol.II, I-'rciburg, Biblioteca Română, 1965, p.178.

229 Arh.M.A.E., fond 71, Londra, 1914-1924, vol.29, f.509 (radiogramă nr.639 din 3/16 martie 1918, de la Ixmdra, M.Bocrcscu către generalul Avcrescu).

230 *Ibidem,* f.518 (telegramă nr.802, 8 aprilie 1918, Bocrescu către Externe).

aliat» [231].

Conferința Aliaților de la Londra, din 19martic 1918, a adoptat o declarație plină de speranță pentru poporul român. Se afirma că România căzuse victimă torentului de

231 *Ibidem,* f.519 (telegramă nr.826, 11 aprilie 1918, de la Londra, Bocrescu către Externe).

dominație exercitat de Germania și că «toate păcilc de acest fel noi nu putem să le recunoaștem, căci noi ne propunem să lichidăm politica de spoliere dusă de Imperiile Centrale pentru a face loc unui regim de pace durabilă, prin organizarea dreptului» [2M].

La 19 mai/1 iunie 1918, deputatul Runciman l-a interpelat în parlament pe Robert Cecil, în legătură cu condițiile tratatului de pace impus României de Puterile Centrale. Secretarul de stat parlamentar al Foreign Office-ului, după ce a subliniat că acest tratat supune țara unei dominații totale - militare, economice și politice - a Puterilor Centrale, a reconfirmat declarația din 11 martie a guvernului său afirmînd că Londra «manifestă o profundă simpatic față de România în situația grea în care a fost pusă, iar prietenilor și foștilor ci Aliați le revine să facă tot posibilul la o eventuală Conferință de Pace pentru a obține o revizuire a condițiilor dure care i-au fost impuse» [2M]. Dealtfel, încă de la 3/16 mai 1918, cei patru miniștri aliați, în răspunsul lor la comunicatul guvernului de la Iași, declarau drept nule și neavenite toate clauzele acestei păci, apreciată drept contrară principiilor pentru care Antanta a militat. Observațiile lor aveau să fie prezentate parlamentului britanic în august 1918 [2*°].

Cu toate acestea, după semnarea păcii de la București, se observă o răceală în raporturile Angliei cu România, ca și o anume reticență în îndeplinirea de către partea britanică a obligațiilor financiare asumate mai înainte [232] [233] [234] [235]. însărcinatul cu afaceri la Londra, Bocrcscu, era convins că guvernul englez «nu va fi dispus să dea urmare la unele angajamente pe care le-a luat față de România ca țară aliată» [236].

Take Ionescu a fost omul politic român care a angajat, în această perioadă, cele mai multe contacte cu reprezentanții Foreign Office-ului și ai presei britanice. La Londra, el a înțeles că România va dobîndi Transilvania, dar nu în baza tratatului din august 1916. Ministrul de externe, Balfour, i-a atras atenția asupra problemei minoritare care, după opinia sa, putea crea României o aunosferă defavorabilă, îndeosebi la Conferința de Pace [237]. însoțit de N. Titulcscu [238], Take Ionescu s-a deplasat în august, octombrie și noiembrie 1918 în Anglia, unde a avut convorbiri cu David Lloyd George (6 august, 15oclombric), Balfour(5 august, 8 și lOoctombric, 20 noiembrie), Winston Churchill (5 august), Bonar Law (9 august) și Lordul Curzon (2 noiembrie).

---

232 E.Campus, *L'activitc diplomatique de la Roumanic entre Ies annccs 1914 el 1918,* în *RRII,* 6, 1968, p.l 124; Emil Racilă, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în primul război mondial 1916-1918,* București, Ed.științifică și enciclopedică, 1981.

233 *1918la Români...,* vol.ll, p.l 120-1'121.

234 *Observations by the Allied Ministers at Jassy with regard to the Conditions of Peace imposed upon Romania by the Central Powers,* London, Published by l lis Majesty's Stationery Office, 1918.

235 Arh.M.A.E., fond 71, Londra, 1914-1918, dosar 29, f.512 (telegramă nr.788, 23 martie 1918, Bocrcscu către Externe).

236 *Ibidem,* f.510 (telegramă nr.747, 22 martic/4 aprilie 1918, de la Londra, semnată Bocrcscu).

237 V.Pl.Dobrincscu, *Rclap'i,* p.33

238 V.Nctca, *Un militant*.... p.750.

«Cu toate că noi am fi preferat, îi spunea Churchill, ca politica dumneavoastră de rezistență să triumfe în România, nu este mai puțin adevărat că noi cunoaștem și apreciem sacrificiile făcute de România. Dumneavoastră, care ați denunțat pacea de la București, vă veți reîntoarce în țara dumneavoastră și lumea vă va fi recunoscătoare pentru opera pe care ați realizat-o pentru România»[239].

239 *Ibidem.*

Ministerul de externe britanic mai fusese informat despre situația și revendicările României și printr-un memoriu, alcătuit la 24 septembrie 1918, de profesorul George Moroianu. Se subliniau, aici, eforturile în război ale țării, precum și voința tuturor românilor ca, după conflagrație, să se alipească pentru totdeauna la patria mamă. Totodată, guvernul englez era înștiințat și despre modalitățile în care urmau să fie tratate naționalitățile conlocuitoare după *Unire.* Corespondența, care a urmat depunerii de către Moroianu a memori ului solicitat de Foreign Office, reliefa semnificația acestui document și interesul cercurilor politice britanice pentru cunoașterea problemelor naționale ale românilor transilvăneni, precum și a contribuției reale a țării la lupta împotriva Puterilor Centrale în primul război mondial. A. W. A. Leeper și R.B.C. Sheridan, înalt funcționar al Ministerului Informațiilor, au apreciat memoriul ca «extrem de bine făcut» și «excepțional de util» [240] [241] [242] [243] [244], acccntuînd îndreptățită dorință a României de a-și vedea împlinit idealul de unitate națională. Moroianu a menținut, în această perioadă, legături strînsc cu W. Steed și R.W. Watson, susținători ai cauzei naționale a românilor și a publicat, în coloanele ziarului «The Times», diferite informații și articole. Vizita sa a fost urmărită de cea a altor exponenți ai luptei naționale a românilor: Octavian Goga, Sever Bocu [M7], Avram Imbroanc, I. Sîrbu.

Reuniunea aliată din capitala Marii Britanii, din 2 și 3 decembrie 1918, s-a ocupat de unele probleme ale Conferinței de Pace: delegații și personalul, data conferinței, tratamentul de aplicat Kaiscrului și altor oameni politici germani, Indemnizații și reparații de cerul agresorului, atribuțiile comitetului general și ale celui special. Discuțiile de la Londra, deși nu au dus la un acord deplin asupra tuturor punctelor, au fixat lotuși unele prevederi care interesau și România. Germania, de pildă, trebuia să recunoască, în aceleași condiții ca și Aliații, statele constituite în vechile teritorii austro-ungarc și ruse. Tratatul de la București și convențiile anterioare româno-gcrmanc erau abrogate. M. Bocrcscu aprecia că, «în marc, discuțiile și holărîrilc au urmat liniile proiectului supus guvernului englez și Conferinței Ambasadorilor»[24*].

O reuniune preliminară, convocată la Paris, avea să fixeze problemele reprezentării statelor interesate, procedura de urmat, instituirea comisiilor speciale și a subcomisiilor și fixarea atribuțiilor acestora [M'']. Reținem, din radiograma lui Bocrcscu, faptul că Foreign Officc-ul, împreună cu ministrul Franței și Consiliului Ambasadorilor redactaseră un proiect care avea două puncte de interes capital: 1) Conferința de la Paris va fixa, în principiu, reglementări ulterioare cînd toate dificultățile vor fi aplanate între marile și micile state, mai ales în ceea ce privește frontierele noi; 2) Interesul esențial de a ne desemna plenipotențiarii, unul sau doi delegați principali, avînd

240 G.Moroianu, *Ixs laities des Roumains Transylvains pour la liberte ct l'opinion curopccnnc. Episodes el souvenirs.* Paris, 1933, p.242-259, p.202-203; vezi și *Corcspondcn[a...,* vol.I, p.25O, 272, 274, 324-327.

241 Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 3 133, f.89-103 (Memorandum on Conversations with two Transylvanians Leaders, 21 September 1918, Oelavian Goga and Sever Boeu).

242 Arh.M.A.E., fond71, Conf.Păcii, dosar58, f. 16(radiogramăde la Paris, 5dcccmbric 1918, către prcșcd.Cons.dc Min., semnală Bocrcscu, Crelzianu).

243 *Ibidem,* f.5.

244 *Ibidem.*

depline puteri [25]°.

în afară de Take Ionescu, un rol important în propagarea cauzei românești în Anglia l-au jucat G.C.Mironcscu, N.Lupu, Octavian Goga, N.Titulcscu și alții[M1]. în această atmosferă favorabilă României, este explicabil faptul că Anglia a fost una din primele țări europene care a recunoscut oficial rolul *Consiliului Național al Unității Române* de a coordona activitatea emigrației. în noiembrie 1918, răspunzînd la scrisoarea lui Take Ionescu, șeful Foreign Officc-ului sublinia, din nou, că la Congresul Păcii Anglia «va acorda simpatia sa și ajutorul său, principiului general de *unitate română»* (s.ns.) "[2]. Mai mult, ca a recunoscut *Consiliului Național al Unității Române.* La 11 noiembrie 1918, prin scrisoarea trimisă de AJ. Balfour lui Take Ionescu era specificat faptul că guvernul britanic se pronunța pentru dezvoltarea relațiilor cu România, ale cărei eforturi «sînt atîl dc profund apreciate la Londra»

O problemă dc care depindea reușita revendicărilor naționale la Conferința Păcii era compoziția delegației române. Alături dc primul ministru, căruia automat îi revenea calitatea dc șefa! delegației, așacum se stabilise prin convorbirilcanlcrioarc franco-britanicc, trebuiau cooptați diplomați cu experiență politică aprcciați și cunoscuți la Paris și Londra. Acest lucru era sesizat de M. Bocrcscu care, printr-o radiogramă din 15/28 noiembrie 1918, atrăgea atenția asupra importanței pentru interesele României dc a ne desemna delegații principali la Conferință. «La Londra și la Paris - comunica el - numele miniștrilor N. Mișu și Take Ionescu sînt unanim pronunțate, ca fiind oameni care posedă orice încredere a guvernelor»Concluzia diplomatului român se baza și pe faptul că la Foreign Office i se spusese textual: «Dumneavoastră nu știți că aveți cel mai bun reprezentant, pe ministrul Mișu, a cărui autoritate este unanim recunoscută și care posedă toată încrederea noastră» [a5]. Aceleași lucruri i se repetaseră și la Ambasada Franței din capitala Angliei.

Ținînd cont dc acest adevăr și dorind ca interesele naționale să fie apărate dc diplomați care se bucurau dc prestigiu în capitalele principalelor puteri ale Antantei, regele Ferdinand, sfătuit dc colaboratorii săi apropiați, a recomandat ca din delegația trimisă la Conferința Păcii să facă parte I.I.C. Brătianu, Take Ionescu și N. Mișu, personalități care se remarcaseră în lupta pentru apărarea drepturilor României. în același scop, la 3 decembrie 1918, printr-o telegramă expediată ministrului dc la Paris, I.I.C. Brătianu îl chema pc Take Ionescu în țară pentru «a stabili împreună, sub președinția regelui, *instrucțiuni precise asupra atitudinii în fața Congresului* (...) lăsînd la o parte atitudinea dc partid care nu trebuia să compromită unitatea dc acțiune politică necesară alunei mai mult ca niciodată» *(s.ns.)* [245] [246] [247] [248] [249] [250]. Take Ionescu a refuzat să se reîntoarcă în țară, între el și primul ministru cxislînd mari deosebiri dc păreri în ceea cc privește raporturile cu Aliații și conținutul

245 Șl.Pascu, C.G.Marinescu, *Răsunetul....* p.263.

246 G.Moroianu, *l.cs l.ultcs*.... p.224.

247 B.C.S., fond Al.St.Gcorgcs, Arh.V.Anionescu, PC1.XXIV/7-25 (telegramă dc la Paris, către Prcșcd.Cons.dc Min., 18noicmbric 1918, semnală Crctzianu); Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 3 141, f.391.

248 B.C.S., fond Al.St.Gcorgcs, Arh.M.Bocrcscu, PXLVII, nepag.

249 *Ibidem.*

250 Arh.M.A.E., fond71, Conf. Păcii, dosar222, f.l.

tratatelor încheiate cu Antanta. Pentru Take Ionescu, politica era «arta tuturor

posibilităților» [251] [252], motiv pentru care el credea că se impune o cxarfiinare atentă a situației României. De aceea, concepțiile celor doi oameni politici români erau ireconciliabile. Devenea evident că, după angajamentele pc care Take Ionescu le luase înainte de armistițiu față de Pașici și Venizelos, între el și Brălianu o colaborare la Conferință era imposibilă. Șeful guvernului de la București avea asupră-i decretul iscălit de rege pentru eventuala numire a lui Take Ionescu ca al doilea delegat al României la Conferința Păcii. Oficialii britanici au insistat pentru ca Take Ionescu să facă parte din delegația română prezentă la Paris[25t].

Diplomația Bucureștilor depunea eforturi pentru a se sancționa drepturile recunoscute prin tratatul din 1916. Balfour declara, la 18 noiembrie 1918, în Camera Comunelor, «că de la încheierea păcii între România și puterile inamice, guvernele aliate au considerat și tratat România ca neutră» [253]. Victor Antonescu anunța de la Paris pe I.I.C. Brălianu că Georges Clemenceau nu vrea să primească România la Conferință, deoarece aceasta a încheiat cu Puterile Centrale pacea de la București. La 8 decembrie, a fost înmînat lui Stephen Pichon un *Aide mdmoire* privind participarea României la primul război mondial. Diplomația de la București aprecia, în acest document, că nu există «vreun interes» pentru Franța și partenerii ci din Antantă «să nege României calitatea de aliată pe care ca nu a pierdut-o dccît *constrînsă* și *forțată* și pe care și-a reluat-o cu entuziasm, imediat ce a avut posibilitatea materială să o facă ?» (s.ns.) [254]°.

Guvernul francez, la 15/28 decembrie 1918 - prin instrucțiuni transmise diplomaților săi din străinătate - aprecia că c necesar ca România să fie considerată, din nou, ca aliată «în virtutea participării sale reînnoite la război», și că Aliații ar trebui să formuleze «o declarație nouă, luînd ca bază Tratatul din 1916, pentru examinarea revendicărilor române»[255]. Stephen Pichon, autorul acestui document, cerca celorlalte guverne aliate să se ralieze punctului de vedere francez, înlrucît consimțămînlul acestora era necesar «pentru a se decide să se atribuie României calitatea de Putere Aliată la Congres»[256].

Originile acestui demers diplomatic le găsim la 12/27 noiembrie 1918, alunei cînd Sir George Barclay s-a adresat Ministerului de Externe de la Londra solicilînd recunoașterea României ca țară aliată. O notă transmisă Quai d'Orsay-ului, de Ambasada Angliei de la Paris, la 25 decembrie, încunoșliința despre «speranțele cele mai serioase» pe care le nutrea Barclay, că România «va fi reprezentată la Congresul de Pace ca aliată» [257]. în capitala Franței, nota engleză a fost considerată un semnal de alarmă. Posibilitatea pierderii influenței franceze în favoarea aliaților englezi a alertat cercurile guvernamentale și de afaceri franceze.

Foreign Officc-ul, în răspunsul său la telegrama lui Barclay, «reproșa» diplomatului său de la București că «nu a înțeles exact atitudinea noastră

251 C.Xcni, *op.cit.,* p.385.
252 S.D.Spcctor, *op.cit.,* p.73.
253 V.F1.Dobrincscu, *Relații....* p.36.
254 *Ibidem,* p.37.
255 *Ibidem.*
256 *Ibidem,* c.360.
257 V.F1.Dobrincscu, *Relații...,* p.37-38.

actuală față de tratatul din 1916» și modul în care acesta «a fost exploatat de partidele politice din

România»[258] [259] [260]. Anglia aprecia că ca nu se simțea legală dc Traiului din augusl 1916, reprezentarea României la forumul păcii irebuind să fie bazată «pe a doua declarație de război făcută dc guvernul Coandă» [245]. Din aceste considerente. Londra opina că România va participa la Conferința dc Pace «ca Gu vcm Asocial și nu Aliat, iar foșlii ei aliați nu vor mai avea nici o obligație contractuală față dc ca» în al doilea rînd, Foreign Officc-ul privea cu «cea mai marc simpatic» aspirațiile «românești de unitate națională». Anglia considera că acestea vor căpăta expresie în tratatul dc pace definitiv «numai în forma unei uniuni libere cu populația românească din Auslro- Ungaria, uniune bazată nu numai pe rațiuni etnice, dar și pe autodeterminarea neîngrădită a acestor noi popoare» "[261] [262].

Deși în această perioadă, Anglia s-a mulțumit să urmeze punctul dc vedere al Parisului iar uneori a adoptat, chiar dacă nu în problemele dc fond, *o atitudine mai favorabilădccil* Franța, guvernul și opinia publică românească înclinau să considere că «vina» privind ncvalabililalca tratatului din 1916 ar cădea asupra Cabinetului Majeslății Sale. Foreign Officc-ul a transmis lui Barclay «instrucțiuni», din care să reiasă că propunerea «nu emană dc la Londra». Se solicita să se infirme Bucureștilor «părerea că guvernul Majeslății Sale ar fi inai puțin prietenos față dc el dccîl cabinetul francez»

La Paris, înlr-o convorbire, din 25 ianuarie 1919, cu I.l.C. Brătianu, un membru al delegației engleze l-a «asigurat» că simpatia britanică față dc România era «la fel dcmarccumfuscscînloldcauna»șicâ Anglia «n-a denunțat niciodată tratatul, în nici un fel, și, deși există anumiți oameni care pretind să știe mai bine și care au afirmat că noi n-am vrea să recunoaștem validitatea tratatului, o astfel dc afirmație a fosteu dcsăvîrșirc neadevărată» [263] [264].

Stăruitoarele demersuri ale lui V. Antonescu, în numele României, au învins «rezistența» Aliaților, care și-au dat scama că nu aveau dreptul să trateze, în acest chip, o țară care jertfise peste 800.000 dc oameni pentru cauza comună și a cărei intervenție, în ceasurile grele ale războiului, le fusese, nu numai moral, dar și din punct dc vedere strict militar, dc un real folos.

La începutul anului 1919 și guvernul american a recunoscut statutul dc aliat al României [27°]. Astfel, toate Marile Puteri acceptau formal dreptul României dc a participa, alături dc ceilalți învingători, la Conferința dc Pace. Aceasta nu a însemnat, însă, în mod automat, tratarea ci ca stal alial cu drepturi depline în comparație cu marii învingători, României rccunoscîndu-i-sc «interese limitate», precum celorlalte țări mici și mijlocii aflate la forumul păcii din capitala Franței.

înainte dc a pleca spre Paris, primul ministru I.LC. Brătianu spunea colaboratorului său I.Gh. Duca : «Să știți că voi lupta la Paris pentru aplicarea integrală a Tratatului. Sînt aproape sigur că Aliații nu-mi vor da tot Banalul. Dar puțin îmi pasă, nu mă duc acolo pentru succese vremelnice, vreau,

258 Arh.St.Bucurcșli, fond Microfilme f ranța, Rola 182, c.337.
259 *Ibidem.*
260 *Ibidem.*
261 V.l'I.Dobrincscu, *Kclajii....* p.37.
262 *Ibidem.*
263 *Ibidem.*
264 S.D.Spcclor, *op.cit.,* p.75.

oricare ar fi holărîrilc dc azi, să

mențin pentru viilor neștirbită, măcar pe calc de solemnă protestare, integralitatea drepturilor noastre etnice. Ceea ce a făcut tatăl meu cu Basarabia la Berlin, voi face eu acum la Paris cu revendicările noastre spre Apus. Chiar dacă țara nu mă va înțelege și nu mă va aproba azi, am credința că odată va da dreptate atitudinii mele»[265].

Contactele României cu Antanta s-au întărit după intrarea în război a țării. Foreign Office-ul a urmărit cu atenție eforturile României și a avansat, pe plan politico-diplomatic, proiecte privind reorganizarea postbelică a Europei, în care un loc important era rezervat și statutului viilor al României Mari. Dar evenimentele de la sfîrșitul anului 1917 și încheierea păcii de la București au avut, pe planul raporturilor internaționale, însemnate repercusiuni asupra relațiilor României cu Marile Puteri, îndeosebi în timpul lucrărilor Conferinței de Pace. La Paris, puternicele interese economice și financiare ale Angliei, precum și ale celorlalte Mari Puteri vor influența serios conduita reprezentanților Foreign Office-ului față de revendicările politice ale României. In anii primului război mondial, ministrul Angliei la București, Sir George Barclay, ca și atașatul militar, colonelul Thomson, au informat exact Cabinetul de Război de la Londra asupra politicii României condusă de I.I.C. Brălianu. Bine intenționați, cei doi au înțeles, ca și contele St. Aulairc, situația grea în care s-a aflat țara, mai ales la sfîrșitul anului 1917 și a celui următor. Foreign Office-ul a dat însă mai puțin credit telegramelor lui Barclay, martor al situației grele a României de atunci, iar din instrucțiunile primite de acesta, la București și, apoi, la Iași, reieșea necunoașterea și neînțelegerea situației României.

Propaganda românească în Anglia, deși mai puțin activă dccîlîn Franța, a reușit să formeze o opinie britanică față de revendicările naționale ale României. în acest sens, trebuie menționat rolul lui R.W. Seton Watson și W. Steed în sprijinul cauzei românești, ca și al lui A.W.A. Leeper și David Mitrany, penultimul, de altfel, fiind expert al delegației engleze la Conferința Păcii de la Paris.

CAPITOLUL II

Diplomația României în timpul încheierii sistemului tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)

1. România în fața Forumului Păcii. Semnarea Tratatului de la Versailles

După terminarea primei conflagrații mondiale, delegații României s-au deplasat la Paris pentru a prezenta spre confirmare și recunoaștere internațională, în fața Marilor Puteri și a forumului păcii din capitala Franței, *Hotărîrilc plebiscitare de Unircdin* 27 martie/9 april ic, 15/28 noiembrie, și 1

265 I.Gh.Duca, *op.cit.,* 111, p. 158.'

decembrie 1918. Recunoașterea, în mai multe rînduri, de către diplomați ai puterilor Antantei, a principiului autodeterminării popoarelor și a dreptului legitim al României la *unitatea ci națională* ', afirmarea unor norme noi de conduită internațională ce urmau să fundamenteze relațiile interstatale postbelice, erau de natură să sporească încrederea României, ca și a altor țări mici sau mijlocii, în opera ce urma să o înfăptuiască Conferința de Pace. Aceasta nu avea dccîl *să accepte* o situație existentă și *să o înregistreze* ca atare în tratatele de pace. *Hotărîrilc dc Unire* - acte cu caracter plebiscitar, emanate de la națiunea română prin reprezentanții săi *aleși* - nu au fost *decizii dc cabinet* și nici holărîri impuse dinafară[266] [267]. Documentele aveau un caracter larg burghczo-dcmocratic și corespundeau stadiului dc dezvoltare social-cconomică și politică a țării dintr-o etapă istorică în care constituirea statului național unitar independent și suveran era o legitate istorică. Deciziile dc Unire din 1918 exprimau o cerință a vremii: «Congresul dc Pace să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să Tic asigurate pentru toate națiunile mari și mici deopotrivă iar, în viilor, să se elimineze războiul ca mijloc pentru rcgularca raporturilor internaționale»[268].

România venea la Paris conștientă că își îndeplinise obligațiile asumate în anii războiului și că lăcusc enorme sacrificii umane și materiale. Țara a pierdut, în anii 1916-1918, circa 10% din întreaga populație, care număra atunci 7,5 milioane locuitori[269]. Pentru a participa la război, România contractase împrumuturi dc peste

266 Arh.St.Bucurcști, Microfilme S.U.A., Xerografii, Records of the Department of Slate Relating io WordWarlandilslcnmination(1914-1929), Microcopy367, Rola62, voi.59 *tIbidcmt* Rola633, c.747 ; The Library of Congress, Presidential Papers, Microfilm Woodrow Wilson Papers, 1915, 1921, Rola 346, f.3 183 ; Idem, z\nglia, Rola 390.

267 Viorica Moisuc (ed).. *România și Conferința dc Pace* .... pag.256-258.

268 *Ibidem*, p.258.

269 Mircea M.Popa, *op.cit.*, p.470.

2,5 miliarde lei aur, loialul datoriei publice, alîl interne, cîl și externe, rezultată din aceasta, ridicîndu-sc la 72.643,191.077 lei aur[270]. De asemenea, aportul militar românesc la victoria aliată din 1918 a Cosi considerabil[271]. Efectivul mobilizat se ridica la 833.601 oameni (din care 19.843 ofițeri și elevi și 813.758 trupă) - adică 366 batalioane, 104escadroancși 379 baterii de artilerie-ceea ce reprezenta cu 221.899 oameni mai mult dccît se prevedea în planul de campanie[272]. A fost angrenată aproximativ 10% din populația țării, la nevoie pulînd fi mobilizați încă 420.870 oameni. Astfel, disponibilul mobilizabil atingea 1.234.000 oameni, ceea ce reprezenta 15% din totalul populației țării și 30% din cea bărbătească[273 274]. Acesta a fost unul dintre cele mai ridicate procente de mobilizare ale tuturor statelor combatante, ceea ce reflectă efortul militar remarcabil al țării la prima conflagrație mondială a secolului. «Cu toate acestea - aprecia cunoscutul istoric american Sherman David Spector - România a trebuit să combată, atît pe cîmpul de luptă, cîl și în sălile Conferinței» ’.

Consiliul Suprem de Război preconizase, încă din noiembrie 1918, la sugestia lui David Lloyd George, să invite toate statele care s-au sacrificat din plin, dar intenționa să limiteze participarea puterilor mici numai la discuții care priveau interesele lor permanente. Această regulă a permis României să fie reprezentată, fără ca în problema deciziilor, care urmau să fie adoptate, să i se fi recunoscut un stalul egal cu Aliații. De altfel, înlr-un memoriu din 20 oclombric/10 noiembrie 1918, remis Puterilor Aliate și Asociate, guvernul generalului C. Coandă sublinia că ; «România, atît din punct de vedere moral, cîl și politic, arc *dreptul la înfăptuirea revendicărilor ci*» (...) deoarece Aliații «s-au obligat să asigure românilor unitatea lor națională» (s.ns.)[275 276]. Demersurile întreprinse (la 12 ianuarie 1919) de șeful Quai d'Orsay-ului, Pichon, ca România, datorită eforturilor sale umane și materiale, să ficallfcl tratată față de celelalte puteri mai mici nu s-au bucurai de audiență. Arthur James Balfour s-a opus la tratarea României ca țară aliată și nu a dorit să se sancționeze toate clauzele tratatului din august 1916”.

în aceste circumstanțe, la începutul anului 1919, Marile Puteri recunoșteau României calitatea de stal aliat «pe picior de egalitate cu Serbia, Belgia și Grecia». Ambasadorul Angliei de la Paris, Lordul Derby, informa, la 10 ianuarie 1919, pe șeful Foreign Office-ului, Curzon, despre «nemulțumirea» lui I.I.C.Brătianu în legătură cu tratamentul impusRomânici la Conferința de Pace comparativ cu Belgia și Serbia[277]. Știrea provenea de la ministrul Franței de la București, St. Aulairc, care, la 7 ianuarie 1919, fusese invitat la Președenția guvernului român. Primul ministru, I.I.C.Brătianu, i-a împărtășit «via emoție» pe care a încercat-o la aflarea știrii despre modul

---

270 Gh.M.Dobrovici, *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României. împrumuturile contractate 1823-1933*, București, 1933, p.477.

271 Great Britain, P.R.O., *P.O.,* 371,4 705. f.13-14.

272 Viorica Moisuc (cd), *op.cit.* , p. 123.

273 *Ibidem* , p. 124.

274 S.D.Spcctor, *op.cit.* , p.67.

275 *1918 la Români* .... vol.lll, p.50.

276 S.D.Spcctor, *op.cit.,* p.74.

277 Arh.St.Bucurcșli, Microfilme Anglia, Rola 446, c. 178-179.

cum «înțelegeau» Marile Puteri să-și respecte angajamentele anterioare și i-a replicat că, în oriccîmprcjurarc, «România este tratată ca un sărman care merită milă

și nu ca un aliat care arc dreptul la echitate»[278]. în continuare, prin mai multe telegrame[279], St.Aulairc a atras atenția guvernului său asupra *nedreptăți* care se săvîrșea față de România. în același mod, a acționai și ambasadorul francez de la Washington D.C., Jules Jusserand, care a insistat pc lîngă Departamentul de Stat, pentru ca Aliații să-și respecte angajamentele asumate, în august 1916, față de guvernul de la București[280].

Victor Antonescu, ministrul de la Paris, sesiza că stabilirea unei distincții, în favoarea Belgiei și a Serbiei și în dezavantajul României, era de «origine engleză»[281] și spera, totuși, că Franța va combate o asemenea soluție. Intr-adevăr, idcca împărțirii arbitrare a statelor aparținea primului ministru englez, David Lloyd George. Conform acestei hotărîri, adoptată ulterior și de cclclatc Mari Puteri, fiecare țară semnifica înaintea Conferinței Păcii alîl cîl reprezenta puterea sa militară, insliluindu-sc, astfel, o categoric discriminatorie de «state cu interese limitate», practică împotriva căreia nu numai șeful delegației române avea să-și exprime, în repetate rînduri, nemulțumirea. Această situație l-a determinat pc fostul atașat mililarcnglczîn România, Cr.B.Thomson, devenit prcșcdinlcal Consiliului Militar Interaliat de la Versailles, să constate că «mentalitatea pc care o posedau, poale inconștient, așa-zisclc guverne democratice, nu era prea departe de cea a imperiilor autocratice în concepția cărora state mici și popoare nevoiașe erau factori neglijabili»[282].

Delegația română a fost primită nefavorabil la Paris, unde a trebuit să suporte nedreptăți și jigniri. Pc drept cuvînl, un contemporan aprecia că, pentru România, Conferința a fost un adevărat «calvar al păcii».

Nemulțumirea delegației Bucureștilor față de tratamentul oficialilor s-a amplificat la 4 ianuarie 1919. României i se aducea «acuzația» că a semnal pacea cu Puterile Centrale și, în consecință, nu avea dreptul la țoale revendicările formulate în preajma deschiderii Conferinței. Harold Nicolson, expert britanic pentru Balcani, i-a mărturisit lui I.I.C.Brătianu că ar fi o greșeală ca reprezentanții români să insiste asupra valabilității alianței din 1916, deoarece aceasta fusese anulată prin pacea separată de la

278 Idem, Microfilme Franța, Rola 182, c.377-380.

279 *Ibidem,* c.378-380.

280 Baker, Ray Stannard, *Woodrow Wilson. Life and Leiters. Armistice. March 1 - November It, 1918,* New York, Doubleday, Doran and Co. Inc., 1939, l.VII, p.540. Despre politica americană în anii Conferinței de Pace : Inga Flolo, *Colonel House in Faris. A Study of American Policy ct the Paris Peace Conference 1919 ,* Universitar sforlagcl, Aarhus, 1973 ; Gelfand, L.E., *Ihe Dimensions of American Participation in War and Peace Making 1917-1919,* învoi. *ThcNalional Archives and Foreign Relations Research* (cd.MillonGuslavsson), p.131-140 ; Will Rogers, *Ihe Cowboy Philosopher on the Peace Conference,* Oklahoma Stale University Press, Stilzatcr, Oklahoma, 1975 ; Nelson Keith I.., *Victors Dividend. America and the Allies în Germany, 1918- 1923,* University of California Press, Barclay, Los Angeles, 1975 ; Walworth, Arthur, *America's moment: 1918. American Diplomacy and the Find of World War I,* New York, W.N.Norton and Co.Inc., 1977 ; idem, Goldberg, G, *Ihe Peace to End Peace. Ihe Paris Peace Conference of 1919,* N.Y.llarcourt, Brace and World Inc., 1969.

281 Arh.M.A.E., fond 71, Conf.Păcii, 1919, rol.223, f.5 (radiogramă 47/6, 19 ianuarie 1919, de la Paris, V.Antoncscu către I.I.C.Brătianu).

282 Boris Rangheț, *Relațiile româno-amcricanc în perioada primului război mondial 1916-1920,* Cluj-Napoca, «Dacia», 19, p. 168.

București[283].

283 S.D.Spcclor, *op.cit.*, p.74, 83.

Oficialii români au mai aflat cu surprindere că nu aveau reprezentanți în unele comisii (teritorială, a minorităților, a Ligii Națiunilor, a Căilor Navigabile și a Porturilor), de o marc importanță pentru viitorul statut internațional al țării. în final, s-a admis prezența împutcmiciților ci în șapte comisii, între ele și aceea care urma să stabilească statutul navigației și a traficului pe Dunăre și din care, inițial, făcuseră parte unele țări latino-amcricanc, nu și România ca stat riveran.

Sosit în capitala Franței, I.I.C.Brălianu a căutat să ia legătura cu Take Ionescu, dar i-a fost imposibil. Primul ministru comunicaîn țară, la 22 ianuarie 1919, că presa franceză comenta «neînțelegerile» dintre el și Take Ionescu și că acțiunea acestuia din urmă «a agravat, dacă nu și compromis, revendicările noastre»[284] [285]. Nu cunoaștem exact, pînăîn momentul de față, caracterul concesiilor făcute de Take Ionescu față de Puterile Antantei. Ceea ce știm sigur este că omul politic român a dat unele asigurări formale Angliei și Franței în legătură cu acceptarea problemei minorităților și a chestiunii Banatului. A doua chestiune a jucat un rol important în poziția de rezistență pe care România a adoplal-o în prima fază a Conferinței de Pace ; ca a atras, îndeosebi, atenția lui I.I.C.Brălianu care, în drum spre Paris, a aranjat o înlîlnire la Belgrad cu prințul regent Alexandru [M]. Primul ministru român a prezentat interlocutorului său motivele pentru care diplomația Bucureștilor va insista în chestiunea Banatului, soluționarea acesteia fiind impusă de convingerea că Dunărea era singura frontieră capabilă să evite un eventual «proces între noi și sîrbi». După întrevedere, Alexandru a confirmat corespondentului ziarului «Le Temps», Tavernier, «înțelegerea» survenită între Take Ionescu și Pașici, prin care primul recunoștea Serbiei drepturile asupra părții de vest a Banalului[286] [287]. Harold Nicolson sublinia, într-o însemnare din 6 ianuarie 1919, că Take Ionescu căzuse de acord și cu Trumbici asupra împărțirii «amicale» a Banalului “. Diplomatul englez considera că, în situația în care nu s-ar ajunge aici la o soluție rezonabilă, «trebuie ca noi (englezii -n.ns.) *să o impunem»* (s.ns.)[288]. I.I.C.Brălianu comunica, la 14 ianuarie 1919, că aiiludinca lui Take Ionescu a compromis interesele românești în Banat, iar intervenția americană, caracterizată ca «ignorantă» în chestiunile europene, a complicat-o și mai mult[289]. La 29 ianuarie 1919, conducătorul delegației Bucureștilor a prezentat un expozeu în problema Banatului de Timișoara[290] [291]; în timp ce citea, Balfour i-a solicitat

284 Arh.M.A.E., fond 71, Conf.Păcii, dosar 181, f.27 (radiogramă nr.l 14, de la Paris, 22 ianuarie/
4 februarie 1919, I.I.C.Brălianu către Mihai Pherckyde); Arh.St.București, Microfilme Anglia, Rola 446, c.197.

285 *1918 la Români*.... vol.I, p.l 312- 1 313 (informarea Iui Sl.Prolic către N.Pașici despre discuția
cu I.I.C.Brălianu); I.G.Duca, *op.cit.*, 3, p. 151.

286 Arh.M.A.E., fond 71, Conf.Păcii, vol.222, f.75 (telegramă, de la Belgrad, 31 dcccmbric/13 ianuarie 1919).

287 H.Nicolson, *Quand on faisail la Paix,* Paris, 1936, p.6-7.

288 *Ibidem* , p.8, 15, 17.

289 Arh.M.A.E., fond 71, Conf.Păcii, 1919, dosar 223, f. 16 (radiogramă din 14/27 ianuarie 1919, I.I.C.Brălianu către M.Pherckyde).

290 Idem, dosar 57, 1919, f.15-16.

291 S.D.Spcclor, *op. cit.,* p.86.

lui Nicolson harta executată de experții britanici, arălîndu-i-o lui Sonnino cu «o indiferență ușor de observat» [M]. Două zile mai lîrziu, șeful guvernului britanic, David Lloyd George, care adeseori îl acuzase pe fostul ministru de externe Grey pentru ignoranță în problemele continentale, întreba:

«unde dracu' este Banalul?»[292]. România și Regalul Sîrbo-croalo-slovcn erau convinse, în iunie 1919, de necesitatea menținerii «unor relații slrînsc»[293]*. Surse diplomalice britanice vorbesc de rolul Italici, care a făcut lot ce a putut ca să învrăjbească cele două state în chestiunea Banalului[294].

La Paris, Anglia, prin primul său delegat, David Lloyd George, a manifestat, încă din primele zile ale Conferinței, o atitudine care ținea cont de necesitățile tradiționale de «echilibru» ale politicii cxlcmc britanice. Angl ia, adepta unei păci cu «reparații», deși era aliata politică a Franței, dorea să-și apere interesele economice cu Germania. Așa se explică faptul că, la Paris, Foreign Office-ul a urmării constant diminuarea totalului Indemnizațiilor germane, fără a scădea procentajul acordat britanicilor într-o a doua evaluare. Franța și Anglia s-au opus în Europa centrală și de sud-csl din rațiuni politice și comerciale. în tot ceea ce a avut de hotărît, Foreign Office-ul a simțit direct reacția Statelor Unite, ceea ce și-a pus amprenta asupra poziției față de micile state. Cercurile guvernante engleze vor încerca, în timpul Conferinței de Pace ca și în perioada următoare, să contracareze tendința Franței de a-și asigura hegemonia politică în Europa est centrală și de sud. David Lloyd George și Winston Churchill, neliniștiți de rolul pc care dorea să și-l asume Franța, nu vor ezita să meargă pînă într-acolo îneît să vină în ajutorul fostului inamic și să creeze, aslfcl, un «echilibru» dc forțe capabil să prevină hegemonia unei singure puteri pe continent[295].

în acest context, Secretariatul general al Conferinței dc Pace a invitat, la 30 ianuarie 1919, pe oficialii români, pentru a doua zi, la reuniunea șefilor dc guvern și a miniștrilordcexterne[296].I.I.C.Brălianu, conducătorul delegației, aprczcnlat, la 1 februarie, o expunere verbală în problema Banalului și a remis memoriul *România în fața Conferinței dc Pace. Revendicările sale teritoriale,* redactat în limbile franceză și engleză. îl însoțeau Nicolae Mișu, al doilea delegat, Constantin Brălianu, secretar personal al primului ministru, și Alexandru Lapcdalu, consilier tehnic. în vederea acestei ședințe, I.I.C.Brălianu înaintase membrilor Consiliului Suprem un memoriu special cu privire la condițiile pe care România Icînchciasccu Aliații la 4/ 17augusl 1916.Laintrarcaîn ședință, prcșcdintclcConsiliului Suprem, G.Clemenceau, i-a ieșit înainte și l-a rugat să nu mai ridice problema tratatelor anterioare, deoarece l-ar «indispune» pc Wilson, ci numai să prezinte revendicările

292 *Ibidem,* p.84.

293 *D.B.F.P.,* First Series, vol.6, p.63 (Ralligan către Curzon, 9 iulie 1919).

294 *Ibidem..*

295 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar 222, p.79.

296 E.Bold, *Unele probleme privind participarea delegației române la Conferința Păcii dc la Paris (1919-1920),* în *AȘUI,* tom XIV, 1968, p.27-45; I.M.Oprea, *Les rapports entre les grandes puissances ct la Roumanic â la Conference dc la Paix dc Paris (1919-1920),* în *RRII, 2,* 1981, p.314; idem, *Apărarea suveranități naționale a României la Conferința Păcii dc la Paris (1919- 1920),* în *Rdl,* 12, 1981, p.2 177- 2 198. Despre organizarea Conferinței dc Pace din capitala Franței vezi: Shotwell, James T., *At the Paris Peace Conference,* New York, The Macmillan Co., 1937. Marston, Frank Swain, *Ibc Peace Conference of 1919. Organisation and procedure.* Greenwood Press, Publishers Wcstposl, Connecticut, 1981 (ediții anterioare în 1944 și 1979); Hankey Maurice (Lord), *'Ibc Supreme Control at Ibc Paris Peace Conference 1919. A Commentary,* London, George Allen and L'nwin IJmited, 1963.

teritoriale[297].

297 Alexandru Lapcdalu, *Scrieri alese. Articole, cuvîntări, amintiri,* Cluj Napoca, Ed. Dacia, 1985, p.350.

Primul ministru al României a refuzat, însă, și s-a arătat surprins dc faptul că tratatul încheiat, la 4/17 august 1916, cu Puterile Antantei nu era respectai[298]. Opinia lui Clemenceau, la care s-a adăugat și acceptul lui David Lloyd George, era că pacea de la București anula, prin conținut, valoarea tratatului din august 1916. Singur Orlando, șeful guvernului italian, a subliniat că România *a fost forțată să* semneze pacea separată[299].

După ce a explicat obiectiv rațiunea încheierii păcii cu Puterile Centrale care, în acel moment, era folosită dc Aliați împotriva țării sale, I.I.C.Brălianu a făcut pentru fiecare teritoriu în parte - Basarabia, Bucovina, Transilvania, Maramureșul și Banatul - expuneri detaliate. Diplomatul a cerut pentru România recunoașterea unor frontiere care să-i asigure libertatea existenței ci administrative, politice și economice, precum și dezvoltarea în sensul conștiinței naționale[300]. A fost ascultat cu marc atenție iar, în două rînduri, Giorgio Sidney Sonnino l-a aprobat cu voce tare: «just, just»[301]. David Lloyd George l-a interpelat pe Brătianu în privința naturii adunărilor naționale, el, personal, dovedindu-și neîncrederea în plebiscitul spontan și apreciind cererile delegației Bucureștilor «exorbitante»[302 303 304].

După expunerea lui I.I.C.Brălianu, care a vorbit în numele dreptului la unitate națională a Român ici, au fostîntocmiic memorii speciale, îndeosebi sub drept raport etnie și statistic, asupra Transilvaniei, Banalului și a teritoriilor din nord-vcstul Transilvaniei, care, tipărite în limbile franceză și engleză, au fost înaintate membrilor Conferinței dc Pace spre informare și documentare. Memoriile mai importante au fost: La *Transylvanic ct Ies territoires roumains dc Hongric (rcnscigncmcnts statistiqucs ct cthniqucs), Le tcrritoirc rcvcndiquc par Ies Roumains au Nord-Ouest dc la Transylvanic proprement dite. Le Banat dc Temeschvar* și *Le Banat dc Tcmcschvar nepcut pas circ partage[3]**; în afară dc aceste documente, au mai fost redactate, pentru uzul Comisiei teritoriale române, note și memorii dactilografiate referitoare la chestiuni mai mici sau speciale.

După retragerea lui I.I.C.Brălianu, premierul englez a propus ca revendicările României să fie analizate dc o corn isic teritorială, care să examineze faptele istorice, etnografice, geografice, economice, strategice, dar nu și pccclc politice. Din comisia respectivă au făcut parte : Day, Seymour (Statele Unite), E.Crowc, A.W.A. Leeper (Anglia), Tardicu, Laroche (Franța), de Martino și Vannulclli (Italia).

în acele zile, I.I.C.Brălianu a înțeles că atitudinea Angliei față dc România continua să fie «rezervată» și «puțin simpatică» [M]. Ceea ce caracterizează politica britanică, aprecia primul ministru român, într-un raport trimis prin curier lui Mihai Pherckydc, este «ignoranța chestiunilor continentale grefate pe faptul că pentru ca marile rezultate ale războiului sînt deja obținute prin

298 Arh. M.A.E., fond71, Conf. Păcii, 1919, dosar222, f.82-83; S.D.Spcclor, *op. cit.,* p.83.
299 Arh. St. București, fond Microfilme Anglia, Rola 446, c.526.
300 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar 222, f.89.
301 Al.Lapedatu, *op. cit.,* p.35O.
302 S.D.Spcclor, *op. cit.,* p.90-97.
303 Al. Lapcdalu, *op. cit.,* p.353.
304 H.Nicolson, *op. cil.,* p.46; vezi și Seth P.Tillinan, *Anglo-American Relations at the Paris Peace Conference of 1919,* Princeton University Press, 1961.

anexarea coloniilor și distrugerea flotei germane»[305]. Din aceste motive, el considera ca «foarte ingrată» o

305 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar 222, f. 118.

intervenție pc lingă David Lloyd George, dar opina că sc putea conta pc Churchill, Curzon și Bonar Law, discuțiile cu aceștia nefiind «fără efect»[306]. Anglia și Statele Unite manifestau, în principiu, o atitudine identică față dc problemele românești, dar în alte chestiuni apăruseră deja divergențe dc păreri. Conduita Foreign Office-ului față de România era dictată, intr-o oarecare măsură, dc implicațiile problemei sovietice, care îl obseda pc David Lloyd George. Un anume dezinteres al primului ministru englez față dc politica internațională era numai aparent.

După o scurtă vizită efectuată în capitala Angliei, I.I.C.Brătianu constata că nemulțumirea contra americanilor era așa dc sensibilă îneît «Parisul chiar are sentimentul că înlîrzicrilc și amînărilc păcii, în general, dau loc la *mari neliniști în ce ne privește»* (s.ns.)[307]. La Londra se afla și regina Maria. Primul ministru român aparlicipat, la palatul Buckingham, la un dejun oferit dc suveranul englez. «Regele s-a arătat foarte binevoitor, comunica I.I.C.Brătianu lui M.Phcrckydc dc la 21 martie. A înțeles foarte bine situația noastră și, alîl cîl rolul constituțional i-o va permite, putem conta pe el». O atitudine prietenească au manifestat, cu prilejul discuțiilor angajate, W.Churchill, Lordul Curzon, Bonar Law și arhiepiscopul de Canterbury[308].

Reîntors la Paris, primul'ministru a insistat, din nou, în «Comisia pentru studierea problemelor teritoriale», asupra satisfacerii revendicărilor românești din punct de vedere etnografic, politic și economic[309]. Eforturile sale vizau și o schimbare dc atitudine a șefului executivului american, W.Wilson, mai ales că acesta, cu puțin timp înainte dc a pleca la Washington D.C., într-o scrisoare adresată lui I.I.C.Brătianu, își exprima regretul dc a nu fi pulul discuta, mai îndelung,« *importante*chcsliupi inlcrcsînd România»[310].

Siluațiadificilăîn care se afla România laConfcrințăa fost expusă și în scrisoarea adresată dc I.I.C.Brătianu lui Wilson, la 22 aprilie 1919, în care se arăta că «Marile Puteri fac compromisuri în detrimentul micilor state» (s.ns.)[311]. Se solicitau frontiere «nete și sigure», care să condiționeze «viitorul dc securitate națională»[312], socolin- du-sc că integritatea noilor provincii, unite conform principiului autodeterminării popoarelor, nu poale fi pusă în discuție fără a atenta la «condițiile esențiale»[313] ale dezvoltării națiunii române.

Cu toate eforturile depuse dc delegații oficiali, situația creată statelor mici la Conferință era caracterizată dc I.I.C.Brătianu ca fiind «din cc în ce mai monstruoasă»[314]. Ședința «revoltătoare» din 6 mai 1919 a fost urmată, a doua zi, dc una «dramatică»[315]. N.Tilulcscu, aflat și el la Paris, se arăta sceptic

306 Idem, dosar 181, f,124(tclcgramanr.223, dc la Paris, 21 martie 1919, semnalădcI.I.C.Brătianu).

307 *Ibidem.*

308 E.Campus, *Din politica...,* p.l98; vezi și scrisoarea regelui George către regina Mana, din 14 februarie 1919 (Great Britain, P.R.O, *F.O.* 371, 3 568, f.324-331).

309 Arh. M.A.E., fond 71. Conf. Păcii, 1919, dosar 181, f.94.

310 *Ibidem,* f.28.

311 Idem, dosar 222, f.133-134.

312 *Ibidem,* f. 138-146.

313 *Ibidem,* f. 145 (telegramă din 2 mai 1919, I.I.C.Brătianu către M.Phcrckydc).

314 *Ibidem,* f. 152.

315 *Ibidem,* f. 153 (telegramă dc la Paris, 14 mai 1919, I.I.C.Brătianu către M.Phcrckydc).

în ceea cc privește poziția internațională a Bucureștilor, considcrînd ca posibilă pierderea simbolului

material din 1913 - punctul culminant, dc pînă atunci, al politicii externe a României[316].

Un prim moment care a dus la încordarea raporturilor României cu Marile Puteri a fost legat de semnarea Tratatului de la Versailles cu Germania. Documentul - care nesocotea interesele României în problema repartițiilor[317] [318] - a fost remis delegației Bucureștilor numai cu cinci minute înainte dc intrarea în sala Conferinței, ceea cc a pus-o în imposibilitatea de a-1 studia cu atenție. I.I.C. Brălianu a semnat documentul ca să nu strice «armonia» și înlrucît România «nu prea era interesată în problema Germanici» ”.

într-o asemenea atmosferă politică, s-a adoptat propunerea lui David Lloyd George dc a include în Tratatul de la Versailles o clauză care anula păcilc dc la Brcsl- Litovsk și dc la București și care suprima, în același timp, unul din principalele puncte «adversare» ale României la Conferința dc Pace[319]. Tratatul de la Versailles avea, în problema reparațiilor față dc România, doar două dispoziții, restul prevederilor dccurgînd din alte capitole cu caracter general. Prima dispoziție era cuprinsă în articolul 244 și în anexa sa nr.VIII cu privire la încetarea tuturor drepturilor, a titlurilor și a privilegiilor dc orice natură ale Germanici asupra cablului Constanța-Con- stanlinopol, preconizat să aparțină României. Cea dc a doua cra înscrisă în articolul 259, aliniatul 6, prin care Germania era obligată să renunțe la stipulațiile prevăzute în tratatul dc la București[320]. Cu toate acestea, delegația română a form ulal observații în legătură cu problema reparațiilor, dar demersurile nu au fost luatcîn considerație.

Situația s-a pus cu acuitate și în perioada discutării Tratatului dc la St.Gcrmain. Rezervele lui I.I.C.Brălianu la clauzele financiare aveau în vedere faptul că nu era just și conform cu normele dc drept internațional ca statele succesorale sau formale în urma dezmembrării monarhici Auslro-Ungarici[321] să plătească valoarea bunurilor și a proprietăților dobîndilc ; în legătură cu sarcinile financiare ale tratatului cu Austria, România, împreună cu Polonia, Regalul Sîrbo-croato-slovcn și Cehoslovacia au protestai, considcrîndu-lcca«injustc».Daniclopol, delegatul României în Comisia Reparațiilor, comunica președintelui Conferinței că țara sa își rezervă dreptul dc a face observații suplimentare, dc îndată cc proiectul definitiv ne va fi comunicat[322].

Intervențiile lui I.I.C.Brălianu nu au fosl lualc în scamă dacă avem în

316 B.C.S., fond Al.St.Georges, Arh. Take Ionescu, CXXV (scrisoare din 15 februarie 1919 a lui Tilulcscu către Take Ionescu, dc la Londra).

317 Arh.M.A.E., fond71, Conf. Păcii, 1919, dosar 222, f. 152-153; despre conferința de la Versailles vezi: Amo Mayer, *Politics and Diplomacy of Peacemaking. Containment and Counterrevolution at Versailles. 1918-1919,* New York, Alfred A. Knopf, 1967; P.Renouvin, *Iм Traitede Versailles,* Paris, Flammarion, 1969; Pierre Miquel, *Iм Paix dc Versailles ct 1'opinionpublique francaise,* Paris, Flammarion, 1972; Michel Launay, *Versailles: unepaix baclcc?I.cXX-cmcsicclccstmal parti,* Bruxelles, Verviers, Editions Complexe, 1981.

318 E.Bold, *Unele probleme...,* p.31.

319 I.M.Oprca, Les rapports..., p.323.

320 E.Bold, *De la Versailles la* .... p. 19.

321 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar 222, f. 177.

322 V.Fl.Dobrincscu, Relații..., *Passim.*

vedere valoarea bunurilor cedate și altele[323]. Problema reparațiilor urma să fie soluționată

323 Vezi Nota delegației române, din 25 aprilie 1919, semnală dc I.I.C.Brălianu, în Philip Mason Burnett, *Reparation at the Paris Peace Conference. From the Standpoint of the American Delegation,* vol. I, New York: Morningside Heights, Columbia University Press, 1940, p.1027-1028.

după semnarea tratatelor de pace, deși marca negativ situația generală a statelor, atît învingătoare, cîl și învinse.

Tratatele de pace n-au precizat (afară de eel de la Neuilly sur Seine) sumele datorate de foștii inamici, recunoscînd doar că resursele Germanici și Auslro- Ungarici nu erau îndestulătoare nici pentru a asigura repartizarea completă a tuturor pierderilor și a pagubelor față de guvernele Aliate și Asociate - articolul 232 din tratatul de la Versailles; pe de altă parte, s-a lăsat Comisiei Reparațiilor sarcina de a studia resursele de plată ale Germanici (respectiv Austriei, Ungariei - articolul 234 din Tratatul de la Versailles). La conferința de la Spa - iulie 1920 - reparațiile germane au fost fixate după cum urmează : Franța - 52%, Belgia - 10%, Japonia - 8%, Portugalia - 0,75% ; restul de 6,50% s-a împărțit între Serbia, România, Grecia și alte state în proporțiile următoare : Regatul Sîrbo-croato-slovcn - 5%, România - 1%, Grecia - 0,40%, România a refuzat să primească cota de la Spa apreciind-o ca fiind «derizorie» Plata cotei de 1 % din reparația germană, acordată României, a devenit însă problematică din cauza acțiunii izolate franco-bclgicnc.

în ceea ce privește reparațiile datorate de Austria, Ungaria și Bulgaria, s-a stabilit ca suma globală să fie divizată în două : prima jumătate urma a fi împărțită între Anglia, Franța, Belgia, Italia, Japonia, Portugalia, Serbia, România, Grecia ele., în cote identice cu reparațiile germane ; a doua jumătate era repartizată astfel: 40% Italici, iar restul de 60% Greciei, Serbiei, României și altor state. în acest fel, României i se ofereau 12,5% din suma globală a reparațiilor auslro-ungarc și bulgare ; Austria a obținut suspendarea pe timp de 20 de ani a plății reparațiilor, Puterile Aliate și Asociate rcnunțînd la gajul și la privilegiile acordate prin Tratatul de la Sl.Gcrmain. România și-a dat consimțămîntul la această amînarc cu condiția să-i fie păsuite obligațiile dccurgînd din acel tratat. Ungaria, invocînd precedentul și incapacitatea ci de plată, a lansat o amplă acțiune pentru a obține avantaje similare. Cît privește Bulgaria, ca a obținui o reducere substanțială a sumei prevăzute, care a fost eșalonată pe 60 de ani. Ulterior, datorită intervențiilor repetate ale delegaților români, îndeosebi N.Titulcscu, cola atribuită României din reparațiile germane a fost ridicată la 1, l%(Paris, ianuarie 1925) și respectiv 1,6% (Haga, august 1929)“. Cu toate că acest coeficient s-a majorai, sumclccarc au revenit României prin planul Young au fost diminuate față de cele prevăzute în Planul Dawes. Comisia Reparațiilor a holărît, deci, să recunoască dreptul României la reparațiuni în contextul stabilirii unui bilanț echilibrat între creanțele și datoriile Bucureștilor izvorîle din Tratatele de Pace. Cauza esențială a eșecului reparațiilor a fost neînțelegerile dintre învingători, care s-au manifestat, între altele, prin teama britanicilor față de o ipotetică hegemonie franceză pe continent, în refuzul american de a sprijini diplomația aliată și de a stabili o legătură juridică între reparații și datoriile interaliate, în opoziția Foreign Office-ului la livrările în natură[324] [325] [326]. Situația

324 Arh.M.Ap.N., fond 950, dosar 4, vol.l, 1923, Poziția 70, f.553-554.

325 „La Roumanic cconomiquc”, Vl-cmc, Anncc, Nos. 11-12, Novcmbrc-Dcccmbrc 1931, p. 134- 135.

326 Richard Caslillon, *lyes reparations allcmandcs. Deux experiences 1919-1932, 1945-1952. F.ssai delude comparcc,* Haden Baden, 1953.

a fost exploatată de Germania și foștii ci aliați. Reparațiile au fost pcnlru Berlin un mijloc de a măsura «intențiile» reale ale Aliaților. «Războiul reparațiilor» a servit

Germanici și foștilor ei aliați. Reparațiile au fost pentru Berlin un mijloc de a măsura «intențiile» reale ale Aliaților, un fel de test față de Puterile Aliate și Asociate.

Pentru a preîntâmpina o situație similară cu aceea creată în momentul semnării tratatului cu Germania, reprezentanții micilor state au holărîl să acționeze concertat Șeful delegației Bucureștilor era decis să nu mai tolereze un asemenea tratament. I.I.C.Brălianu și-a manifestat nemulțumirea în fața ministrului de Cxtcmc al Franței, St.Pichon, și a reprezentantului Italici, cel din urmă promițînd sprijinul guvernului său[327]. Oameni politici francezi ca Albert Thomas, Leon Bourgeois, Aristide Briand, Thcodulo Ribot, Paul Painlcvd au considerat juste argumentele premierului român.

A fost întreprins un demers comun pentru ca prevederile tratatelor cu Austria, Bulgaria șiTurcia sănu mai ficstabilitc fără participarea țărilor interesate[328] [329]. Răspunsul la nota înaintată de delegațiile României, Greciei, Poloniei, Regalului Sîrbo- croalo-slovcn și Cehoslovaciei a foslînsă cu toiul «vag și dilaioriu» [M], după care s-a holărîl alcătuirea unei a doua note. I.I.C.Brălianu a încercai din nou[330] [331], la 29 mai 1919, în sala 3 de la Quai d'Orsay, să reconstituie blocul țărilor mici. Dar tentativa sa n-a avut cîșlig de cauză, deoarece conducătorii celorlalte delegații au considerat că s-ar «indispune», astfel, Conferința. Primul ministru român a demonstrat acestora că problema care se punea cu acuitate în acel moment era apărarea suveranității statelor lor. Acest lucru a reieșit alunei cînd Venizelos i-a spus lui Brălianu : «cu nu am iluzia că aș reprezenta o țară liberă și independentă. Noi toți sînlem la discreția Marilor Puteri. Eu nu cred că mă pol opune voinței lor» ". Replica lui Brălianu a fosl promptă : «Dacă dumneata renunți la suveranitatea Greciei, cu nu pol renunța la acea a României»[332].

2. România și Tratatul de la St. Gcnnain

Poziția delegației române față de tratatul cu Austria a ieșit în evidență în timpul ședinței plenare din 31 mai 1919, condusă de G.Clcmcnccau.Luîndcuvîntul, I.I.C. Brălianu și-aarălal mulțumirea față de recunoașterea Unirii Bucovinei cu România și a lăcul propuneri privind modificarea unor articole[333]. Arălînd că guvernul de la București a acordat luluror minorităților care locuiesc în interiorul noilor frontiere, drepturi egale cu acelea ale luluror cetățenilor români, I.I.C. Brălianu a respins un conlrol al Marilor Puteri asupra micilor state, dar nu și unul al Ligii Națiunilor[334].

327 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar 222, f. 153 (telegramă de la Paris, 14 mai 1919,
I.I.C.Brălianu către M.Pherckyde).

328 *Ibidem,* f. 167 (telegramă de la Paris, 29 mai 1919).

329 *Ibidem,* f. 160 (raport al lui I.I.C.Brălianu căire M.Pherckyde, 30mai 1919).

330 *Ibidem,* f. 161.

331 *Dcsăvîrșirea unității național-statalc a poporului român. Recunoașterea ci internațională 1918. Documente interne și externe august 1918 -iunie 1919,* vol. III, București, Ed. șt. și enciclopedică, 1986, p.425 (Scrisoare a lui Al. Vaida-Voicvod către luliu Maniu, de la Paris, 1 iunie 1919).

332 *Ibidem.*

333 Arh.M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar 57, f.67.

334 *F.R.U.S.,* 1919, volum III, Washington, 1943, p.359-409 *(Preliminary Peace Conference*

«România - declara conducătorul delegației Bucureștilor - înțelege să recunoască

Protocol No.8, Plenary Session of May 31, 1919)', vezi despre poziția lui I.I.C.Brălianu, Sclh P.Tillinan, *op.cit.,* p.218; Goldberg, George, op. cil., 1969, p.202; *What Really Happened al Paris the Story of the Peace Conference 1918-1919 l)y American Delegates,* Edited by Edw. Mandell House and Charles Seymour Lilt. D., New York, Charles Scribner's Sons, 1921, p.212- 214; Viorica Moisuc (cd.), *România și Conferința de Pace...,* p.342-385.

cele mai mari libertăți minorităților etnice sau confesionale» dar «nu ar subscrie la stipulații care i-ar limita drepturile de stat suveran»[335]. Diplomatul s-a pronunțat pentru o lume nouă, în care «statele să găsească în cetățenii lor fii devotați și o viață de armonie frățească»[336]. I.I.C. Brălianu a subliniat că observațiile sale au fost formulate «în numele independenței stalului român» șiaallor principii: unul privind «pacea, ordinea, fraternitatea între populațiile aceluiași stal», iar celălalt vizînd *«egalitatea* tuturor siatclor mari și mici, în conformitate cu drepturile lor de legislație internă» (s.ns.)[337].

România nu figura în textul tratatului de la SuGcrmain; i se impuneau doar condiții care îi afectau independența politică și libertatea economică[338]. Poziția adoptată de I.I.C.Brătianu - de ncacccplarc a unor clauze care puneau în pericol independența țării - a fost aprobată de conducătorii delegați ilor celorlalte state mici, precum și de o scrie de personalități din Franța, Italia și Slalclc Unilc. La 6 iunie 1919, prinir-o scrisoare, I.I.C.Brătianu îi comunica lui W.Wilson că «problema minorităților a fost rezolvată de guvernul român în maniera cea mai completă și în spiritul cel mai larg», el considcrînd intervenția celor mari «inutilă și periculoasă», deoarece era «impusă»[339].

2.1. C.Brătianu a reafirmat, în cadrul ședinței din 5 iunie 1919, cîl de greșită era, pcnlru țările mici, judecata că ele ar avea «interese limitate». «Slalclc mici, aprecia primul ministru român, nu au interese limitalc, dar influențele lor sînl limitalc. Puterea militară a unei țări trebuie concepută în raport cu fruntariile și vecinătățile sale»[340]. Diplomatul român a solicitat ca stabilirea forțelor militare ale unui stal să se facă după *cunoașterea frontierelor,* argument reținui și de primul ministru al ILai ici, Orlando.

Consiliul Suprem l-a însărcinai pc șeful guvernului de la Roma să discute cu I.I.C.Brătianu asupra clauzei minorităților, spcrîndu-sc că cel din urmă o va accepta rapid. Dar, după ce i-a reproșai lui Orlando că nu sprijină România în juslcțca revendicărilor sale, I.I.C.Brătianu a sublinial că nu va accepta niciodată clauza *limitării suveranități naționale.*

Cu loalc că oficialitățile române considerau clauza minorităților contrară «drepturilor suverane», era anevoie de schimbai ceva, deoarece loalc tratalclc, pc care Marile Puteri trebuiau să le semneze cu micile state, fuseseră deja redactate[341]. Față de noile proteste ale Bucureștilor, Conferința a admis o mică schimbare a articolului 68, ceea ce reprezenta foarte puțin în comparație cu obiccțiunilc justificate ale lui

335 F.R.U.S., 1919, vol.III, p.399-400.

336 *Ibidem,* p.4O8.

337 *Ibidem,* p.409.

338 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar 222, f.181-182 (telegramă de la Paris, 2 iunie 1919, I.I.C.Brătianu către M.Phcrckydc).

339 *Ibidem.,* f. 186.

340 Paul Mantoux, *Ins Deliberations du Conscil des Qualrcs (24 mars-28 juin 1919),* Paris, E.C.N.R.S., 1955, vol.2, p.315, 190, 321; *P.R.U.S.,* 1919, voi VI, p.204-205.

341 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar 58, f.l 15 (telegramă de la Paris, 20 iulie 1919, V. Antonescu către I.I.C.Brătianu).

Brălianu[342]. Unii delegați, ca ministrul de externe englez Balfour, sugerau să se atragă atenția României asupra atitudinii sale, în sensul că va fi suficient să i se spună că nu va primi teritoriul în discuție, pînă ce nu va accepta clauza minorității și nu va semna tratatul[343] [344]. Opinia șefului Foreign Office-ului era împărtășită și dc reprezentanții Statelor Unite[78]. Conducătorul diplomației franceze, Pichon, declara lui V.Anloncscu că «Wilson și Lloyd țin ca acest tratat să nu fie modificat, iar Franța nu este singura, din nefericire, care a determinat politica Conferinței în fața României»[345].

Ca reacție la atitudinea negativă a Conferinței în problema tratatului cu Austria, I.I.C.Brălianu a decis să plece din Paris, apreciind că țara sa era «un stat suveran, căruia nimeni nu i-a contestat independența[346]. Poziția României în problema tratatului de la St. Germain, a fost privită favorabil dc presa pariziană și de unii deputați din Franța, Statele Unilcși Anglia fiind considerate drept «autori ai politicii agresive a Conferinței contra României»[347]. Diplomația americană propunea, ca represalii, excluderea României de la Conferință și adoptarea unei blocade economice și financiare[348] [349].

La 14 iunie 1919,1a palatul Cotroccni avea loc o ședință a guvernului prezidată dc regele Ferdinand - participau, între alții, luliu Maniu, președintele Consiliului Diligent, și ministrul țării dc la Paris, Victor Antonescu. Cei prezenți aflaseră deja călaSl.Gcrmain, atunci cînd se discutaseră clauzcleTratalului cu Austria, România fusese pusă «în fața faptelor împlinite» [M]. Ferdinand a arătat că scopul întrunirii era viitoarea atitudine a României față dc conținutul tratatului cu Austria. V.Anloncscu a prezentat o scurtă informare privind motivele pentru care România nu putea semna acest tratat. în pofida protestului justificat al delegaților români - comunica Antonescu - tratatul a fost remis plenipotențiarilor austrieci, fără să fie scoase din text clauzele privind garanțiile pentru minorități, regimul tranzitului și cel vamal. Toți cei care au luat cuvînlul - Phcrckydc, Maniu, Nislor și Inculcț - după ce și-au exprimat dezaprobarea față dc «metodele» Consiliului celor Patru - au opinai că o hotărire definitivă, în ceea ce privește atitudinea diplomației București lor, se va lua după ce premierul I.I.C.Brălianu va reveni în țară[350].

Situația României la forumul păcii a făcut obiectul discuțiilor purtate la București, în ziua dc 3 iulie 1919, de Frank Ralligan cu regele Ferdinand. Diplomatul englez a expediat, a doua zi, o scrisoare șefului Foreign Officc-ului, Curzon, unde semnala, între altele, că acesta i-a comunicat că la Paris clauza minorității trebuie să fie «omisă» sau «modificată considerabil»,

342 *Ibidem,* f. 118-121.

343 *D.B.F.P.,* Firet Series, vol. I, p.279.

344 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, dosar 58, f.264.

345 Idem, dosar 224, f.216-217 (radiogramă din 21 august 1919).

346 V.Fl.Dobrinescu, Relay i... *Passim.*

347 B.C.S., fond Al.St.Gcorgcs, Arh. V.Anloncscu, l'CXXIV, dosar 5, telegramă nr. 147; Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar 224, f.243.

348 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar 224, f.238 (telegramă nr.250, dc la Paris, 5 septembrie 1919, V.Anloncscu către I.I.C.Brălianu).

349 *Desăvârșirea...,* vol. Ill, p.425.

350 *Ibidem,* p.450-453.

deoarece ca contravine «drepturilor suverane ălc României»; Ferdinand credea că nici un

guvern român nu o va accepta, întrucît nu era «necesară», alîla vreme cît drepturile tuturor minorităților au fost garantate prin lege.

în septembrie 1919, situația intcmațională̆aRomânici se menținea nefavorabilă. Așa cum scria Gh.Dcrussi lui Take Ionescu, «francezii oftează cu noi, dar votează cu Anglia și, mai ales, cu America[351] [352]». La Londra exista o stare dc spirit contrară intereselor românești, delegații englezi avînd, în privința diplomației Bucureștĭlor, «instrucțiuni speciale și categorice»

Marile Puteri și-au păstrat atitudinea negativă, iar la 10 septembrie 1919 a fost semnat Tratatul de la Sʟ Germain, fără iscăliturile delegatului român și ale celui sîrb. Consiliul Suprem a căutat să impună României condiții incompatibile cu demnitatea, ncalîrnarca și interesele sale politice și economice. în acest context, Bucureștĭii au respins încercările dc șantaj făcute dc Marile Puteri cu ocazia discuțiilor referitoare la unele probleme teritoriale din cadrul tratatului cu Austria.

După demisia, la 12scplcmbric 1919, a lui I.I.C.Brălianu, România a continuat să adopte aceeași linie dc intransigență față dc holărîrilc Conferinței. Deciziile Consiliului Suprem, din 12 octombrie, 3 și 7 noiembrie și misiunea lui George Clerk[353] la Bucureștĭ au avut drept scop să determine o schimbare dc atitudine a României față dc forumul păcii dc la Paris. O nouă notă ultimativă a fost trimisă Bucureștĭilor la 15 noiembrie 1919. în răspunsul său, guvernul român se socotea dureros impresionat dc fondul acesteia și dc faptul că nu sc ținea cont dc «egalitatea drepturilor tuturor națiunilor mari și mici». România atrăgea atenția că «drepturile sale sînt nesocotite, iar enormele sacrificii puse sub tăcere»[354]' și sc arăta gala să semneze iralalul cu Austria, dacă și Consiliul Suprem va lua act că Bucureștĭii nu înțeleg «să adere la stipulații care să atingă suveranitatea statului și a independenței sale»[355]. Astfel, ca urmare a «politicii dc rezistență» promovată dc I.I.C.Brălianu, raporturile înlrc guvernul dc la Bucuroșii și Consiliul Suprem au ajuns cxlrcm de încordate. Conflictul cu forumul păcii atinsese maximum dc acuitate tocmai în preajma formării în țară a «Blocului parlamentar»'[356].

După surse engleze, în urma unei întrevederi pe caro a avut-o cu regina Maria, însărcinatul britanic cu afaceri la București, Raltigan, i-a subliniat acesteia «pericolele pe care România le va atrage asupra sa rcfuzînd să semneze tratatul cu Austria» [357].

înlrc 1 și 3 decembrie 1919, diverși reprezentanți ai «Blocului» au angajat discuții cu delegații Amantei, prilej cu care Al. Vaida-Voicvod le-a declarat că viitorul guvern avea dc gînd să primească ultimatumul (al 12-lea), *însă nu fără condi[ii.* Desemnat prcmicrîn locul generalului Văitoianu, care a demisionat la 28 noiembrie, Al.Vaida-Voicvod a făcut cunoscut miniștrilor

351 B.C.S., fond Al. St. Georges, Arh. Take Ionescu, l'VIII, dosar 7 (scrisoarea din 6 septembrie 1919).

352 *Ibidem.*

353 *D.B.F.P.,* First Scries, vol. I, p.884.

354 B.A.R., Arh. Gh.Kirilcanu, Palat, XXXII, Varia 2, f. 15-20.

355 *Ibidem.*

356 Gh.Buzatu, *Un capitol dc istoric politică - constituirea, guvernarea fi dispariția „Blocului Parlamentar" (1919-1920),* în *AIIAI,* XII, 1976, p. 135.

357 *Ibidem.*

aliați dc la București că va refuza mandatul, dacă acel Consiliu Suprem nu avea să renunțe la preambulul «rușinos» din «convenția specială» a tratatului dc la Sl.Gcrmain și dacă nu va

modifica unele articole ale ci". Cam bon și Rattigan, diplomați acreditați în capitala României, i-au promis tot sprijinul în această direcție. Mulțumită eforturilor lui Victor Antonescu s-a obținui amînarca termenului dc expirare a ultimatum ului dc la 2 la 8 decembrie 1919 și modificarea literei și spiritului tratatului minorităților. Reprezentanții aliați au comunicat aprobarea lor în cc privește schimbarea tratatului minorităților, dar au condiționat-o dc acceptarea ultimatumului.

în urma unor noi presiuni ale Aliaților[358] [359] [360] [361], România a luat hotărîrca să semneze, la9decembrie 1919, Tratatul dc la Sl.Gcrmain, reglementările financiare și tratatul cu Bulgaria[93]. Datorită eforturilor diplomației București lor" fură înlăturate preambulul și articolele 10 și 11 din tratatul minorităților. Drept urmare, la 22 decembrie 1919, Consiliul Suprem autoriza reluarea relațiilor economice cu România[362].

Recunoașterea Unirii Bucovinei cu România a ridicat mai puține probleme dccît chestiunea Banalului. Din accsl moli v, înscrierea ciîn tratatul dc la Sl.Gcrmain a fost amînată pînă după fixarea frontierelor cu Ungaria și Regatul Sîrbo-croalo-slovcn. în timpul discuțiilor, experții au înțeles că perspectiva unei Galiții dc Est, în care să fie înglobat sectorul etnie rulcan din Bucovina, părea foarte îndepărtată[363] [364].

Foreign Officc-ul, prin «Comisia pentru revendicările românești», a considerat ca la baza stabilirii frontierelor românești, în speță, și a recunoașterii unirii Bucovinei cu Vechiul Regal, să stea considerente «etnice, economice, geografice și politice» ". Materialele britanice au fost pregătite de Sir George Waller Prolhcro, șeful secției istorice a Foreign Officc-ului - din cele 162 cîtcva au fost consacrate problemelor românești. La americani, Comisia *Inquiry a* abordat problemele românești în 13 rapoarte[365].

în timpul negocierilor pentru încheierea Tratatului dc la Sl.Gcrmain, britanicii și francezii s-au împotrivii dorinței americanilor dc a se acorda României întreaga Bucovină, pe baza Rezoluției Consiliului Național dc la Cernăuți; Departamentul de Stat se gîndca la posibilitatea creării unui stat rulcan. Americanii au forțat România să separe bazinul rîului Ccrcmuș, ale cărui interese economice se aflau în direcția Galiții '°[366]. Diplomația română, cînd a fost informată asupra împărțirii Bucovinei, a refuzat să accepte soluția și a preferat o graniță comună cu Polonia în Galiția dc Est[367]. Eforturile ci s-au canalizat și în rcformularca articolului 59 care, în textul inițial, nu rccunoșlca Bucovina ca teritoriu aparținînd stalului român. în noua redactare, articolul stipula că «Austria renunță, în ceea ce o privește, în favoarea României, la loatc drepturile și titlurile asupra părții foslului ducat al Bucovinei, cuprinsă

358 V.V.Tilca, *op. cit.,* p.21.
359 *D.B.F.P.,* First Series, vol. II, p.589.
360 *Ibidem,* p.480-481.
361 *Ibidem,* p.562; *F.R.U.S.,* 1919, vol. I, p.28 (Ijnsing eătre Wallace, 8 decembrie 1919).
362 *D.B.F.P.,* First Series, vol. II, p.589.
363 S.D.Spcctor, *op. cit.,* p. 127.
364 Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371/608/49, f.25.
365 Gelfand L.E., *op. cit.,* p.361.
366 Vezi: *American Position in 1919 on the Northern Boundary of Bukovina* (în N.A. Washington D.C., W.W. II Peace Conf., Paris, 1946, Record Group 43, Box no. 123).
367 S.D.Spcctor, *op. cit.,* p.128.

dincoace dc fruntariile României»[368], frontierele fiind cele

368 *Desăvârșirea unității...,* vol. IV, p.310.

stabilite în Decizia de Unire din 15/28 noiembrie 1918. Modificările, deși nu înlăturau principiul în virtutea căruia marile puteri (Consiliul Ligii Națiunilor) își aroga dreptul de a «ocroti» interesele minorităților din România, înlăturau sau diminuau alte clauze care afectau demnitatea și suveranitatea națională a statului român[369] [370]. Situația o sesizase Toarte bine Frank Raltigan, însărcinatul cu afaceri britanic de la București care, într-o telegramă expediată lui Sir Eyre Crowe, nota că : «ruperea relațiilor cu România îmi apărea încărcată de consecințe dezastruoase, nu numai pentru România, dar și pentru interesele Aliaților, îneît am fost cu lotul de părere că trebuie să se facă tot posibilul pentru a realiza un acord, chiar și cu prețul unor concesii din partea noastră».[1W].

La 4 decembrie, Clemenceau aprecia drept «satisfăcătoare»[371] discuția cu delegatul român, generalul Coandă, iar în ziua următoare șefii delegațiilor celor cinci mari puteri, întruniți la locuința lui Pichon, erau anunțați că noul prim-ministru de la București, ALVaida Voievod, promisese semnarea tratatelor în discuție[372].

O nouă întrunire, din 7 decembrie, oferea prilejul lui Ph. Berthelot să comunice colegilor săi că România «era dispusă să semneze tratatul cu Austria». Cu același prilej, Sir Eyre Crowe afirma că răspunsul românesc «era satisfăcător în întregime» [373].

Delegatul României la Conferința de Pace, generalul C.Coandă, semna la 10 decembrie 1919, orele 18, tratatele cu Austria, cel al minorităților și tratatul cu Bulgaria, ultimul fiind condițional de parafarea primclordouă[374]. Se încheia, astfel, o pagină de istoric diplomatică de eforturi continue ale Bucureștilor pentru apărarea independenței și suveranității naționale. Cei «patru mari» trcbuiscră să facă unele concesii României.

Partea pozitivă a prevederilor Tratatului de la St. Germain se referea la desființarea monarhici dualiste auslro-ungarc și la recunoașterea proceselor revoluționare care avuseseră loc pe teritoriul fostului imperiu în cursul anului 1918. Acest lucru îl observa și deputatul I.Nislor care, cu prilejul ratificării Tratatului de la St.Gcrmain de către Adunarea Dcpulaților de la București, declara : «cred că desființarea Austriei (monarhicidualistc-n.n.) și ratificarea acestui tratat nu implică numai reîntoarcerea Bucovinei la patria-mamă, ci, mai mult, acest tratat arc o însemnătate cu mult mai marc dccîl alia. Dezmembrarea împărăției auslro-ungarc ne-a redai Bucovina, ne-a dai Transilvania și Banalul, această mult așteptată dezmembrare a făcut posibilă întregirea noastră națională». Din aceste motive, Nistor considera Tratatul de Pace de la Sl.Gcrmain «unul din cele mai importante și mărețe acte din istoria mondială și din istoria românilor»[375].

în timpul negocierilor tratatului cu Austria, opinia publică, presa și publicațiile românești au susținut constant atitudinea demnă și «politica de rezistență» a conducătorilor de la București. Ele au văzul în aceasta o

369 V.Moisuc (cd.), *România și Conferința...,* p.383.
370 *D.B.F.P.,* First Series, vol. It, p.499-501.
371 *Ibidem,* p.409.
372 *Ibidem,* p.496.
373 *Ibidem,* p.510.
374 V.Moisuc (cd.) *România și Conferința...,* p.384.
375 *Ibidem,* p.384-385.

«politică a demnității

naționale» și au considerat că unica modalitate care se impunea era refuzul de a semna un tratat ce lovea în suveranitatea și independența României[11'].

3. Semnarea Tratatului dc la Ncuilly-sur-Scine

Puterile Aliate și Asociate au semnat, la 27 noiembrie 1919, tratatul dc pace cu Bulgaria "[2]. în timpul negocierii tratatului de la Ncuilly-sur-Scine, marile puteri au căutat să speculeze interesul diplomației Bucureștilor în sancționarea acestui act internațional pentru a face noi presiuni în a-1 determina «să accepte» clauzele tratatului cu Austria și cel al minorităților, pe care România refuza să le semneze[376] [377] [378]. Astfel, Consiliul Suprem a adresat Bucureștilor un nou ultimatum, prin care îi comunica că putea semna tratatul dc la Ncuilly-sur-Scinc în curs dc opt zile, adică la 5 decembrie și numai cu o condiție: acceptarea tratatului dc la Sl.Gcrmain și ccl al minorităților "[379].

În legătură cu acel tratat, americanii propuseseră, încă dc la 5 martie 1919, trasarea unei frontiere cinice între România și Bulgaria în Dobrogca[380]. Opțiunea lor reprezenta un compromis între frontierele stabilite prin Tratatul dc la Berlin (1878) și ccl dc la București (1913) "[381]. Foreign Officc-ul nu era dispus să revizuiască tratatele antebelice, dar nu sc împotrivea unei revizuiri dc frontiere dacă România și Bulgaria o doreau. «Recomandările» britanice pentru Dobrogca - alcătuite la 10 februarie 1919 dc Sir Eyrc Crowc - subliniau că, după satisfacerea «doleanțelor române» și la un moment «considerat potrivit dc Puterile Aliate», guvernul dc la București urma «să fie, în mod insistent, îndemnat în vederea unei ajustări a frontierelor cu Bulgaria» în interesul «populației implicate și a viitoarelor relații «bilaterale»[382] [383] [384]. Sir Eyrc Crowc aprecia că «soluția» va fi, probabil, singura cînd o putere aliată «cedează teritoriul unei puteri inamice» și că opinia publică românească «ar fi, natural, afectată dc o asemenea cerere» Timpul și modul în care Puterile Aliate «ar impune» României această cedare - avertiza diplomatul britanic - «trebuie luat în considerație cu multă grijă»

Quai d'Orsay-ul a fost, mai întîi, dc acord că linia propusă dc americani «va rectifica erori vechi»[385], dar a sfirșit prin a sc împotrivi soluției care cerca unui stat aliat să ccdczc teritoriul unui inamic.

Nereușind să-și asigure impunerea «propunerii», americanii au introdus o

---

376 *Ibidem,* p.364-375; I.Agrigoroaici, G.Calcan, M.Strugariu, *Atitudinea Marilor Puteri față de România la Conferința dc Pace dc la Paris, reflectată în presa ieșeană (1919-1920),* în *AIIAI,* XVtn, 1981, p.317-330.

377 Vezi textul în *Dcsăvîrșirca unității...,* vol. V, p.38-133.

378 V.Moisuc (ed.), *România și Conferința...,* p.396.

379 Arh. St. București, fond Microfilme Anglia, Rola 167, c.633-635 (Instrucțiuni ale Quai d'Orsay- ului, din 28 noiembrie 1919, semnale Ph.Bcrlhelol).

380 Vezi paragraful *The Paris Peace Conference and the Treaty of Neuilly, 1919,* în documentul *Rumanian-Bulgarian Dispute over Dobrudja 1878-1943* (N.A. Washington D.C. W.W.1I, Peace Conf., Paris, 1946, Record Group 43, Box no. 123).

381 S.D.Spcclor, *op. cit.,* p. 129.

382 Great Britain, P.R.O., *P.O.* 371, 608/49, f.37-38.

383 *Ibidem.*

384 *Ibidem,* f.38.

385 S.D.Spcclor, *op. cit.,* p.129.

«argumentare» a poziției lor în raportul final. Ei au recunoscut, împreună cu ceilalți

expcrți, că această Comisie (n.n. - menită să rezolve chestiunea) nu era împuternicită să propună cedarea către un stat inamic a unui teritoriu care formează o parte integrală, *dc fado* și *dc jure,* a unei țări aliate[386] [387]. Iar dacă România aproba, din proprie inițiativă, posibilitatea dc a retroceda o parte a Dobrogci de Sud, Comisia, cu excepția reprezentanților Franței, a «recomandat» o nouă frontieră care să asigure o linie dc apărare pentru ambele state și «să rezolve» principiile etnice[I2Z].

În vara anului 1919, americanii au insistat pe lîngă englezi ca aceștia să facă presiuni asupra României «să cedeze Dobrogca de Sud Bulgariei»[388]. Harold Nicolson a obiectat pc considerentul «că este ncloial să forțezi un aliat să cedeze teritoriul unui inamic»[389]. La 25 iulie, el s-a întîlnil cu maiorul Johnson, din delegația americană, care i-a comunicat că, dacă Foreign Officc-ul aprobă, «este foarte probabil ca americanii să fie dc acord ca România să obțină Basarabia»[123]. Johnson opina că Lansing și Polk își vor retrage «obiccțiunilc privind Basarabia», dacă Londra și-o retrage pc cca cu privire la Dobrogca. Harold Nicolson consemna că Anglia « a dorit întotdeauna ca Bulgaria să aibă Dobrogca dc Sud și ezitarea noaslrăcslcîn acord doarcu dificultatea dea îndemna România să facă un sacrificiu. Americanii, pc dc altă parte, au dorit mereu ca românii să obțină Basarabia, dar au ezitat să permită ca un aliat să-și anexeze teritoriul altuia»[390]. Diplomatul, deși considera că poziția americană «nu este foarte logică», credea că ca oferea «o bază dc compromis»[391] [392] și promitea că va informa pc superiorii săi.

Chestiunea a reținut, în continuare, atenția forumului păcii din capitala Franței[393]. La 4 mai 1919, Consiliul miniștrilor dc cxlcmc a abordat, în discuțiile sale, fixarea frontierei româno-bulgarc în Dobrogca[394], iar două zile mai lîrziu Raportul Comisiei pentru afacerile românești și iugoslave în această chestiune, a fost înaintat Consiliului celor zece. înlrctimp, diverși emisari și organe dc presă, susținuți dc Sofia, întrețineau o vie propagandă pentru a crea, față dc Puterile Aliate și Asociate, o atmosferă favorabilă «aspirațiilor» teritoriale bulgare, inclusiv în problema Dobro- gei [395]°.

În cadrul reuniunii, din 3 septembrie 1919, Balfour a reamintit că forumul suprem «a holărît că România, ca putere aliată, nu poate fi solicitată să cedeze teritoriu Bulgariei. Hotărîrca nu a fost niciodată anulată. Consiliul Suprem nu-și ascunde, totuși, sentimentul că România trebuia să cedeze o porțiune care era clar că nu mai era românească. Pentru a se ajunge la aceasta, lotuși, nu trebuie să sc creeze relații încordate cu România. Dacă Puterile ar intra în război cu România, situația ar fi, desigur, alta»[396].

386 *Ibidem,* p. 129-130.
387 *Ibidem,* p.130.
388 Arh. St. București, fond Microfilme Anglia, Rola 446, c.420.
389 *Ibidem.*
390 *Ibidem.*
391 *Ibidem.*
392 *F.R.U.S.,* 1919, vol. VIII, p.116-118.
393 *Ibidem.*
394 *Idem,* vol. IV, p.717-719.
395 Broșurile *The Roumanian atrocities* și *Lc mouvement Dobrodjais* prezentau deformat realitatea faptelor (Arh. M.Ap.N.m fond 3 831, dosar f.n., Poziția 2 903, 1919, f.24.).
396 *F.R.U.S.,* 1919, voi. VIII, p.l 16-118.

Confruntați cu acest cuvînl holărîlor, americanii, prin subsecretarul de slat Polk, nu puteau «recomanda» o recurgere la război pentru a «forța» România să cedeze în chestiunea Dobrogci dc Sud. Atitudinea Departamentului dc Stal, în această chestiune, trebuie pusă, în parte, și pe scama nerăbdării delegației aflate la Paris dc a se reîntoarce la Washington D.C. cu misiunea îndeplinită - adică încheierea dc tratate cu toți învinșii războiului. Eșecul americanilor dc a manifesta o atitudine aliată rigidă față dc România a fost dcmonstralîn problema viitoarei granițe româno- bulgare, cînd s-a observat o inflexibilitate inițială și o tendință ulterioară spre tranzacții[IM]. Cînd diplomații englezi, francezi și italieni au considerat că c necesar să respecte, măcarparțial, toate textele tratatclorși principiile autodeterminării naționale, precum și colaborarea României la opera ce urma să o înfăptuiască forumul păcii, americanii, fără să renunțe la punctul dc vedere inițial, au oferit planuri alternative - dc la propunerea «originală», dc a retroceda întreaga Dobrogc dc Sud Bulgariei, s-a ajuns la o a doua «soluție», privind cedarea numai a unei părți. în final, proiectul tratatului dc pace cu Bulgaria, înaintat diplomației dc la Sofia, la 19 septembrie, conținea clauza restabilirii, între România și Bulgaria[397] [398], a graniței din 1913.

După ce, la 6 decembrie 1919, guvernul dc la București a acceptat să semneze tratatul cu Austria și cel al minorităților, patru zile mai lîrziu, Victor Antonescu și Constantin Coandă parafau, în numele României, tratatul dc pace cu Bulgaria. Prin tratatul de la Ncuilly-sur-Scinc sc reconfirma frontiera româno-bulgară, așa cum fusese ca fixată prin tratatul dc pace dc la București[399] din 10 august 1913 (arl.27, pct.5)[400]. România a ratificat tratatul cu Bulgaria la 20 septembrie 1920[401].

Diplomația Bucureștilor a făcut, în timpul negocierilor tratatului dc la Ncuilly- sur-Scinc, unele contrapropuneri la doleanțele bulgare care vizau siguranța la mișcările comilagiilor, menținerea, fără nici o schimbare, a clauzelor militare[402] [403] și modificarea articolului 133[1M], care avea conținut financiar.

4. Protocolul dc la Paris (28 octombrie 1920)

397 S.D.Spcclor, *op. cit.,* p.194-195.

398 *D.B.I'.P.,* First Series, vol. I, 1919, p.642.

399 lidward Grey declarase că Tratatul dc la București era „opera politică cea mai meritorie ce s-a Tăcut în ultimul timp" și că el „a pus capăt conflictului balcanic" (Arh. M. A. Ii., fond71, I.ondra, dosar 8, 1910-1914, telegramă nr.l 329, dc la Ijjndra, 1/14 august 1913, semnată N.Mișu).

400 *Dcsăvîrșirca unității ...* vol. V, p.42.

401 Viorica Moisuc (cd.), *România și Conferinja...,* p.397.

402 Arh. M.Ap.N., fond 3 831, dosarf.n. 1919, Poziția 2 587, f.3-12.

403 Idem, fond 876, dosar 2, 1919, Poziția 177, f.20. In legătură cu tratatul de la Neuilly vezi lucrarea mai veche Gheorghi P.Ghcnov, *Niojskijat degorov i Bălgarija,* Sofia, 1935 și Hristo A.Hristov, *Bălgarija, Balkanite i mirat* 1919, Sofia Nauka Izkustvo, 1984. A doua lucrare, deși folosește numeroase documente externe extrase din arhivele britanice, prezintă în mod deformat si tendențios participarea României la primul război mondial și la forumul păcii din capitala Franței - sc cunoaște că reuniunea diplomatică dc la Paris nu a avut altceva dc făcut dccîl să înscrie în tratatele dc pace ceea ce poporul român înfăpluisc prin Deciziile dc Unire din 1918.

Evoluția raporturilor internaționale cst-curopcnc dc la finele primului război mondial implică, fărăîndoială, o chestiune considerată atunci, ca și mai lîrziu, drept

hotărîloare pentru păstrarea unei atmosfere dc destindere în răsăritul Europei, și anume aceea legală de raporturile între Rusia Sovietică și Regalul României[1M].

Odată cu căderea țarismului, Basarabia își afirmă imediat individualitatea și își revendică drepturile. In fața poporului român din Basarabia, ca și al tuturor naționalităților din imensul imperiu, se impune un fapt dominant: proclamarea solemnă dc către revoluția rusă triumfătoare a dreptului tuturor popoarelor dc a dispune de ele însele («samouprcdlcnii»). Acest drept, confirmat oficial la 25 septembrie și 5 decembrie 1917[14°], avea să pună capăt raptului dc la 1812. Atunci, prin pacea dc la București, Turcia cedase Rusiei Basarabia. *Prin aceasta, Imperiul Otoman viola, pur și simplu, contractul său dc vasalitate, iar Rusia a devenit complicea violării contractului dc drept internațional. Or, complicitatea violării unui contract dc drept internațional nu poate crea dreptul*[404] [405] [406]. Cunoscutul diplomat N.Tilulcscu consemna, într-un memoriu adresat regelui Carol al II-lca, că «a cerc recunoașterea rusă a acestei anexări înseamnă a renunța la 2.000 ani dc posesie, înseamnă ratificarea, denoi, a violării contractului internațional comis dcTurcia în 1812, înseamnă recunoașterea dc noi a complicității ruso-lurcc ca sursă dc drept»[407].

La începutul lui decembrie 1917, Adunarea locală - «Sfatul Țării» - proclamă autonomia provinciei. în programul Partidului Național Moldovenesc se arăta că, dc acum încolo, Basarabia «va avea să-și ocîrmuiască *singură* viața ci dinlăuntru, ținînd scama dc drepturile naționale ale tuturor locuitorilor ci» (s.ns.)[408]. Sfatul Țării - adunare reprezentativă a tuturor claselor și păturilor sociale din Basarabia - declara, la 28 ianuarie 1918, această provincie independentă sub numele dc «Republica Moldovenească» și desemna un guvern. Republica Ucraineană a recunoscut acest titlu, adrcsîndu-i-sc, dc mai multe ori, sub această denumire'[409].

Delegații ucraineni, care negociau, în cursul păcii dc la Brcst-Litovsk, nu au menționat niciodată numele Basarabiei, admițînd tacit că nu aveau nici o autoritate să trateze pentru ca. Dc altfel, la 15 ianuarie 1918, guvernul dc la Kiev, prin ministrul dc externe, Șulghin, îl anunța pe generalul C.Coandă, delegat militar, că Ucraina «nu se opune ca Basarabia să se unească cu România, dacă aceasta este dorința ci»[410] [411]. în contextul păcii dc la Brcst-Litovsk, s-a accentuat și criza politică din Basarabia. S-a produs o marc mișcare a trupelor rusești și a foștilor prizonieri din Germania și Auslro-Ungaria, care se retrăgeau prin Basarabia spre Ucraina și Rusia, și, invers, a prizonierilor germani și auslro-ungari din Rusia care plecau înspre țările lor, provocînd numeroase dezordini, violențe și distrugeri[144]. Sfatul Țării a

404 Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 4 705, 1.21.

405 „Kicskaia Mist" din 27 septembrie și 5 decembrie 1917.

406 V.Fl.Dobrincscu, *Bătălia..., Passim.*

407 *Ibidem.*

408 Arh. M.Ap.N., fond 5 417, dosar 197/120, 1917, Poziția 499, f.520.

409 Vezi V.I-1.Dobrincscu, *Bătălia diplomatică...,* p.23 și următoarele și studiul La *Bessarabic. Continuity dc Iclcmcnt roumanisc cn Bessarabic,* în *Desăvîrșirca unității...,* vol. VI, p.488-489; M.Mușat, I.Ardclcanu, *Dc la statul...,* p.554-572.

410 Arh.Sl.Bucurcști, fond Casa Regală-Ferdinand, dosar 72, 1918, f.1-10.

411 M.Mușat, I.Ardclcanu, op. *cit.,* p.561-562.

autorizat, în atari condiții, Consiliul Directorilor să adreseze guvernului român dc la Iași o cerere dc ajutor militar, pentru «trimiterea la Chișinău a unui regiment ardelenesc cu posibilă urgență» care «să stea la dispoziția Directorialului Republicii

Moldovenești» [M7]. Ministrul de război, generalul lancovcscu, a comunicat, la 24 decembrie 1917, aprobarea cererii, subliniind că «se va da ordin ca 1.000 de ardeleni, cu arme și mitraliere, ce vin din Kiev să se opcască la gara cea mai apropiată de Chișinău, de unde se vor uimite pentru paza depozitelor de subzislcn- țe»[4*].

Ambasadorul Franței în Rusia, din anii 1917-1919, Joseph Noulens, scria, în *Memoriile* sale, că asistența interaliată acordată României «lovcaîn amorul propriu al rușilor și provoca la ci manifestări de umor contra unui popor care, lotuși, a adoptat cauza Antantei cu un curaj demn de a impune simpatie și respect» Diplomatul francez mai observa că aceste «sentimente de ostilitate» s-au accentuat în toamna și iama anului 1917. între motive, el semnala : actele de imixtiune ale soldați lor bolșevici în treburile interne ale României, «acțiunea» lui Rakovski, poziția «sistematic ostilă» a regimului maximalist față de guvernul de la București și de «oligarhia» română, cotată drept «antisemită» [15°]. Situația era confirmată și de generalul Coandă, care, la 23 decembrie 1917, anunța pe I.I.C.Brălianu că «noi sînlem iralați ca dușmani de guvernul Lcnin»[412 413 414 415 416], dalorilă atitudinii față de generalul Șccrbacev și, în general, față de guvernul de la Kiev. Premierul român ruga pe Coandă să explice Radei «situația noaslră», pentru a obține de la Petrograd «încetarea acestor stări de lucruri»[417 418 419].

în decembrie 1917, în urma dezmembrării și expedierii peste graniță a unei divizii rusești la Botoșani, guvernul de la Petrograd a protestat vehement. La 16 decembrie, ministrul C.Diamandi îl însărcina pe locotenent comandor C.Enc să prezinte o notă guvernului de la Petrograd. într-adevăr, a doua zi, C.Enc i-a înmî- nat lui Trotki nota românească, pe care diplomatul soviclic, «avînd atitudinea cea mai rece posibilă»i-a cerul-o să fie prezentată în scris. Ministrul României considera de datoria sa - «ncținînd scama dc tonul și rcdacțiunca notei» - să dea «lămuririle pe care le știe». El a accentuat dorința României «dc a menține relații de prietenie între cele două popoare vecine aliate»[S4]. în continuare, nota făcea cunoscut Retrogradului că guvernul român «deploră»[420] conflictul cu trupele ruse. Se intervenea «pentru a evita o adevărată catastrofă, împicdicînd o demobilizare neregulată și precipitată prin luarea dc măsuri care au asigurat însăși întărirea trupelor ruse». «Dacă suferințele poporului n-au fost făcute cunoscute - se sublinia în document - s-au avut în vedere interesele superioare ale păstrării relațiilor de prietenie între cele două popoare aliate. în afară de aceasta, populația românească a tolerat pe propriul său teritoriu imixtiunea trupelor ruse în afacerile interne ale României, care jigneau un principiu recunoscut dc toate

412 *Ibidem* , p.562; Arh. M.Ap.N., fond 950, dosar 3, 1917-1919, Pozipa 2, f.l.
413 Arh. M.Ap.N., fond 950, dosar 3, 1917-1919, Pozipa 2, f.l.
414 Joseph Noulens, *Mon Ambassade cn Russia Sovictiquc 1917-1919,* 1.1, Paris, Pion, 1933, p.97.
415 *Ibidem,* p.98-99, 182.
416 Arh. M.Ap.N., fond 876, dosar f.n., 1917-1918, Pozipa 25, f.25.
417 *Ibidem.*
418 Arh.M.Ap.N., fond5417, dosar9, 1917, Pozipa486, f.376-377(Nolanr.21, 18decembrie 1917, Ll. comandor Enc către atașatul militar de la Petrograd).
419 *Ibidem,* f.377.
420 *Ibidem,* f.378.

popoarele și care esteîntărit de toate decretele și proclamațiile autorităților Sovietului rusesc. Interesele male-

riale ale Rusiei și României cer imperios păstrarea relațiilor amicale și de completă încredere»[421].

A urmat arestarea ministrului C.Diamandi și a altor trei membri ai Legației României, eveniment fără precedent în viața diplomatică europeană[422]. «Noi protestăm contra unui asemenea procedeu - se spunea în telegrama expediată de LI.C.Brălianu - care suprimă dreptul popoarelor și readuce viața internațională la timpurile cele mai sumbre ale umanității» [423°]. Șefii misiunilor diplomatice din toate țările acreditați la Petrograd, în număr de 20, «profund indignați de arestarea Domnului Diamandi, ministrul României -își afirmau solidaritatea sentimentelor lor față de toate guvernele»[424] [425] [426] și reclamau punerea imediată în libertate a acestuia și a celorlalți membri ai Legației.

Idcca autodeterminării popoarelor, proclamată în Rusia Sovietică, a avut un puternic ecou în păturile cele mai largi ale poporului român din Basarabia. La 24 ianuarie 1918, a fost proclamată independența Republicii Autonome Democratice Moldovenești [16°]. Situația Basarabiei s-a complicat prin intrarea, după încheierea păcii de la Brcst-Lilovsk, a trupelor Puterilor Centrale ; guvernul Republicii Moldovenești a protestat împotriva încălcării teritoriului suveran de către armatele auslro-ungarc

într-o astfel de conjunctură, au început, Ia 11/12 februarie, negocieri între guvernul român și autoritățile sovietice de la Odessa (Rumccrod). Schimbul de note Al.Avcrcscu - C.Racovski[427], efectuat lără consultarea Republicii Independente Moldovenești, nu a dus la nici un rezultat deoarece, prin intervenția trupelor germane, a încetat existența Rumccrod-ului, a Colegiului Suprem Autonom și a celorlalte organe «revoluționare»[428].

La 27 martic/9 aprilie 1918, Sfatul Țării, dînd glas opiniei exprimate de masele largi populare, a adoptat decizia Unirii Republicii Moldovenești cu România. Rezoluția Consiliului Național al Basarabiei sublinia : «în numele poporului Basarabiei, Consiliul Național declară : Republica Democrată Moldovenească (Basarabia), cu granițele între Prut, Nistru, Dunăre, Marca Neagră și vechile frontiere cu Austria, smulsă de Rusia, acum 100 de ani, din trupul vechii Moldove, potrivit dreptului istoric și dreptului național, pe baza principiului că popoarele trebuie să-și hotărască singure soarta, se unește cu patria mumă, România»[429]. Unirea prevedea menținerea autonomiei Basarabiei, dar, la 27 noicmbric/10 decembrie 1918, Consiliul Național a renunțat la această condiție și a proclamat unirea pur și simplu[430]. Hotărîrca Sfatului Țării - act al majorității populației basarabene - a fost pozitivă și a stal la baza Unirii Basarabiei cu România[431]. Ea a avut un caracter plebiscitar și a ținut cont de principiile autodeterminării popoarelor.

421 *Ibidem.*
422 Vezi detalii în J.Noulcns, *op. cit.,* vol.I, p.l 82-193.
423 Arh.M.Ap.N, fond 876, dosar f.n., 1917-1918, Poziția 25, f.39.
424 *Ibidem.*
425 „Cuvîntul moldovenesc" din 28 ianuarie 1918.
426 M.Mușal, I.Ardclcanu, *De la statul...,* p.565.
427 Arh. M.Ap.N., fond 950, dosar 3, 1917-1919, Poziția 2, f.52-53.
428 M.Mușat, I.Ardclcanu, *De la statul...,*, p.565.
429 *Desăvârșirea unității...,* vol. VI, p.499.
430 *Ibidem,* p.499.
431 Arh. M.A.B., fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, f.181.

Evenimentele petrecute în ținutul dintre Prut și Nistru au determinat Rusia Sovietică să rupă, la 13/26 ianuarie 1918, raporturile diplomatice cu România[432]. Actul a fost interpretai dc guvernul sovietic drept un *casus belli cu* România. După știri provenite dc la Conferința Aliaților, Anglia a decis să păstreze neutralitatea[433] față de diferendul intervenit între Consiliul Comisarilor Poporului și România.

Schimbul dc contacte între cele două țări s-a menținut, dar el nu a avut darul să limpezească o situație care avea să dureze aproape 17 ani, deși eforturile meritorii făcute, dc o parte și dc cealaltă, puteau duce, atunci, la o serie dc rezultate cu eficiență, atît pentru România, cît și pentru Rusia Sovietică[434].

Republica Independentă Ucraineană a adresat, la 15 februarie și 16 martie, un ultimatum României, urmat dcoscricdc alte nolc(12aprilic, 5mai), documente a căror idee fundamentală era ncrccunoașlcrca actului Unirii din 27 martie 1918. Prin ultimatumul dat dc Rusia Sovietică la 1 mai 1919, semnat dc Ciccrin și Racovski, se cerca României abandonarea Basarabiei[435]. în răspunsul său, din 19 iunie 1918, guvernul român își exprima încrederea în posibilitatea stabilirii unor raporturi normale de colaborare între cele două state, apreciind că «nici o țară n-ar putea trăi o viață normală, fără să întrețină relații permanente cu celelalte (...) cu atît mai mult relații strînsc, cordiale și dc bună vecinătate cu țările dc care o separă frontierele»[436].

România nu a intervenit, nici diplomatic, nici militar, împotriva revoluției ruse, lucru remarcat și dc V.I.Lcnin care spunea : «au rămas încă state ca România, care n-a încercat să lupte împotriva Rusiei»[437]. Acest fapt a creat premise pentru viilor, cînd, din partea ambelor țări, s-a manifestat intenția începerii unor tratative bilaterale pentru așezarea relațiilor politice în cadre juridice normale. însăși angajarea dc discuții, într-un moment cînd marile puteri occidentale nici nu se gîndcau să recunoască stalul sovietic și duceau tratative cu reprezentanții emigrației ruse și cu «guvernele» albilor, cărora le promiteau satisfacerea unor revendicări teritoriale[438], ilustra luciditatea cercurilor conducătoare românești, care considerau absolut vitale existența unor relații bune cu toți vecinii, indiferent dc regimul lor politic intern. România preciza că «nu se află în stare dc război cu Rusia, nu va săvîrși nici un act de agresiune împotriva acesteia, dar își va apăra granițele cu toate forțele sale»[439].

Evenimentele revoluționare care au culminai cu Decizia dc Unire a Basarabiei cu România au reținut atenția diplomaților Marilor Puteri. Departamentul de Stat a fost informal permanent, fie dc ministrul dc la Iași, Charles Vopicka, fie de ambasadorul dc la Paris, Sharp, despre evenimentele

---

432 Arh. M.Ap.N., fond 3 831, Poziția 228, dosar 357, 1916-1917, f.91.

433 Arh.St.Bucurcșli, fond Microfilme Franța, Rola 39, c.422-423.

434 Pentru detalii, vezi: I.M.Oprca, *O etapă rodnică. Din istoria* rc/a(u/or *diplomatice româno- sovicticc. 1928-1936,* București, Ed. Politică, 1967.

435 *Document! vnesneipolitiki SSSR,* Moskva, 1958, vol. It, p.148-151.

436 M.Mușat, *Unirea din 1918...,* p.497.

437 *Ibidem ;* V.I.Lcnin, *Opere,* voi. 32, București, E.S.P.L.P., 1956, p.99-I02.

438 Arh.M.A.E., fond71, U.R.S.S., 1940, dosar 90, f. 126 (extras din raportul înaintat dcTilulcscu regelui Carol al II-lca).

439 V.V.Tilca, *op. cit.,* p.92-113.

care au prefațat Unirea Basarabiei cu România[440]. Problema a fost abordată de Inquiry Commission[441], iar

440 *F.R.U.S.,* vol. II, 1918, p.707-722.
441 Gelfand, L.E., *op. cit.,* p.93, 217, 220, 324.

la 29 octombrie 1918 era prezentă și în memorandumul Cobb-Lippmann[442]. Prima constata că Basarabia are o populație în majoritate românească[443]. Al doilea, reprezentând programul american pentru conferință, fusese expediat, la 29 octombrie 1918, dc colonelul House președintelui Wilson[444]. Intelligence Section din Comisia Americană, în concordanță cu instrucțiunile către Președinte și plenipotențiari, recomanda, la 21 ianuarie 1919, ca Basarabia să facă parte din statul român. Documentul constata că Basarabia fusese parte a Țării Moldovei (secolul XIV-pînă la 1812; 1856-1878) și era «prin caracter[445] predominant românească». Documentul vorbea și de o detașare a două zone (Hotin și Akkcrman), unde staționau mici colonii cuprinzînd populație ucraineană[446].

Chestiunea Basarabiei a interesat îndeaproape și cercurile diplomatice ale Foreign Officc-ului. Comisia pentru revendicările românești recomanda, la 10 februarie 1919, ca forumul păcii «să recunoască Unirea, deja înfăptuită, a Basarabiei cu România»[447]. Argumentele experților britanici erau următoarele : 1) Basarabia făcuse parte, pînă la 1812, din Moldova ; 2) Sfatul Țării, reprezentanță națională, declarase independența și ceruse, «în condițiile puse dc el», unirea cu România ; 3) populația provinciei era în majoritate românească - dc la 60 la 65% (adică 1 3/4 milioane).NumaiînzonaHolinuluicxislaozonăcompaclădcucraineni, care reprezentau 1/6 din populație. Diplomația britanică, constalînd că principiile acestor recomandări erau determinate dc «considerente cinice, economice, geografice și politice»[448], punea și trei condiții pentru recunoașterea Unirii Basarabiei cu România : l)baza apărării Basarabiei dc Rusia va Ti principiul etnic, nuoocupațicmilitară sau o anexare a provinciei dc România în defavoarea Rusiei; 2) nu sc va face nimic pentru a prejudicia interesele economice sau alte interese vitale ale Rusiei cu România în această privință; 3) minorități lor naționale din Basarabia, prin garanții internaționale[449], li sc va asigura autonomia deplină culturală și locală.

în ianuarie 1920, Direcția Secției Istorice a Foreign Officc-ului, sub coordonarea lui G.W.Prolhcro, cu ajutorul lui Naval Staff din Intelligence Division al Amiralității, War Trade Intelligence Department și Geographical Section of the General Staff (Military Intelligence Division) din War Office, au elaborat documentul cu nr. 51 -Bessarabia, 50 pagini, pentru a veni în sprijinul experților britanici aflați la forumul păcii. Concepută în 5 capitole - geografic fizică și politică, istoric politică, condiții sociale și politice, condiții economice, autorități și hărți - lucrarea se impunea prin seriozitatea cu care autoritățile Foreign Officc-ului abordau o problemă cheie aflată pc agenda dc lucru a

442 *American Opinion on Bessarabia at the Paris Peace Conference^. A.* Washington D.C., W.W. II, Peace Conf., Paris. 1946, Record Group 43, Box no. 123).

443 Gelfand, L.E., *op. cit.,* p.220.

444 Marston, F.S., *The Peace Conference...,* p.25-26.

445 N.A. Washington D.C., W.W. II, Peace Conf., Paris, 1946, Record Group 43, Box no. 123.

446 *F.R.U.S.,* 1918, Supplement!, p.233; vezi și lucrarea cpl. John Kaba, *Politico-Economic Review of Bessarabia,* June, 36, 1919, 31 pag. Ofițerul era membru al Misiunii Hoover pentru România.

447 Great Britain, P.R.O., *F.O,* 371, 608/49, f.25-27.

448 *Ibidem,* f.25.

449 *Ibidem, (.27.*

Conferinței dc Pace.

«Comisia pentru afacerile română și iugoslavă» a luat în discuție, pentru prima oară, problema Basarabiei la 8 februarie 1919, cînd au lualcuvîntul Sir Eyrc Crowc

(Anglia), francezul Laroche și americanul Day[450]. Crowe a insistai asupraînscricrii în Tratatul Basarabiei a principiului etnic și național, excluzînd orice altă formulă. Laroche a subliniat, în cuvîntul său, argumentele de ordin istoric și etnografic care stăteau la baza recunoașterii Actului Unirii Basarabiei cu România; el a amintit că aceasta fusese atașată, prin forță, dc Rusia[451]. într-un fel, se apropia de ceea ce declarase primul delegat al României în legătură cu această chestiune: «Nu putem concepe existența neamului nostru lără Nistru, cum nu putem să o concepem fără Dunăre și Tisa, ca să ne separe de elementul slav (...) Basarabia reprezintă, pentru noi, intrarea casei noastre - în mîna altora, ea nc-ar periclita însuși căminul»[452]. Reprezentantul american Day, dcclarindu-sc dc acord cu cele spuse de Crowe, a propus înscrierea în tratat a unor clauze privind garantarea drepturilor m inorilăților, și și-a pus întrebarea dacă, prin recunoașterea Unirii, nu s-ar crea dificultăți în viitor cu Rusia. După aceste discuții, Comitetul s-a declarat pentru recunoașterea provizorie a Unirii Basarabiei cu România[453].

«Comisia pentru afacerile română și iugoslavă» a abordat, din nou, la 5 martie 1919, problema Basarabiei. Cu acel prilej, Laroche a propus o formulă care a fost acceptată și dc reprezentanții britanic, italian și american. Cîlcva zile mai lîrziu (11 martie), ca a adoptat proiectul următor : «Comisia, luînd în considerație aspirațiile generale ale poporului Basarabiei, caracterul moldovenesc al acestei regiuni, ca și argumentele dc ordin geografic, etnic, economic și istoric, se pronunță *pentru Unirea Basarabiei cu România »*[454] [455] [456]*'*.

Recomandările Comisiei, aprobate dc «Comisia Teritorială Centrală», au fost supuse aprobării Consiliului miniștrilor dc cxlcmc la 8 mai 1919, o lună după ce experții își sfirșiscră lucrările. Secretarul dc stal american, Lansing, a blocat acceptarea unanimă a raportului, obicctînd la atribuirea Basarabiei României, chiar în condițiile pe care experții americani le aprobaseră ”°. Diplomatul american a insistat să nu se facă modificări în teritoriul rus, fără consimțămînlul unui guvem recunoscut din această țară, și a repetat observațiile lui Wilson, din aceeași zi, privitoare la posibilitatea recunoașterii regimului «alb» al lui Kolccak, drept guvern legal pentru a reprezenta Moscova la Conferința dc Pace. Kolccak, deși era adeptul integrității teritoriale a fostului imperiu, era dispus să accepte un plcbiscilîn Basarabia. Lansing a subliniat că această Conferință dc Pace «nu poate decide asupra unui teritoriu care aparține unui stat cu care Puterile Antantei n-au fost în război»

De altfel, în ceea ce privește fundamentul moral și juridic al Unirii Basarabiei cu România și validitatea deciziei, unii reprezentanți dintre cei mai autorizați ai dreptului internațional și-au datavizul. între aceștia și americanul Brown Scott care scria : «Precedentul pentru nașterea Republicii Basarabiei

450 N.A. Washington D.C., W.W. It, Peace Conf., Paris, 1946, Record Group 43, Box no. 123.
451 *Ibidem.*
452 Gh.Brălianu, *Acțiunea...,* p.52.
453 N.A. Washington D.C., W.W. II, Peace Conf., Paris, 1946, Record Group 43, Box no. 123.
454 *Ibidem.*
455 *F.R.U.S., 1919.* vol. IV, p.671-672.
456 S.D.Spcctor, *op. cit.,* p. 131-132; *D.B.F.P.,* First Scries, vol.III, p.330-332.

era declarația dc independență a Statelor Unite ale Amcricii. Justificarea pentru transferul teritoriului său și fidelitatea locuitorilor României este doctrina autodeterminării președintelui Wilson»[457].

457 Nicolas Diano, *La principale rcvcndication dc la Roumanic devant la Conference de la Paix,* Frontiere Nord-Oricnlale dc la Roumanic. La *Bessarabic el la Bukovinc du Nord (Aperțu historique, geographiquc, cconomiquc, cthnographiquc cl politique),* Paris, 1946, p.51.

Problema raporturilor româno-soviclicc s-a pus, din nou, în timpul ședințelor Consiliului Suprem din 1 și 2 iulie 1919cînd s-a discutat configurația frontierelor orientale ale României. Delegația Bucureștilor cuprindea pe I.I.C.Brălianu, N.Mișu, C.Diamandișil.Pclivan, iar cea britanică, avînd în frunte pe David Lloyd George, mai cuprindea pe AJ.Balfour, H.Nicolson, A.W .Leeper și H.Tcmpcrlcy. Reprezentantul Franței, A.Tardicu, a dat citire raportului «Comitetului pentru probleme teritoriale», care, conform principiului autodeterminării naționale a popoarelor, recunoștea dcsăvîrșirca statală a României[458] [459] și garantarea dc către aceasta a drepturilor minorităților, în conformitate cu prevederile Pactului Ligii Națiunilor. «Corn i telul - se scria în raport - dupăcealuatîn considerație aspirați i le generale ale populației din Basarabia și caracterul moldovenesc al acelei regiuni din punct dc vedere geografie și etnie, ca și argumentele istorice și economice, se pronunță în favoarea alăturării Basarabiei la România»[460] [461]. Au fost audiați, separat, Maklakov și I.I.C.Brălianu. Primul ministru român, în cuvîntul său, a subliniat că Actele dc Unire din martie, noiembrie și decembrie 1918 au exprimat voința națiunii române, înlr-un mod asemănător cxprimîndu-sc «consiliile și în Polonia, Cehoslovacia și în alte părți»[19<]. Eyre Crowe și Harold Nicolson nu au fost convinși dc «argumentele» unor diplomați americani privind un eventual compromis, prin cedarea Cadrila- lerului Bulgariei, în schimbul recunoașterii Unirii Basarabiei cu România[462] [463].

Diplomația română nu a reținut cererile repetate ale Angliei, făcute prin reprezentanții săi de la București, dea nu mai adopta o *poziție ostilă* față dcgeneralul Denikin. «I-am cerut domnului Brălianu în mod serios - îi scria Ralligan, însărcinalul cu afaceri englez la B ucurcști, lui Curzon - să ia în considerație recomandarea dc a schimba politica și l-am sfătuit să-l ajute pc Denikin spre binele său» War Officc-ul, între alte obligații, însărcinase Misiunea militară britanică dc la București, condusă dc generalul Grccnlcy, și cu rolul dc a îndemna România să nu «deranjeze» pc Denikin. Prinlr-o telegramă, din 19 septembrie 1919, trimisă generalului Grccnlcy, acesta era sfătuit să aibă în vedere «linia finală» a politicii Londrei, prima grijă a War Officc- ului fiind «interesele lui Denikin»[464]. în aceeași direcție, i-a vorbit W.Churchill, într-o audiență, atașatului militar român dc la Londra, chestiuni pe care le-a repetat și mai lîrziu, la lOnoicmbric 1919, cînd a primit doi dcpulațidc la București, cărora le-a comunicat că dorința guvernului său era *«să ne înțelegem cu Denikin (s.ns.) »* [465].

Nici Ralligan și nici Makindersau generalul Keyes[466], carcasosil, la21 decembrie 1919, la Bucuroșii, nu au reușii să obțină o schimbare dcaliludinc

458 *D.B.F.P.,* FirslScrics, vol.III, 1919, p.4-11; Arh. M.A.E., fond71, Conf.Păcii, 1919, dosar58, f.84.

459 *F.R.U.S., 1919,* vol. VII, p.8-14.

460 *Ibidem,* p.9.

461 *D.B.F.P.,* First Series, vol. III, p.8.

462 Arh.Sl.Bucurcști, fond Microfilme Anglia, Rola 446, c.420.

463 *D.B.F.P.,* FirslScrics, vol.III, 1919, p.585-586(scrisoarcaluiRattigancăircCurzon, 8octombric 1919).

464 Arh. M.Ap.N., fond 3 831, Pozijia 2 894, dosar 128, 1919, f.20.

465 Arh.St.Bucurcști, fond Casa Regală-Ferdinand, dosar 55, 1919, f.1-3.

466 *D.B.F.P.,* FirslScrics, vol. III, 1919, p.740 (Ralligan căirc Curzon, 24 decembrie 1919).

a guvernului român față dc Denikin și anturajul său. I.I.C.Brălianu, generalul Arthur Văiloianu

și Al.Vaida-Voievod, care i-au succedat la conducerea guvernului, au avut aceeași poziție clară față de insistențele Foreign Office-ului. Ralligan și Grecnlcy au fost însă dezamăgiți în eforturile lor de a provoca o schimbare în poziția României. Al doilea raporta, la 6 octombrie 1919, War Office-ului că «situația nu este prea mulțumitoare în relațiile dintre Denikin și România» și semnala că tonul presei de la București era «vădit ostil», toate eforturile fiind făcute aici «de către noi și ministrul plenipotențiar»[467].

Semnarea tratatelor de pace de la St.Gcrmain și Neuilly-sur-Seine a lăsat pendin- teîncă alte probleme privind, mai cu scamă, configurația granițelor României. Noul șef al guvernului de la București, Al.Vaida-Voievod, s-a holărît să plece personal în Apus pentru a încerca să convingă Consiliul Suprem să tranșeze chestiunile în suspensie conform intereselor naționale. Atmosfera la Paris și la Londraîn ajunul sosirii premierului, în a doua jumătate a lunii ianuarie 1920, continua să fie defavorabilă României, Aliații punînd la îndoială bunele intenții ale cabinetului de la București.

Recunoașterea de către Aliați a Unirii Basarabiei cu România fusese amînală din motive complexe, cele mai importante fiind rezervele americane. Diplomația americană nu dorea să participe la delimitarea frontierelor fostului Imperiu țarist. La aceasta se adăuga sprijinul acordat de britanici și francezi rușilor albi, care emiteau pretenții la Basarabia și acceptarea unui șiretlic american dea amîna recunoașterea, pînă ce România era de acord cu holăririlc Consiliului Suprem[468]. Al.Vaida-Voic- vod era înarmat și cu rezoluțiile dcpulaților din noile provincii istorice care, înlr-un consens unanim, se pronunțaseră, la 29 decembrie 1919, pentru recunoașterea dcsăvîrșirii unității național-slatalc a României.

în prima clapă a misiunii sale, Al.Vaida-Voievod s-a oprit la Paris (16-27 ianuarie 1920), unde s-aînlîlnit cu Clemenceau, Lloyd George, Nittiși Wallace[469]. La 20 ianuarie 1920, Al.Vaida-Voievod a ridicat, în fața Consiliului Suprem, problema recunoașterii hotarelor orientale ale României. Deși, în timpul discuțiilor, Clemenceau și David Lloyd George au «condiționat» satisfacerea dorinței guvernului de la București dccvacuarca teritoriului Ungariei, forumul păcii a luat notă de opinia «Comisiei pentru afacerile române», potrivit căreia teritoriul dintre Nistru și Prut «trebuie să aparțină României». Șeful guvernului britanic a amintit că «aceasta este poziția reală» [470]". în final, Consiliul Suprem, deși a luat act de decizia pozitivă a «Comisiei pentru afacerile române», a hotărît, datorită situației internaționale, amînarca chestiunii pentru o altă dală. Concluziile la care a ajuns Al.Vaida-Voic- vod, în urma discuțiilor purtate la Paris, se refereau la efectuarea unei vizite la Londra și la posibilitatea încheierii unui acord cu unele țări vecine, pe baza recunoașterii integrității teritoriale a României[471].

între 28 ianuarie și 3 februarie 1920, Al.Vaida-Voievod s-a deplasat la Londra. Prezența lui în capitala Angliei, unde a fost primit din nou de către David Lloyd George, a strîrnit în presa britanică ecouri din cele mai favorabile

467 Arh. M.Ap.N., fond 3 831, Poziția 2 894, dosar 128, 1919, f.34.
468 S.D.Spcctor, *op. cil.,* p.223.
469 Gh.Buzalu, *Constituirea...,* p. 142; S.D.Spcctor, op. cit., p.224.
470 *D.B.F.P.,* First Series, vol. II, 1920, p.936.
471 Gh.Buzatu, *op. cit.,* p.l42-143.

României [472].

472 *Ibidem,* p. 143.

Acest fapt a influențat pozitiv negocierile de la Downing Street, David Lloyd George arălîndu-se mai binevoitor dccît în capitala Franței. La 4 februarie 1920, Al.Vaida-Voievod a revenit la Paris, iar după 22 februarie a plecat din nou la Londra, unde a rămas pînă la 13 martie 1920. în ziua de 23 februarie 1920, el a prezentat lui David Lloyd George un memoriu, referitor la retragerea trupelor de pe Tisa și evacuarea comandamentelor armatei române de pe teritoriul Ungariei[2<B].

Al.Vaida-Voievod a fost primul șef dc guvem care a inițiat, după victoria bolșevicilor, negocieri directe cu reprezentanții stalului sovietic pentru rezolvarea problemelor de interes comun, dorind, «cu toată sinceritatea și bunăvoința, a cădea de acord cu Sovietele»[473 474 475].

Pe linia bunelor raporturi cu Rusia, dc neamestec în treburile sale interne, oficialitățile de la București nu au acceptat să se facă recrutări dc oameni, pe teritoriul României, pentru a fi trimiși în armala lui Denikin [2,°]. Acest fapt a permis mai multe contacte între guvernele sovietic și român. Ciccrin, comisarul sovietic al afacerilor externe, printr-o telegramă, din 14 februarie 1920, adresată lui Al.Vaida-Voievod, arăta necesitatea «urgentă pentru Rusia și România dc a intra în tratative pentru a statornici între ele raporturi pașnice și utile și profitabile». Guvernul sovietic aprecia că toate diferendele pot fi aplanate pc calea negocierilor directe, iar chestiunile teritoriale rezolvate prin bună înțelegere și făcea o propunere formală dc a sc iniția tratative dc pace[476], deși între cele două țări nu exista o stare dc război. în ccca cc privește problema teritoriului dintre Prut și Nistru, România o considera ca fiind definitiv rezolvată prin voința liber cxprimatăîn 1918 dc populația din această provincie.

Discuții au avut loc, între 9 și 14 februarie 1920, la Copenhaga, între D.N.Ciolori și M.M.Lilvinov. în instrucțiunile transmise lui Ciotori, prin ministrul Trăsnea Grccianu, dc la Copenhaga, Al.Vaida-Voievod sublinia că «pacea trebuie să fie recunoașterea reciprocă a situației dc fapt, ca o stare dc drept internațional și politic». Premierul spera ca, în urma negocierilor politice, să sc stabilească relații economice «pe bază dc reciprocitate»[477 478] între cclc două țări. Diplomatul român a întreținut la Londra, contacte semioficiale cu Krassin și Klisko, discuțiile purtînd un caracter absolut particular. D.N.Ciolori a declarat celor doi interlocutori că țara sa a adoptat o atitudine de «perfectă neutralitate», iar România «nu sc crede în drept să impună poporului rus o altă formă dc guvcmămînl și ar reacționa cu cea mai mare îndîrjire - ori de unde ar veni - dc amestec în afacerile sale interne». Oficialii sovietici au apreciat că Bucureștii au păstrat o «atitudine corectă» față dc Rusia și că guvernul lor *va recunoaște dcsăvîrșirca unității naționale a României,* alte chestiuni pendinte între cele două state urrnînd să fie discutate ulterior dc Litvinov[2”].

473 *Dcsăvîrșirca unității...,* vol. VI, p.28-29.

474 Gh.Buzatu, op. *cit.,* p. 143.

475 V.FI.Dobrincscu, *Bătălia..., Passim.*

476 Arh.Sl.Bucurcșli, fond Microfilme Anglia, Rola 451, c.73.

477 *Dcsăvîrșirca unității...,* vol. VI, p.856.

478 Arh. M.Ap.N., fond 5 417, dosar 6, 1920, Poziția 618, f. 184; *Dcsăvîrșirca unității...,* vol. VI, p.404-405.

Reîntors la Londra, la 26 februarie 1920, Al.Vaida-Voievod, însoțit de însărcinatul cu afaceri Mi hail Bocrescu, a participai la Conferința Puterilor Aliate, prilej cu

care a reafirmai dorința României dc a i se recunoaște hotarele orientale. în lipsa lui Lloyd George, reținut la Camera Comunelor, Lordul Curzon a declarat că această problemă nu poale fi discutată acum dc către Consiliu[479] [480]. în aceeași zi, la București, Consiliul dc Miniștri, șeful Marelui Stal Major, generalul Prezan, președinții corpurilor legiuitoare, N.Iorga și Paul Bujor, ca și luliu Maniu, s-au pronunțat pentru normalizarea relațiilor cu Rusia[2>s].

Al.Vaida-Voievod comunica, la 3 martie 1920, dc la Londra, că primea «propunerea dc a intra în negocieri dc pace și a stabili, printr-o aplanare amicală a diferendelor, relații pașnice și raporturi avantajoase și binefăcătoare pentru ambele părți»[481]. Cu o zi mai înainte, Al. Vaida-Voievod transmisese lui Ștefan Cicio-Pop, prim ministru ad-interim, că, «în problema raporturilor cu Rusia, trebuie să avem în vedere, în primul rînd, *calea pașnică* », apreciind că «noi nu ne vom amesteca niciodată în treburile interne ale acestei țări *(s.ns.)»[482].*

Chestiunea a preocupat Conferința Puterilor Aliate și Asociate dc la Londra din 3 martie 1920. Cu acel prilej, David Lloyd George a sugerat Bucureștilor să aleagă un loc dc înlîlnirc «pentru a ajunge la o înțelegere» cu Rusia Sovietică, guvernul englez dorind pacea. Premierul britanic a prezentat poziția României în problema relațiilor cu Rusia Sovietică. Parlicipînd la discuții, șeful Foreign Officc-ului a observat că Puterile Aliate și Asociate vor analiza dorința României, subliniindu-sc declarația reprezentanților Sfatului Țării; sc făcea cunoscut faptul că recunoașterea acesteia sc va realiza, prinlr-un tratat, deîndală cc condițiile vor fi prielnice[483]'. Astfel, acțiunile întreprinse dc Al.Vaida-Voicvod, pe linia restabilirii legăturilor cu Rusia Sovietică, au avut ecou favorabil nu numai în rîndul opiniei publice, dar și la numeroși oameni politici și militari. Demiterea cabinetului Al.Vaida-Voicvod, la 13 martie 1920, a însemnat, într-un fel, întreruperea tratativelor începute sub auspicii favorabile cu Rusia Sovietică.

Conferința dc la SanRcino, din 24-25 aprilie 1920, a reluat discuția asupra unor probleme teritoriale ale României. Reprezentantul Angliei, Curzon, a declarat că, în timpul reuniunii dc la Londra din martie 1920, a fost definitivat dc către experți un tratat, el urmînd să fie prezentat părților în discuție și comunicat Conferinței Ambasadorilor[484]. în virtutea hotărîrii luate la San Reino, *din inițiativă engleză,* Aliații au decis să deschidă convorbiri cu delegația sovietică condusă dc Krassin [485°].

Propunerea Franței, făcută României, dc a intra în război alături dc polonezi împotriva Sovietelor nu a fost acceptată dc guvernul dc la București, primul ministru Al.Avcrcscu fiind, așa cum aprecia postul dc radio Moscova, la 14 iunie 1920, «destul dc prevăzător și prudent pentru a sc amesteca în

479 *D.B.P.P.,* First Series, vol. VII, p.265.

480 N.Iorga, Memorii, voi. 2, p.345-346.

481 V.V.Tilca, op. cit., p.217-218. Răspunsul la telegrama din 1 martie a lui Ciecrin (în *Desăvârșirea unitafii...,* vol. VI, p.67-68).

482 Arh.M.A.E., fond71, Anglia, Relații cu România, dosar39, 1924-1937, f.43 (telegramănr.409, dc la Londra, 2 martie 1920).

483 *D.B.I'.P.,* First Series, vol. VI, p.379-380.

484 Idem, vol. VIII, 1920, p.89.

485 P.Apostol, A.Michclson, *Question d'ordre international. La dettepublique dc la Russic,* 1922, p.65.

această aventură»[486].

486 Arh. M.Ap.N., fond 5 417, Poziția 618, dosar 6, 1920, f. 184.

Ministrul Belgiei dc la București, Hcyndricks, înlr-un raport adresat superiorilor săi, la 5 mai 1920, scria, în legătură cu această chestiune, că României «nu-i place, cîtuși dc puțin, să urmeze Polonia în politica dc avcnlurăîn care s-a angajat aceasta»; el mai consemna că «o atitudine rezervată față dc vecinii ci din est parc potrivită intereselor României, care își pregătește, în acest fel, relațiile dc mîinc cu o Rusie restabilită»[487]. în iulie[488], august[489] și septembrie 1920[490] a avut loc un schimb dc note între România și Rusia Sovietică.

După războiul polono-sovictic, România a urmărit cu atenție discuțiile privind încheierea unui tratat dc pace între cele două state. Polonezii au invitat la Varșovia delegați ai țărilor baltice și României, pentru discuții preliminare, în vederea stabilirii unor puncte dc vedere comune privind negocierea păcii cu Sovietele. Circumspect, guvernul dc la București nu a trimis delegați speciali tocmai pentru a nu da loc la suspiciuni din partea sovieticilor, ministrul Florcscu fiind numit la aceste discuții «ad referendum»[491], ceea cc a nemulțumit, oarecum, Varșovia.

Consiliul Ambasadorilor a amînat semnarea Tratatului Basarabiei, pînă cc Româniacradcacord săînchcic pacea cu Ungaria. Această condiționafoslîndcpfinită la4iunic 1920, cînd România, împreună cu alte țări, ascmnalTratatuldclaTrianon.

în acest timp, luiFilality, ministru plenipotențiar, i s-au dat instrucțiuni să discute, laRcval, cu Litvinov, «programul unei viitoare conferințe soviclo-românc», intențiile guvernului dc la București fiind «să se înțeleagă cu Rusia Sovietică». Guvernul României comunica, totodată, că «nu acceptă, în nici un caz și sub nici o formă»[492], dc a pune în discuție holărîrca dc dcsăvîrșirc a unității național-slalalc a României.

Situația geografică nu permitea României să aibă față dc Rusia Sovietică o altă politică. Astfel, înlr-un raport secret, din 10 iulie 1920, adresat șefului guvernului, ministrul dc război, generalul Rășcanu, aprecia că «ultimele evenimente, cc se desfășoară la frontiera noastră, sînt dc importanță capitală pentru România». Generalul propunea să se facă un demers grabnic pe lîngă Aliați pentru o acțiune diplomatică comună «în vederea ajungerii Ia un aranjament cu Rusia»[493]. Simultan, Rășcanu propunea să se întreprindă direct, dc către România, o acțiune pentru stabilirea unui acord cu Rusia și să se iaîn studiu modalilalcaînccpcrii negocierilor, «înlrucîl ipoteza unui război al nostru este exclusă»[494]'.

Față dc inițiativa Foreign Officc-ului, care a propus ducerea unor negocieri la care urmau să participe statele limitrofe Rusiei, Ciccrin, prin scrisoarea din

487 Arh.Sl.Bucurcști, fond Microfilme Belgia, Rola 49, c. 141-142.
488 B.C.S., fond Al.Sl.Gcorgcs, Arh. Take Ionescu, I'XCII, vol. I, f.48.
489 *Ibidem,* f.54, 60.
490 *Ibidem,* f.48.
491 Arh. M.Ap.N., fond 876, dosar 78, 1919, f. 140 (raport nr. 842, 10 martie 1920, Colonelul Bădulcscu către generalul l'rczan); *D.H.F.P.,* l'irsl Series, vol. XI, p.33 (colonelul Ward, Kovno, către Curzon, 27 februarie 1920).
492 B.C.S., fond Al.Sl.Gcorgcs, Arh. Take Ionescu, XI.1I/3, f.230-231.
493 Arh. M.Ap.N., fond 5418, Poziția 997, dosar 4/1. 1920, f.78 (raport nr. 6447 din 10 iulie 1920).
494 *Ibidem, (.19.*

29 august 1920, adresată lui Take Ionescu, arăta că singura calc pentru cele două țări era «aceea a negocierilor directe»[495]. în răspunsul său, România afirma dorința «dc

495 B.C.S., fond AI.Sl.Gcorgcs, Arh. Take Ionescu, I'XCII, vol. 1, f.54.

a vedea relații dc bună vecinătate» și dc a cunoaște modalitățile în scopul «ajungerii la acest rezultat»[496]. Intenții identice au fost subliniate și cu prilejul discurilor purtate dc Al.Avcrcscu cu ministrul Poloniei dc la București[497].

Dc la Londra, în septembrie 1920, Bocrcscu informa Externele că a avut discuții cu oficialitățile britanice asupra raporturilor cu Rusia. Bonar Law i-a declarat că țara sa era dc acord cu discuțiile româno-soviclicc, «dacă ofertele rusești erau acceptabile», și că «nu trebuie să le refuzăm» [498]. La rîndul său, primul ministru, David Lloyd George, dcclarîndu-sc dc acord cu contactele româno-soviclicc, credea că prin ele «noi vom obține cert, dc la regimul rusesc actual, condiții mai favorabile dccît dc la un alt guvern imperialist Vranghcl sau altele». Idcca unei conferințe cu sovieticii și toți aliații la Londra fiind abandonată, el ne slăluia, mai curînd, la «a trata direct cu sovieticii», Lloyd George părînd să țină foarte mult la «pacea României cu Sovietele și la alianța noastră cu vecinii»[499].

Șeful guvernului român, generalul Al.Avcrcscu, îi comunica, la 13 septembrie 1920, lui Take Ionescu că noua propunere sovietică, din 29 august, «este interesantă» și că dorește să telegrafieze la Londra și la Paris, «pentru a cunoaște exact poziția adoptată dc cele două cabinete, în scopul dc a avea deplină comuniune dc vederi cu Marii Aliați»[500]. între Marile Puteri - Anglia, Franța și Statele Unite - existau deosebiri dc păreri asupra poziției față dc Rusia Sovietică. Aflat la Paris, șeful diplomației române, Take Ionescu, a înțeles dc la Giolitli, noul prim-ministru al Italici, că Franța «nu va accepta, în nici un caz, dcatratacuSoviclclc» și ne sfătuia «să mergem lent»[501] în discuțiile cu Moscova. în schimb, AI.Millcrand nu dorea dccît stabilirea dc relații economice normale cu Rusia. Ministrul român dc la Paris transmitea că Quai d'Orsay-ul «niciodată nu a văzut cu ochi buni convorbirile noastre cu Sovietele». Un dialog public între Moscova și București, concluziona el, «nu va fi aprobat»[502 503].

Anglia, deși nu avea nici o intenție dc a recunoaște Rusia Sovietică, sc dovedea mai flexibilă, în a doua jumătate a anului 1920, în raporturile cu această țară. Fracțiunea liberală a Partidului Laburist sc pronunța pentru încheierea unei păci grabnice cu Moscova, opiniccarc, neoficial, craîmpărtășiiădc David Lloyd George și dc membrii cabinetului său[2M]. Atît primul ministru cîl și alți diplomați englezi sc gîndcau, îndeosebi, la reluarea schimburilor economice cu Rusia Sovietică.

în ceea cc privește poziția Statelor Unite, acestea sc arătau foarte energice pentru menținerea integrității teritoriale a Rusiei și erau gala să discute problemele pendinte dintre cele două țări. Al.Avcrcscu, în scrisoarea

496 Idem, VIII, 7, Al.Avcrcscu către Horcscu, 23 septembrie 1920.

497 Arh.'M.Ap.N., fond 5 417, dosar 906, 1920, f.62 (telegramă nr. 2 159, 11 septembrie 1920, dc la Londra, M.Bocrcscu către președ. Cons.).

498 B.C.S., fond Al.St.Gcorgcs, Arh. Take Ionescu, LXXIX, 6 (telegramă dc la Paris, 13 septembrie 1920, către Take Ionescu).

499 Idem, XCII, dosar I, f.70 (telegramă nr.948, Avcrcscu, Derussi către Take Ionescu).

500 *Ibidem,* f.75 (telegramă nr.946, dc la Paris, 15 septembrie 1920, Take Ionescu către Al.Avcrcscu).

501 *Ibidem, (.50.*

502 Arh. M.Ap.N., fond 3 831, dosar 123/119, Poziția 2 894, f. 14.

503 B.C.S., fond Al.St.Gcorgcs, XCII, dosar I, f.51.

adresată ministrului român dc la Varșovia, din 23 septembrie 1920, spunea : «este *necesara* sc exprima în comun

condițiile tuturor statelor, intenții pc baza cărora *s-arpuica ajunge la relațiipacinicc cu deținătorii de azi ai autorității politice în Rusia (s.ns.) »*[504] [505] [506].

Un rol deosebit în fixarea clauzelor Tratatului Basarabiei l-a jucat N.Titulcscu, care s-a deplasat în acest scop în capitala Angliei [24°]. în vara anului 1920, guvernul britanic condiționa semnarea Tratatului Basarabiei de «anumite asigurări privind proprietățile britaniccdin Basarabia» și dc «satisfacereaTratatului minorităților» [MI]. La 14august, Foreign Officc-ul îl ruga pc reprezentantul său la Paris, Lordul Derby, să convină cu Quai d'Orsay-ul semnarea «imediată», întrucîl cele două condiții fuseseră îndeplinite dc România. Cu două zile înainte de semnare, un schimb dc telegrame între Foreign Office și Lordul Derby ne dezvăluie că «Trade of Board» considera formula propusă pentru identificarea proprietăților britanice din Basarabia «acceptabilă» și informa în legătură ce demersurile lui Tilulcscu legate dc conținutul acestui tratat. Diplomatul român insista, în ceea ce privește articolul 9 al Proiectului, să înlocuiască cuvintele «non prcvus» prin «â l'cxclusion de la question des fronlicrcs dcfinics dans ce trăite ct de la question de la sou vcraincld»[507]. Referitor la scrisoarea proiect, care se ocupa dc Chilia, Tilulcscu dorea să se adauge cuvintele «și România va accepta decizia sa». Guvernul dc la București era dc acord ca regimul ce urma să fie aplicat brațului Chilia, să fie hotărî! dc Conferința Dunării, care urma să aibă loc la Paris, iar România să accepte decizia acesteia, numai dacă era majoritară[508].

La 28 octombrie 1920, Take Ionescu a fost dc acord să semneze Tratatul colectiv asupra frontierelor, care stipula recunoașterea dc granițe comune între acele state carcdobîndiscră teritorii dc la fosta monarh ic dual istă. Consiliul Ambasadorilor, în schimbul faptului că România a acceptat hotarele cu Regalul Sîrbo-croalo-slovcn, Cehoslovacia și Polonia, i-a prezentai lui Ionescu tratatul care menționa recunoașterea *dc jure* a Unirii Basarabiei cu România. A fost inserat, alunei, un nou articol în speranța că Tratatul va fi semnal și dc Slalclc Uniic. Acesta prevedea că Rusia va scmnaTralalul, deîndală ce un guvern al acestei țări, rccunosculdcAliați, vaajungc la putere[509]. Tratatul a fost semnal dc Imperiul Britanic, Franța, Italia și România, la 28 octombrie, iar peste cîlcva zile și dc reprezentantul Japoniei[510] [511], care, în momentul acela, se afla la Bruxelles. Vicontele Ishii va semna la 30 octombrie.

Cu ocazia semnării, dc către Marile Puteri, a Protocolului dc la Paris, din octombrie 1920, Rusia Sovietică a protestat împotriva acestui act internațional[244]. Anglia a venit cea dintîi în sprijinul recunoașterii Unirii Basarabiei cu România. Relațiile cordiale dintre Al.Vaida-Voicvod și David

504 *Ibidem, 1.15.*
505 N.Titulcscu, *Basarabia pămînt românesc,* Ed. Rum Irina, București, Ediție Ion Grcccscu, 1992.
506 Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371, 4 663, E126.
507 *Ibidem,* f. 128-129.
508 *Ibidem,* f. 129.
509 S.D.Spcctor, *op. cit.,* p.226.
510 Great Britain, P.R.O., *I'.O.* 371, 4 663, E165 A.
511 Arh. M.Ap.N., fond 5 417, Poziția 633, dosar f.n., E125.

Lloyd George au grăbit decizia Foreign Officc-ului dc a recunoaște holărîrca Sfatului Țării dc la Chișinău, dar Londra nu și-a pus semnătura pc acest tratat, pînă cînd România nu a ratificat Tratatul minorităților și nu a dai asigurări privitoare la proprietatea și la situația

cetățenilor britanici din Basarabia[512] [513] [514]. Importanța tratatului, semnat la 28 octombrie 1920, era dată de faptul că el conținea «singura obligație» (...) asumată de Marca Britanic în Balcani «în afaraobligațiilor tratatelor de pace și a înțelegerilor convenite prin rezoluția Conferinței Ambasadorilor cu privire la Albania[24]*. Tratatul din octombrie 1920 recunoștea «suveranitatea României asupra Basarabiei» și includea obligația implicită de a i se acorda asistență, «în cazul unei încercări rusești de a redobîndi Basarabia»[24]'. Deoarece ratificarea tratatului s-a produs în 1922, recunoașterea britanică a constituit o problemă majoră a relațiilor anglo-românc la începutul deceniului respectiv. Conceput în spiritul Pactului Ligii Națiunilor, Protocolul de la Paris recunoștea actul plebiscitar din 27 martie 1918, el încadrîndu-sc în ansamblul de tratate internaționale care consacra *de jure* dcsăvîrșirca statului național unitar făurii de întreaga națiune română. Era o situație *de facto,* rezultată din voința liber exprimată a unui stal suveran și independent[515].

Acest tratat internațional a fost ratificat, la 19 mai 1922, de Anglia și România, la 11 mai 1924 de Franța și la 7 martie 1927 de Italia. Japonia nu l-a ratificat.

Bucureștii au manifestat aceeași grijă față de raporturile cu Rusia, care se considera în stare de război cu România și au apreciat că «nu și-au depășit drepturile și obligațiile de stat neutru»[516]. Guvernul de la București a reafirmat, în mai multe rînduri, intențiile sale pașnice, socotind că «schimbărilcsurvcnilcîn Rusia n-au avut nici o repercusiune asupra legăturilor de alianță dintre cele două țări», România păstrînd «atitudinea de perfectă și absolută neintervenție»[517].

Diplomația marilorpulcri a urmării cu atenție raporturile româno-sovicticc între anii 1918 și 1920. într-o primă fază, cînd unele cercuri politice britanice au crezul în victoria albgardiștilor, s-au făcut presiuni asupra României de a sprijini forțele contrarevoluționare din Rusia, îndeosebi pe acelea ale guvernului Denikin. România nu a intervenit, în nici un fel, în desfășurarea revoluției ruse și nu a dat nici un fel de credit solicitărilor War Office-ului. Mai mull chiar, România a angajai discuții cu Rusia Sovietică, care aveau în vedere așezarea în cadre juridice normale a raporturilor între cele două suite.

După războiul polono-soviclic, Foreign Officc-ul se arată el însuși adeptul negocierilor româno-sovicticc. Anglia, deși nu avea de gînd să recunoască prea rapid regimul sovietic, se pronunța, totuși, pentru relații economice normale cu Moscova.

Diplomația română, pronunțîndu-sc pcnlru relații polilico-diplomalicc normale cu Rusia Sovietică, a pus de la bun început ca o condiție *sine qua non* a discuțiilor recunoașterea Unirii din 1918, celorlalte probleme (tezaurul, chestiunea localului legației, a minorităților) acordîndu-lc un loc secundar.

512 Great Britain, P.R.O., *P.O.* 371, 4 663, f.58.
513 D.B.I'underburk, *Politica Marii Britanii fată de România ('1938-19-10),* Ed. Șt. și Enciclopedică,
1983, p.25.
514 *D.B.F.P.,* Series I A, vol. Ill, p.794; F.R.U.S., vol. III., 1920, p.429-430.
515 V.Moisuc (cd.). *România fi...,* T.4O2.
516 Arh.M.A.E., fond71, Anglia, Relații cu România, dosar 39, 1920-1934(1.3 812, de la Londra,
17 noiembrie 1920, semnată Bocrcscu).
517 Arh. M.Ap.N., fond 5 417, Poziția 633, 1920, f. 17.

România arc meritul de a fi abordat, într-un moment cînd Marile Puteri scgîndcaucum să intervină în treburile

inlcmc ale Rusiei Sovietice, problema așezării raporturilor cu această țară in cadrul principiilor dc drept internațional. înlr-un anume sens, diplomația Bucureștilor a trebuit să țină cont dc conduita Angliei și a Franței, dar aceasta nu a avut în vedere negarea normelor internaționale - neamestecul în treburile interne și recunoașterea integrității teritoriale ale stalului vecin..

5. Recunoașterea internațională a Unirii Transilvaniei cu România. Tratatul dc la Trianon (4 iunie 1920)

Odată cu terminarea primei conflagrații mondiale. Ungaria, prin numeroși emisari, a desfășurat în străinătate o puternică propagandă pentru a-și apăra teza «integrității teritoriale» antebelice și a cîșliga numeroși prozeliți, îndeosebi în Statele Unite ale Amcricii, ca căutînd, prin răspîndirca a numeroase știri false, să cîșligc opinia publică internațională[518].

După încheierea armistițiului cu monarhia dualistă, împotriva populației românești pașnice din Transilvania au fost comise, din partea autorităților maghiare, numeroase excese și fărădelegi [519], ceea ce a complicat raporturile dintre România și Ungaria.

Românii din Transilvania și Ungaria, în urma declarației făcute în parlamentul dc la Budapesta dc reprezentantul Partidului Național Român, la 18 octombrie 1918, au trecut la măsuri dc organizare, pregătind Marca Adunare Națională dc la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, care a proclamat Unirea cu România[520]. Intr-un *Aide-memoire,* înaintat dc o delegație dc oameni politici transilvăneni legațiilor Marilor Puteri Aliate dc la Berna - în legătură cu semnificațiile marelui Act de la 1 Decembrie 1918 - sc sublinia: «în judecățile care s-au omis, în problema românească, sc uită, din nefericire, adesea că, independent dc tratatele încheiate între România și guvernele aliate, poporul român - care formează marca majoritate a populațiilor provinciilor în chestiune - s-a alăturat, în mod spontan, la Regatul României prin actul solemn dc la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Mai mult, scuilă dc un al doilea act dc semnificație politică deosebită pentru el, și anume declarația dc la Mediaș, prin care sașii din Transilvania își proclamă, la rîndul lor, alipirea la România. Este, deci, clar stabilit că, în afara convențiilor internaționale menționate mai sus, alipirea acestor provincii la România este perfect justificată din punct dc vedere juridic, prin voința liber exprimată dc marca majoritate a locuitorilor lor. Dreptul internațional clasic, ca și principiile formulate dc președintele Wilson, sînl pe deplin aplicabile și la cazul nostru»[521].

Holărîrca plebiscitară dc Unire a românilor din Transilvania s-a produs înlr-o conjunctură internațională complexă și deosebit dc grea.

Armistițiul cu noul guvern al Ungariei, încheiat la 30 noiembrie 1918, a fost considerat dc România ca avînd o marc importanță. Vechiul regim dc la Budapesta fusese răsturnat la 31 octombrie dc radicalii conduși dc contele

518 Arh. M.A.E., fond 71, S.U.A., vot. 36, 1922-1927, Relații cu România, f.1-2, 79.

519 Arh.M.Ap.N., fond876, dosar9, 1919, f.l55;idein, fond3831, dosarl28, 1919, Poziția2894, f.3.

520 *1918 la Români...,* vol. I, p.49-56.

521 *Dcsăvîrșirca unității...,* vol. III, p.280.

Mihaly Kârolyi, care

a separat Ungaria dc Austria și a proclamat Republica; dorind să obțină recunoașterea dc Aliați a «noii» Ungarii, el a cerul un armistițiu separat cu care generalul Franchct d'Espcrcy, comandant suprem al armatelor aliate din Orient, a fost dc acord deoarece permitea trupelor sale să traverseze această țară în marșul lor spre Vicna și Berlin[522].

Condițiile pe care Ungaria a trebuit să le accepte, prin armistițiul dc la Belgrad, prevedeau evacuarea tuturor trupelor maghiare la nordul unei linii care urma albia Someșului Superior și a Bistriței pînă la confluența lor cu Tisa. Linia din Transilvania urma albia Mureșului. Convenția împărțea, dcfapl, Transilvania, linia dc demarcație dc pe Mureș fiind arbitrară și ilogică. într-un memoriu remis conducătorului Quai dOrsay-ului, din 28 noiembrie 1918, luliu Maniu aprecia că aceasta «împarte națiunea română din Transilvania și Ungaria în două părți» ceea ce va agrava «acțiunea dc renaștere națională și în organizarea ci, alîl dc necesară în aceste zile dc prefaceri istorice»[523]. România nu a fost invitată la negocierea armistițiului; niciuna din clauze nu-i cerca să colaboreze la aplicarea convențiilor. Stabilirea liniei dc demarcație devenea, în mod inerent, o sursă dc conflict și tensiune, deoarece ca a alimentat speranțele acelor forțe politice din Ungaria - înccpînd dc la guvernul lui Kâroly i și ajungînd la Bcla Kun -în menținerea unei părți cîlmai mari din teritoriile încorporate în trecut dc Ungaria. Acest lucru sc producea într-un moment cînd, în baza dreptului la autodeterminare, poporul român își rccîșligasc «capacitatea dc a acționa în deplină libertate», prin invocarea dreptului «istoric și natural»[524]', fundamente ale existenței naționale. Arbitrariul armistițiului dc la Belgrad era recunoscut și dc ambasadorul englez dc la Belgrad, Horace Rumbold, înlr-o telegramă adresată conducătorului Foreign Officc-ului. Diplomatul englez spunea: «a) Trebuie să intervină un nou aranjament între guvernul român și Aliați care sînt, din nou, dc acum înainte, aliații săi; b) vechiul armistițiu, încheiat la Belgrad, semnal dc un guvern străin dc Țara Românească (guvernul ungar), împarte poporul român în două elemente, ceea ce provoacă dificultăți și confuzii considerabile ; c) autoritățile ungare, și în special jandarmii maghiari, trebuie să fie demiși și autoritatea încredințată guvernului român, carcîși asumă și garantează menținerea ordinci. Chiar prezența autorităților ungare, ostile elementului autohton (român) și dezolate să vadă că le scapă aceste provincii, provoacă zilnic incidente regretabile ale căror consecințe nu sc pot prevedea»[525].

Guvernul dc la București, Consiliul Dirigcnl și Marele Cartier General[526] al Armatei - considcrînd arbitrar aliniamentul Mureș și în loială ncconcordanță cu principiile tratatelor afirmate dc Antantă, cu Hotărîrca dc Unire din 1 Decembrie 1918 - au adresat Consiliului Militar Interaliat de la Versailles și forumului păcii numeroase cereri dc revizuire a ceea ce s-a stabilit la Belgrad. Dincolo dc linia dc demarcație, autoritățile maghiare și-au intensificat acțiunile teroriste. Soldații români, din fosta armată auslro-ungară

522 S.D.Spcclor, *op. cit.,* p.66.

523 *Desăvârșirea unității...,* vol. III, p.83.

524 *Ibidem,* p.83-84.

525 M.Mușat, I.Ardclcanu, Dc *la statul...,* p.645.

526 Arh. M.Ap.N., fond 5 450, dosar 167, 1922-1923, Poziția 72, f.ll (telegramă nr.849, 29 noiembrie 1918, M.C.G.-Român către Comandamentul Annatelor franceze dc pe Dunăre).

întorși dc pe front, erau opriți cu forța la

Budapesta, în intenția dc a fi trimiși să lupte împotriva altor state din centrul Europei, mai ales a Cehoslovaciei.

În atari condiții, armata română, cu sprijinul populației românești dc dincolo și dincoace dc linia de demarcație și avizul Comandamentului Militar al Antantei[527], a depășit cursul Mureșului și a mutat, fără rezistență, linia dc demarcație spre vest. Menținerea sub autoritate ungară a părții din Transilvania, dc dincolo dc linia dc demarcație, și refuzul guvernului Kârolyi dc a recunoaște Hotărirca Marii Adunări Naționale dc la Alba Iulia lăsau deschisă alternativa rezolvării problemei[528]. Din aceste motive, trecerea liniei dc demarcație[529] reprezenta un act legitim, o componentă a realizării Unirii, hotărîiă deja prin voința maselor populare de la Alba-Iulia. Acțiunea românească sc încadra în efortul diplomației dc la București dc a sc recunoaște cît mai rapid ceea cc poporul înfăpluisc la 1918. Acest lucru era cu alîl mai necesar înlrucît, la data semnării armistițiului dc la Belgrad, administrația și ordincaîn loalcjudcțclc din Transilvania erau practic asigura te dc Consiliul Național Român Central prin Consiliile și Gărzile Naționale, reprezentanțe legal constituite.

La Conferința dc Pace, problema Transilvaniei, a Rezoluției Marii Adunări Naționale dc la Alba Iulia a preocupat diplomația marilor puteri și, mai ales, «Comisia pentru studierea problemelor teritoriale legale dc România» - cei opt cx- perți erau : Eyrc Crowc, A.W.A.Lccpcr (Anglia); A.Tardicu, J.Larochc (Franța); Giacomo de Martino și contele Vannulclli-Rcy (Italia); Clive Day și Charles Seymour (S.U.A.). Această Comisie a preluat recomandările comisiei americane Inquiry, ale Departamentului pentru Informații Politice al Foreign Officc-ului, condus de Sir William Tyrrell, și ale Comitetului dc Studii din Franța, condus dc A.Tardicu și E.dc Marlonnc.

Experții americani au prezentat în fața Comisiei un plan detaliat dc revendicări teritoriale, rezultat al unor studii foarte serioase efectuate de Inquiry. Clive Day și colaboratorii săi au dorit, mai înlîi, păstrarea monarhici habsburgicc și crearea unei federații balcanice drept soluția cea mai bună în problemele Europei dc Est[530]. Aceste recomandări coincideau cu cele 14 puncte inițiale ale președintelui Wilson[531]. Specialiștii americani n-au început să analizeze refacerea hărții europene, pînă cc șeful Casei Albe n-a luat în considerație dezmembrarea monarhici auslro- ungarc ca o soluție mai practică[532].

În octombrie 1918, Day a recomandat să sc acorde României regiuni din Austro-Ungaria, populate dc majorități române, Bucureștii asumîndu-și obligația să garanteze drepturile minorităților. Charles Seymour a sintetizai propunerile lui Day și a constatat că românii întreceau cu mult, ca număr, pe maghiari, în majoritatea regiunilor revendicate dc ci. Recomandările Comisiei

527 *Ibidem,* f.37.

528 M.Mușal, I. Ardclcanu, *Dc la statul...,* p.646; Gh. Unc, VladimirZaharcscu, *Din cronica relațiilor româno-ungarc în anii 1918-1920,* în Ad I, 4, 1981, p. 105-126.

529 *D.H.F.P.,* I'irsl Series, vol. I, p.296.

530 S.D.Spcclor, *op. cit.,* p.98.

531 *Vezi: Official American Commentary on the Fourteen Points,* October, 1918(înArlhurWalworth, *America's Moment: 1918...,* p.275-283).

532 S.D.Spcclor, *op.cit.,* p.99.

Inquiry prezentate lui W.Wilson, în ianuarie 1919, vizau acordarea Transilvaniei României, cu excepția

a trei orașe în care se considera că populația era predominant maghiară - Szalmar- Ndmcli, Nagy Vârad și Arad[2*8]. Dc asemenea, unele părți etnie românești din Crișana urmau să Gc atribuite României. Propunerile americane reliefau că Departamentul de Stat avea dc gînd să ignore tratatul dc alianță din 1916. Dc altfel, propunerile Comisiei Inquiry nu făceau nici un fel dc referiri la tratatul respectiv, președintele Wilson dovcdindu-sc, mai ales, insensibil la prevederile lui[26'].

Omologul britanic al Comisiei Inquiry era Departamentul dc Informații Politice al Foreign Office-ului condus, așa cum am mai menționat, de Sir William Tyrrell. Acesta, sub coordonarea lui George Waller Prolhcro, a alcătuit faimoasele «Peace Handbooks». Englezii, ca și americanii, au susținut inițial integritatea monarhici habsburgicc și idcca creării unei federații balcanice. Aceste «intenții» au reieșit din discursul ținut, la 5 ianuarie 1918, de David Lloyd George[533] [534] [535] [536]. Dar obiectivele britanice, ca și cele americane, aufoslrcvizuitcîn 1918 și, spre finele lui august, Foreign Officc-ul a propus dezmembrarea monarhici dualiste. Responsabili dc această cotitură pot fi considerați: David Mitrany, fost profesor la «London School of Economics», G.W.Prolhcro, R.Scton-Walson, Harold W.V.Tcmpcrlcy și A.Toynbcc, toți experți, în acel moment, ai Foreign Office-ului. Recomandările acestora s-au concretizat în faimoasele Peace Handbooks care acestea amintim : No.l - *Austria- Hungary* ; No.5 - *Bukovina* ; No.6 - *Transylvania and Banat*; No.7 - Hungaria Rulhcnia ; No. 15 - *History of the Eastern Question*; No.23 - *Romania[211].* Pînă a sc ajunge la aceste recomandări, la 2 august 1918, experții britanici recunoșteau că toată Transilvania trebuia să revină României, iar la finele anului și-au adoptat un program care să se apropie cît mai mult dc cel american. Cilînd cuvintele lui Wilson «trebuie să fim drepți față dc cei cu care am dori să nu fim drepți», britanicii propuneau ca ungurii să fie tratați potrivit acelorași principii ca și românii, deoarece Anglia «își asumă o poziție imparțială și dezinteresată ca mediator» și speră, prin aceasta, să obțină «cooperarea binevoitoare a Statelor Unite»[537]. O decizie definitivă asupra frontierei româno-ungare era lăsată pe scama forumului păcii. Recomandările britanice în cc privește frontierele dc vest ale României nu erau cele cunoscute prin tratatul din august 1916 ; ele trebuiau să urmeze o linie «mai înspre est, care să includă Grosswardcin și Arad ajungînd pînă la riul Mureș»[538].

Guvernul francez a organizat, în decembrie 1918, un grup care să formuleze un «program dc pace». «Comite d'ctudcs» a prezentat Quai d'Orsay-uhti un plan formulat dc A.Tardicu și dc Martonnc, ultimul un marc specialist în geografia Europei est centrale și dc sud. Cu privire la Transilvania și Crișana, planul francez a fost cel mai favorabil României. Dc Martonnc aprecia că România intrasem război pentru Transilvania[539]. Intre membrii comitetului francez amintim pe cunoscuții: Lavisse, Aulard,

533 *Ibidem.*
534 *Ibidem.*
535 Great Britain, P.R.O., *P.O.* 371, 3 152, f.85.
536 S.D.Spcctor, *op. cit.,* p.274.
537 *Ibidem,* p.99.
538 Great Britain, P.R.O., *F.O.* 371/608/49, f.31-32.
539 S.D.Spcctor, *op. cit.,* p. 101.

Bourgeois, Denis, Diehl, Haumant și Scignobos. Geograful dc Martonnc era, fără îndoială, cel mai bun expert în chestiunile românești. Studiile

sale referitoare la topografia și etnografia regiunii Carpaților erau apreciate de întreaga lume științifică. Nu întîmplător, colonelul House i-a cerut concursul în alcătuirea documentelor cu privire la România[540]. în studiul *La Transylvanie,* întocmit la 4/17 august 1917, dc Martonnc sublinia că poporul român din această provincie este, «incontestabil, elementul cel mai vechi și cel mai viabil al populației» și că el dorește «unirea cu România, care a făcut, pentru a realiza acest ideal, cele mai mari sacrificii»[541]. Cunoscutul savant francez anticipa ceea ce, dc fapt, avea să se întîmplc la 1 Decembrie 1918.

Pentru diplomația Bucureștilor, închcicrcaTrataluluidcpacecuUngaria trebuia să consfințească recunoașterea *dc jure* a Hotărîrii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia[542], în felul acesta înlălurîndu-sc și o marc nedreptate istorică.

La Paris, reprezentanții României, împreună cu cei ai Cehoslovaciei și Regatului Sîrbo-croalo-slovcn, au cerut forului păcii să recunoască dreptul la autodeterminare al popoarelor respective. Consiliul Suprem, preocupat dc perfectarea Tratatului de la Versailles, hotăra, la 26 februarie 1919, ca pînă la stabilirea frontierei definitive româno-ungarc, să creeze o zonă neutră, concepută ca un teritoriu tampon între armata română și cea ungară, care urma să fie ocupată dc trupele Antantei[543]. Zona începea la est dc calea ferată Arad-Oradca-Carci-Salu Marc, ncpcrmițîndu-sc și eliberarea acestor orașe; ca continua spre vest 5 km dincolo dc linia revendicată dc guvernul dc la București. în interval dc 10 zile - înccpînd dc la 23 martie - forțele militare ungare erau obligate să se retragă[544].

Șeful delegației române la Conferința dc Pace a considerat că stabilirea unei zone neutre «ar masca răul și, departe dc a-1 împiedica, l-ar încuraja»[545]. Cu toate acestea, situația s-a înrăutățit, ca datorîndu-sc înmulțirii incidentelor provocate dc atacurile ungare asupra frontului românesc[546] [547].

La 21 martie 1919, s-a proclamat Republica Ungară a S falurilor și s-a constituit un Consiliu Revoluționar, în care Bela Kun a devenit comisar al poporului pentru afacerile externe. Noul guvern, rezultat al unei alianțe între comuniști și social- dcmocrați, nu se deosebea dc cabinetele anterioare în ceea ce privește pol ilica externă, care avea ca obiectiv esențial păstrarea «integrității» Ungariei Sfintului Ștefan.

Guvernul dc la Budapesta a refuzat să recunoască dreptul poporului român din Transilvania la autodctcrininarc, a decretat mobilizarea și a

---

540 Arh. M.Ap.N., fond 950, dosar 4, voi. 2, Poziția 8, 1920, f.l 235 (Memoriul lui Vasilc Stoica, *Activitatea românească în Americă).*

541 *Desăvârșirea unită{ii...,* vol. III. p. 14-15.

542 V.I-1.Dobrincscu, *l.a reconnaissance internaționale de l'union dc la Transylvanie avcc la Roumanic, înRRII,* I, 1987, p.3-15.

543 *D.B.F.P.,* FirslScrics, vol. II, p. 124.

544 *T'.R.U.S.,* vol. IV, 1919, f.58-61, 145-147 (Minula conversațiilor de la Quai d'Orsay, biroul lui Pichon, din 21 februarie 1919) vezi și *Dcsăvîrșirca unilă[ii...,* vol. III, p.207-209, p.215-217.

545 *Dcsăvîrșirca unității...,* vol. III, p.206 (scrisoare a lui I.I.C.Brălianu căirc Sl.Pichon, A.Tardicu și col. House).

546 Arh.St.Bucurcști, fond Microfilme Franța, Rola 175, c. 1 096 (telegramă din 3 martie 1919, generalul Berthelot către Clemenceau).

547 M.Mușat. I.Ardclcanu, *De la statul...,* p.648.

declarat că se află în stare dc război «cu toate statele vecine de la care arc ceva dc revendicat» [M2]. în acest scop, ca urinare a unei vizite a lui Rakovski la Budapesta[548] și a unui schimb dc

548 Arh. M.Ap.N., fond 3 831, dosarf.n., 1919, Poziția2766, f.571.

telegrame între Rusia Sovietică și Republica Sfaturilor[549], Stalul Major al Armatei Roșii ucrainene a preconizat operații ofensive pc două direcții. Prima armată sovietică trebuia să dea lovitura prin Bucovina, pentru a contacta trupele roșii ungare, iaradoua, împrcunăcu voluntarii internaționali, să înceapă ofensiva pentru ruperea pozițiilor forțelor românești din zona Basarabiei. A fost interceptată o telegramă între Kun și Lenin care conținea un *modus vivendi* ungaro-soviclic privind atacarea României[550]. Complexitatea situației internaționale punea în primejdie Actele dc Unire înfăptuite dc poporul român în 1918. Mai mult, armata română se vedea pusă în situația să apere un front dc peste 1.000 km, care se întindea din Banal pînă la Cernăuți, fapl deosebit dc greu dc îndeplinit[551].

După instaurarea Republicii Ungare a Sfaturilor, noile autorități, în pofida prevederilor armistițiului dc la Belgrad, au întărit armata și au atacat, în două rînduri, România.

în timp ce Puterile Antantei pregăteau intervenția contra Republicii Ungare a Sovietelor, la 20 iulie 1919, trupele maghiare au întreprins primul atac asupra armatelor române aflate la est dc Tisa[552]. «Linia dc demarcație» între România și Ungaria, deși nu însemna o frontieră, lăsa sub ocupația maghiară o marc parte a Transilvaniei. S-a creat astfel o situație din care au decurs o serie dc dificultăți dc ordin politic, militar, diplomatic, economic care au îngreuiat activitatea delegației României la Conferința Păcii dc la Paris, care solicita recunoașterea *de jure* a holărîrii Marii Adunări Naționale dc la Alba Iulia.

în acest context, s-a produs contra-ofcnsiva trupelor române care s-a făcut cu consimțămînlul și la sugestia Aliaților[553], eveniment cc a influențat situația internațională din zonă. Scsizînd acest fapl, H.Nicolson, expert al delegației britanice la Conferința dc Pace, nota, la 23 martie 1919, că «revoluția ungară este rea și poate ne va conduce să abandonăm România pentru a doua oară»[554].

Chestiunea ungară a devenit în acea perioadă una din problemele cele mai discutate la forumul păcii din capitala Franței. Dc la început s-a văzul că

549 Rudolf L. Tokes, *Hcla Kun and die Hungarian Soviet Republic, The Origins and Role of the Comunist Party of Hungary in die Revolutions of 1918-1919,* The Hoover Institution on War Revolutions and Peace, Stanford University, California, 1967, p.200-203; *Budapcsl-Moszkva Szovjct-Oroszorsxâg csa Magyararsyâgi Tanâcskoy.târsasâg kapcsolatai tâviratok tukreben 1919 mcrcius22augusy.tus I,* Kossuth Konyvkiade, 1979, p. 133; Alfred D. I_ow, *'HieSoviet Hungarian Republic and the Paris Peace Conference,* Ihe American Philosophical Society, Philadelphia, 1963, volume 53, part 10, p.39-40; Ilajdu, Tibor, *'Ihe Hungarian Soviet Republic,* Budapest, Akadcinia Kiado, 1979, p.28, Pastor Peter, *Hungary between Wilson and Ixinin: 'Ihe Hungarian Revolution of 1918-1919 and die Hig dircc,* Boulder, Columbia University Press, 1976.

550 Arh.St.București, fond Microfilme f ranța, Rola 227, c.358-359.

551 Arh. M.Ap.N.,'fond 5 417, dosarl, 1919, Poziția 596, f.l.

552 Idem, fond3 831, dosar f.n., 1919, Poziția2 727, f.184-284, f.l 6 (radiogramă din 10 octombrie 1919, semnală colonel Toma Dumitrescu. Ofițerul român reproducea concluziile referatului lui Sir George Clerk, trimis în misiune la Budapesta de Consiliul Suprem).

553 Idem, dosar 7, 1919, Poziția 2 688, f.5 (Hotărîrca a fost luată în urma unei discuții la care au participat: regele Perdinand I, generalii Prezan, I-'ranchct d'Espcray, Berthelot și mareșalul Mitchici).

554 H.Nicolson, *op. cit.,* p. 108.

Foreign Officc-ul nu împărtășea înlru lotul inițiativele franceze în această direcție, dar se considera, prin generalul Bridges, membru al Misiunii militare britanice din

România, că «aceasta este singura soluție satisfăcătoare a problemei, care poale fi aplicată aici și a cărei acceptare trebuie adusă cît mai curînd»[555].

Consiliul Suprem trimisese, la început, la Budapesta pe locotenent colonelul Vix, a cărui notă privind noua linie de demarcație, decisă la Paris, a fost respinsă dc contele Kârolyi[556]. A urmat generalul Smuls care, pe lingă calitatea dc observator, avea și «dreptul să negocieze cu ungurii problema liniei dc armistițiu»[557] ; misiunea sa s-a soldat, în final, cu un eșec[558].

Ungaria nu intenționa să recunoască frontierele stabilite de forumul păcii dc la Paris[559], lucru ce reieșea limpede și din analiza unei cuvîntări ținute de Bcla Kun la o întrunire socialistă. Acesta, după ce informa pc participant că Ungaria a fost invitată la Conferința Păcii de Clemenceau, spunea : «Sc pomenește dc stabilirea granițelor. Tovarăși! Răspunsul nostru nu poale fi dccîl acesta : pentru noi nu există fruntarii. Patria proletariatului este lumea întreagă *(s.ns.)»*[560].

Intențiile României față dc Budapesta au fost clar exprimate, în două rînduri, dc primul ministru I.I.C.Brălianu. Maiîntîi, la 22 mai 1919, șeful guvernului îl informa pe M.Phcrckydc că, «dale fiind circumstanțele aclualc, din punct dc vedere politic, el nu consideră oportun avansarea armatei române spre Budapesta. Noi nu avem nici un interes dc a consolida nici un guvern maghiar, înainte ca el să nu-și fi luat angajamentul *să recunoască revendicările noastre* » și să colaboreze la «dezvoltarea relațiilor amicale cu noi (s.ns.)» [561]. La 9 iunie, I.I.C.Brălianu îi comunica, din nou, primului-minislru ad-inlcrim, că «cslc în interesul nostru politic ca operațiile militare contra Ungariei să aibă un caracter defensiv», România trebuind să-și păstreze propria «securitate» pe limitele actuale[562]. Din analiza celor două documente reiese că, dacă guvernul Bcla Kun ar fi adoptat o politică mai realistă prin recunoașterea hotăririi Marii Adunări Naționale dc la Alba Iulia și nu ar fi procedat la atacarea României, relațiile bilaterale ar fi evoluat normal.

Consiliul Miniștrilor dc externe s-a întrunit, la 11 iunie 1919, la Quai d'Orsay pentru a lua în discuție granițele dc nord-vcsl și vest ale României. Premierul I.I.C.Brălianu a protestai vehement la ceea ce el numea o anulare integrală a Alianței din 1916; el a solicitat să vadă minutele ședințelor și a socotit necesar ca guvernul de la București să hotărască asupra aprobării sau respingerii, înlrucîl Aliații rcpudiascră clar tratatul dc care România era încă legală[563].

---

555 Arh. M.Ap.N., fond 3 831, dosar 7, 1919, Poziția 2 688, f.5

556 Arh.St.Bucurcști, fond Preș, Cons, deniin., dosar 2, 1919, f.408-410; vezi și Pclcr Pastor, *The Vix Mission in Ilungary 1918-1919. A Reexamination,* în „Slavic Review", 29(1970), p.481-498.

557 Arh.M.A.E, fond71, Conf. Păcii, 1919, f.70 (telegramă dc la Paris, 8aprilie 1919, I.I.C.Brălianu către M.Phcrckydc).

558 *Ibidem, f.*/ 1 (telegramă dc la Paris, 10 aprilie 1919 către M.Phcrckydc).

559 Arh, M.Ap.N, fond 3 831, dosar 106, Poziția 2 876, f.8-9.

560 F. Adcrca, *Moartea unei Republici Roșii,* București, „Ancora", (1919), p.150.

561 Arh.M.A.E., fond7I, Conf. Păcii, 1919, dosar 181, f. 125 Telegramănr.383, dela Paris, 22mai 1919, I.I.C.Brălianu către M.Phcrckydc).

562 *Ibidem,* f. 127 (telegramă nr.414, 9 iunie 1919, I.I.C.Brălianu călrc M.Phcrckydc).

563 Idem, dosar222, f.207; *F.R.U.S.,* voi, 1919, p.8O4.

Conducătorul delegației Bucureștilor a respins ca nefondate «acuzațiile» ce i s-au adus, din partea lui W.Wilson și David Lloyd George, după care România ar fi contribuit, «prin acțiunea sa, la instituirea bolșcvismuluiîn Ungaria» și a subliniat

că țara sa își poate lua răspunderea unei retrageri a trupelor dc pe Tisa *«pînă nu se cunoscgranifcle»,* pentru acvila pe viitor complicații cu maghiarii²". I.I.C.Brălianu a făcut cunoscută linia de frontieră înlrc România și Ungaria, față dc care omul politic dc la București a constatat că sînt «diferențe foarte mari, mai ales la extremități», motiv pentru care el «nu-și putea asuma singur o hotărîrc definitivă». Totodată, șeful delegației române constata, cu regret, că *«stabilirea frontierei s-a făcut fără participarea noastră (s.ns)* w[564] [565]. în cadrul aceleiași reuniuni, Balfour aprecia că «frontierele stabilite sînt bune în limp dc pace, ele nu sînt lot așa dc bune din punct dc vedere strategic». Diplomatului englez nu i sc părea posibil a sc cerc românilor să sc retragă, «înainte ca ungurii să evacueze teritoriul cehoslovac»[566], opinie față de care Wilson avea rezerve. Șeful executivului american era dc părere că «noi am putea să spunem românilor: dacă nu vă conformați deciziilor noastre, *noi vom înceta să vă sprijinim revendicările* și veți rămînc în afara tratatului dc pace (s.ns.)»[567] [568]. Replica șefului Foreign Officc-ului nu s-a lăsat așteptată : «veți putea proceda așa, dar, în fapt, *veți pune, din nou, popularii românești sub dominație ungară »,* el cxprimîndu-și temerea că, odată amînală (stabilirea granițelor - n.a.), pot interveni «mari inconveniente». «Eu nu cred - a subliniat Balfour, în încheierea intervenției sale - să revizuim ceea ce c decis. Președintele va hotărî» [M3]. Conducătorul diplomației engleze, așa cum reiese dintr-o notă întocmită dc Kcrrîn urma unei conversații purtate cu N.Mișu, fusese impresionat dc argumentele lui I.I.C.Brălianu în problema graniței româno-ungarc[569].

Cu prilejul aceleiași reuniuni, Lansing l-a informai pe Brătianu că cei patru mari aprobaseră, încădc la 12mai, fronlicra româno-ungară, și, prin urmare, decizia lor nu putea fi revizuită. «Brătianu - apreciază istoricul american Spector - a înțeles imediat, din expunerea inabilă a șefului diplomației americane, că Aliații nu erau infailibili»[570]. Din aceste motive, el a cerut celor patru mari să-i asculte doleanțele privitoare la rectificarea acestei frontiere.

Cei «patru mari» nu și-au amintit că, cxaclcuolunăînurmă, lal2mai, fronlicra româno-ungară fusese aprobată dc ci și și-au exprimai rcgrclul că au uitat să o notifice la acea dată[571]. Pichon a «explicai» accsl defect drept o consecință a unei decizii din ianuarie 1919, care anunța reglementările teritoriale numai la ședințele plenare, deoarece proiectul dc tratat cu Ungaria nu era încă gata, iar perspectiva invitării unei delegații a Budapestei la Paris părea încă foarte îndepărtată[572].

A doua zi, subterfugiul lui Brătianu i-a făcut pc Wilson și Lloyd George să «insiste» asupra aprobării prompte și a delimitării frontierei româno-ungarc, ceea ce premierul dc la București trebuia să accepte sau să sc aștepte la expulzarea dc la forumul păcii. Lloyd George a cerut o materializare a

564 Arh. M.A.E., Conf. Păcii. 1919, dosar 222, f.207.
565 *Ibidem; Dcsăvîrfirca unității...,* vol. IV, p.441-444.
566 *Les Deliberations...,* vot. 2, p.415-416.
567 *Ibidem.*
568 *Ibidem,* p.416.
569 *D.B.r.P.,* hirst Series, vol. VI, p.63 (notă din 16 iulie 1919).
570 S.D.Spcclor, *op. cit.,* p. 150-151.
571 *Ibidem,* p.151.
572 *Ibidem,* p. 151.

ordinelor Consiliului. Premierul englez a sugerat chiar să-l invite pe Bcla Kun să trimită o delegație la

Paris, pentru a-și explica punctul dc vedere [30]". Este adevărat că, între timp, acesta din urmă, prin intermediul lui Philip Marshall Brown, din misiunea Coolidge, se adresase lui Wilson, arălînd că Ungaria nu arc nici o revendicare teritorială față dc vecinii săi[573] [574]. Concomitent, Kun a expediat, la 30 aprilie 1919, guvernelor român, cehoslovac și sîrbo-croato-slovcn o telegramă în care se spunea : «Guvernul trecut n-a admis propunerile dumneavoastră menținându-se pe baza așa-zisului drept istoric, care își trage dreptul oprimării viitoare din oprimarea din trecut. In prima zi a venirii noastre la putere, noi am renunțat la acest principiu. Am declarat, în repetate rinduri, în modul cel mai solemn, că nu ne menținem pe principiul integrității teritoriale, iar acum vă aducem la cunoștință acest lucru și în mod direct, anume că recunoaștem, fără nici o rezervă, toate pretențiile dumneavoastră teritoriale naționale»[575].

Tot la 12 iunie, Clemenceau a cerut «precauție» și «înțelegere», deoarece anticipa că Brătianu va protesta la o frontieră lipsită dc apărare și va refuza să se retragă în spatele ci. Omul politic francez a rccunoscufcă Brătianu prezentase un argument logic. în loc să tratăm Ungaria mai puțin aspru dccîl România-argumenta premierul Franței - ar fi prudent dc trimis o misiune la Budapesta, pentru a hotărî, la fața locului, dacă argumentele lui Brătianu sînt valide și a discuta posibilitatea unui nou armistițiu cu Bcla Kun.[576] Wilson și Lloyd George au fost cîștigați dc punctul dc vedere al lui Clemenceau, dar au insistat să se trimită o notă energică lui Brătianu, ordonîndu-i-sc să înceteze «actele agresive» și să-și retragă trupele în spatele «frontierei permanente aprobate dc Conferința dc Pace», dacă spera să semneze tratatul cu Ungaria[577].

Secretarului dc stat al Foreign Office-ului i s-a sugerat să schițeze o notă, «înlr-un ton destul dc aspru, vis â vis dc Ungaria, dar cu un ton mai prietenesc cînd era vorba dc români»[578]. Consiliul, care a discutat nota, a cerut lui Brătianu să se retragă *după cc* Kun va evacua Slovacia, operație cc trebuia efectuată pînă la 18 iunie[579].

Guvernul român, răspunzând la nota ultimativă din 15 iunie 1919, sublinia că nu arc intenția dc a prelungi «ocuparea unor regiuni ncrcvcndicalc dc ca dccîl pe durata strict impusă dc securitatea sa și cîl amenințarea dc agresiune militară se profilează»[580]. Acest punct dc vedere era susținut cu holărîrc și dc mareșalul Foch care considera că, «dacă nu se aprobă cererile juste ale României, siguranța ci este compromisă» [581]. O zi mai tîr/.iu, Balfour l-a trimis pe Kcrr la N.Mișu cu o notă conținând decizia Conferinței în problema retragerii trupelor române din Ungaria care, după părerea

573 *F.R.U.S.,* vol. Vl, 1919, p.351.

574 li.I'amlcry (coord), *I Hstoirede la Hongric des origincsâ nos jours,* Budapest, Editions Corvina, 1974, p.474.

575 Gh.Unc, M.Zaharcscu, op. cit., p.116.

576 *F.R.U.S.,* vol. Vl, 1919, p.352.

577 P.Manloux, *op.cit.,* Il, p.396-398.

578 S.D.Spcctor, *op. cit.,* p.152-153.

579 *Ibidem,* p. 153.

580 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, dosar 222, f.226.

581 Idem, dosar58, f.87 (telegramă din 4 iulie 1919, colonclToma Dumitrescu către I.I.C.Brătianu).

emisarului britanic, «rămânea încă deschisă» [582].

582 *D.H.F.P.,* First Series, vol. VI, p.82-83.

Urmează o perioadă în care raporturile României cu Consiliul Suprem devin tot mai încordate, acesta din urmă trimițînd mai multe telegrame ultimative guvernului de la București[583]. Unele din acestea, concretizate de ostilitate și chiar de violență[584], aveau la bază informațiile denaturate ale agenților lui Hoover de la Vicna. Este interesant de precizat că, în problema raporturilor României cu forumul păcii de la Paris, presa franceză și cea britanică, cu excepția ziarelor de slînga, erau favorabile acesteia și «ironizau» atitudinea Conferinței față de București[585].

La Budapesta, a fost trimisă o misiune militară aliată care a intrat în conflict cu Comandamentul Militar Român, îndeosebi alunei cînd a fost elaborată problema bunurilor ungare, considerate de Consiliul Suprem «gajul comun al Puterilor Aliate»[586].

Nici Aliații nu aveau o linie comună față de România. Astfel, la 14 august 1919, Balfour, după ce aprecia că raportul guvernului de la București este «satisfăcător», sublinia că România «avusese numeroase argumente, care necesitau o discuție și, poale, un răspuns» [587]. Cu același prilej, reprezentantul Italici, Tittoni, constata că «atacul armatei ungare era o violare categorică a armistițiului» [588].

Conferința, impulsionată mai ales de delegații americani[589], a trecut la represalii față de România și a hotărît, înccpînd cu 25 august 1919, oprirea expedierii oricărui material de război către această țară, măsură fiind apreciată de N.Mișu ca avînd «consecințe grave pentru securitatea țării» [590].

în general, Anglia și Statele Unite au dus o politică comună în timpul negocierii tratatului cu Ungaria. La 4 septembrie, Balfour a adresat României un nou ultimatum și a cerul Bucureștilor să accepte deciziile forumului păcii. Consiliul a aprobat ultimatumul și l-a trimis la București pe englezul George Clerk[591]. Diplomatul britanic avea misiunea să «modifice» atitudinea României față de forumul păcii. Din raportul lui Clerk [592], ajuns pe masa Conferinței, rezulta că acțiunea României a fost provocată de ostilitatea crcscîndă a Ungariei, care nu respectase termenii armistițiului de la Belgrad. Clerk a avut o discuție cu l.I.C.Brătianu în legătură cu misiunea sa, prilej cu care fostul premier a subliniat că «ordinea și un guvern responsabil în Ungaria erau mai importante pentru România dccît pentru toți ceilalți» [593].

Misiunea Clerk la București, începută pe 11 septembrie, s-a dovedit, cel puțin din punctul de vedere al Aliaților, ncconcludcntă. La 15 septembrie, Lloyd George și Polk înțelegeau, din rapoartele miniștrilor acreditați la București, că reprezentanții Franței și Italici încurajează pe români în politica

583 Arh.M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar58, f.138, 160, 149-150, 152.
584 *Ibidem,* f. 163.
585 *Ibidem,* f. 175.
586 *Ibidem,* f. 180 (telegramă din 14 august 1919, semnală Pichon).
587 *D.II.I'.P.,* First Series, vol. I, p.409.
588 *Ibidem,* p.410.
589 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar 58, f.235 (telegramă din 2 septembrie 1919).
590 *Ibidem,* f.221 (telegramă din 28 august 1919. N.Mișu către l.I.C.Brătianu).
591 *F.R.U.S...,* vol. Ill, p.101,111-114; D.B.F.P, First Scries, I, p.623, 630-631.
592 Arh. M.Ap.N., fond 3 831, dosar f.n., 1919, Poziție 2 587, f.16; Arh.Sl.Bucurcșli, fond Microfilme Anglia, Rola 416, c.535-538.
593 *Desăvârșirea unității...,* vol. IV, p.438.

lor față de Ungaria, ceea

ce contravenea vederilor Londrei și Washington-ului[594]. Totodată, mai constata el, singura dorință, a Bucureștilor «c să lucreze în deplină înțelegere cu Consiliul Suprem în problema Ungariei»[595].

Dc la Paris, Clerk a fost îndrumai să meargă la Budapesta"[596]. «Opinia publică - scria înlr-un raport 1L dc Grcssot, sosit la București, la 11 octombrie 1919, după ce a acuzat Franța de măsuri coercitive luate față dc România - a evoluat. Sc spune acum, în mod curent, că Franța a cedat Amcricii și că aceasta din urmă pedepsește România pentru faptul dc a sc Ti arătat ostilă tentativei dc acaparare dc grîu și de petrol. Misiunea lui Sir Clerk la Budapesta a iritat puțin opinia (publică) și este bine pentru Franța ca șeful acestei misiuni să nu fie francez» "[597] [598].

între timp, patru comisii deexperți-engleză, franceză, italiană și americană- au trasat frontierele României cu Ungaria, cea mai apropiată dc prevederile tratatului din august 1916 Hind aceea stabilită dc francezi și britanici. în final, s-au examinat cele patru linii și, pe baza unor formule dc compromis, s-a stabilit frontiera definitivă, hotărîrccarcafostadusălacunoștințaBucurcșlilorla 12oclombric 1919. în esență, ca corespundea principiului etnie, ceea cea dclcrminatacccplarcadccătrc guvernul dc la București. Aceasta nu era cea specificată în tratatul din august 1916 și sc deosebea, în multe locuri, dc precizările făcute dc Hotărirca Marii Adunări Naționale dc la Alba Iulia. Delegatul ungar Apponyi a mers la primul ministru englez cu o hartă întocmită dc Pal Tclcky, pentru a obține modificarea liniilor dc frontieră trasate dc comisia dc experți, ceea cc David Lloyd George nu a acceptat

Forumului păcii i-au fost înaintate mai multe memorii ale românilor transilvăneni -care trăiau în America sau Europa - pentru ca Marile Puteri să sancționeze Decizia dc Unire dc la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918. Astfel, înlr-un apel, din 21 decembrie 1918/3 ianuarie 1919, al Comitetului Central Executiv al Ligii Naționale Române, românii din America erau chemați să sprijine activitatea românilor din străinătate deoarece : «dc aici încolo sîntem o singură țară (...) iar Conferința dc Pace va consfinți pe deplin unirea noastră» [599]. O moțiune a românilor din Youngstown (Ohio) a fost adresată, la 16fcbruaric 1919, guvernelor american și român, precum și celorlalte state aliate. Semnatarii solicitau ca forumul păcii să ratifice «principiile libertății popoarelor dc a dispune dc ele însele», în felul acesta rccunoscîndu-sc și poporului român dreptul dc a-și dcsăvîrși statul național[600]. în felul acesta, consemnau semnatarii, Conferința dc Pace va pune «fundamentele unei ordini mai bune a omenirii viitoare»[601].

Conferinței dc Pace i-au fost făcute cunoscute dorințele minorităților din

594 Seth P.Tillman, *op. cit.,* p.390-391.
595 *D.B.F.P.,* First Series, 1919, l. I, p.741.
596 *F.R.U.S.,* voi. VIII, p.675.
597 Arh.Sl.Bucurcști, fond Microfilme Franța, Rola 182, c.686.
598 R.Scișanu, *Frontierele noastre,* în „Familia", Scria a III-a, anul 7, 3-4, manic-aprilic 1940, p. 15- 16.
599 *Desăvârșirea unității...,* vol. III, p.l 14.
600 *Ibidem,* p.221.
601 *Ibidem.*

Transilvania - germană[602] și evreiască[603] - dc a aproba procesul Unirii acestei

602 *Ibidem,* p.155-156, 181; Arh.Sl.Bucurcști, fond Microfilme Franța, Rola 187, c.689.
603 V.Fl.Dobrincscu, *Bătălia pentru Transilvania* (lucrare în manuscris).

străvechi provincii istorice cu România. Istoricul act al Unirii Transilvaniei cu România a găsit sprijin efectiv și in rîndul unor reprezentanți ai poporului ungar. Astfel, într-un manifest din 3 noiembrie 1918, semnal de un marc număr dc reprezentanți dc scamă ai vieții culturale și obștești ungare, printre care Ady Endrd, Barlok Bila, BCloni GyOrgy, Kodaly Zollan, Varga Jend, se sublinia: «Față dc națiunile surori nu avem nici o pretenție. Și noi ne considerăm o națiune reînnoită, o forță acum eliberată pe ruinele monarhici. Ne trezim ușurați la conștiința faptului că nu mai sînlem forțați să fim slîlpii asupririi. Să trăim unul lingă altul în pace, ca națiuni libere, cu alte națiuni libere»[33]'.

Politica guvernului Kun, față dc chestiunea Transilvaniei și a raporturilor între socialiștii români și Republica Sovietică Ungară, a fost bine surprinsă dc istoricul american Keith Hitchins care scria : «Eșecul Republicii Sovietice Ungareîn aobținc sprijinul socialiștilor români trebuie atribuit, în primul rînd, puternicelor simțăminte naționale ale celor din urmă, ca și credinței lor că socialismul se va dezvolta cel mai bineîn cadrul *statului național.* Socialiștii și comuniștii unguri, care au creat Republica Sovietică, au moștenit problema națională dc la predecesorii lor, iar persistența naționalismului maghiar în cadrul coaliției socialisl-comunistă au lăcut imposibilă dorința dc a stabili o înțelegere cu majoritatea socialiștilor români. Pînă și acei socialiști români, care s-au aliat cu Republica Sovietică, nu au putut oferi o altă soluție problemei naționale dccît crearea, în ultimă instanță, a unei republici sovietice bazată pe principiul naționalităților și cînd și-au dat scama că dorințele lor sînt ignorate, ci au trecut granița Ungariei în Rusia bolșevică». în concluzie - conchide Hilchins - «orice concesie ar fi lăcut conducerea Republicii Sovietice Ungare socialiștilor români - moderați sau revoluționari - aceștia nu puteau fi satisfăcuți dccît dc *recunoașterea dreptului lor la autodeterminare* » (s.ns.)[34]°.

Crearea unei zone neutre[604] [605] [606], trimiterea unor emisari la Budapesta[607], amînarca fixării graniței româno-ungarc, atitudinea guvernului Kun, propaganda ungară desfășurată la Paris și în capitalele celorlalte mari puteri[608], care urmărea negarea Deciziei Marii Adunări Naționale dc la Alba Iulia, au constituit factori care au prelungit momentul semnării Tratatului cu Ungaria. La Paris, a fost trimis locolc- ncnl-colonclul Ion Antonescu pentru a

604 *Ibidem.*

605 K. Hilchins, *Studies on Romanian National Consciousness,* N.Y.Monlrcal, Paris, Nagard, 1983, p.226.

606 War Imperial Museum, London, War Diary, El.col. R.B.Goodden (document din 2 mai 1920).

607 Great Britain, P.R.O., F.O. 371,4705, f.20-21 (Annual Report, 1919, Ralligan către Curzon, 25 mai 1920); idem, 6 230, f.54-55, Annual Raport, 1920 (II.Dering către Curzon, 24 mai 1921).

608 Dintre pamfletele-în limbile engleză, franceză și italiană - care au circulat în 1919 amintim: Paris *Peace Conference. Delegation propaganda Hungary,* Authentic, Dr.Szckcrcs, J., *The New Balkans of Europe* No.23, *Pro Hungaria,* 13, No.28, Toluay C., *L'integrita tcrritoriale dell'Unghcriadalpuntodi visladcilafcrrovic,* 1919, No.32, Wlassics, Baron lulius, *Ihcterritorial integrity of Hungary and the league of Nations,* 13, Budapest, 1919, Izlczy Ixruis, *[.allongric geographique cconomiquc ct sociale,* Budapest, 1919, Tclcky, P., *Short notes on the economic and political geography of Hungary,* 1919 (în Alfred Ixjw, *op. cit.,* p.32).

afla «intențiile» Marilor Puteri în legătură cu această chestiune[609]. Poziția guvernului dc la București față dc Ungaria a reieșit și cu prilejul discuției purtate dc C.Diamandi cu generalul american Bandhollz, care

609 Arh. M.Ap.N., fond 3 831, dosar 3, 1919, Poziția 2 584, p.13-14 (convorbire Ion Antonescu - generalul Panaitcscu, 9 octombrie 1919).

a reprodus instrucțiunile lui I.I.C.Brălianu potrivii cărora România dorea să colaboreze cu Ungaria în interesul general, dar aceasta depindea dc asigurările guvernului dc la Budapesta «dc a renunța la orice revendicare contra României» [w5].

în țară, schimbarea guvernului I.I.C.Brălianu avea în vedere și o modificare dc atitudine a României față dc forumul păcii din capitala Franței. luliu Maniu și transilvănenii care făceau pane din delegația română dc la Paris, erau convinși că, rcnunțînd la «politica dc rezistență», Consiliul Suprem va face concesii României Cei mai mulți dintre membrii marcanți ai «Blocului parlamentar» (N.Iorga, luliu Maniu, Al.Vaida-Voievod, I.Mihalachc), deși insistau pentru acceptarea condițiilor puse dc Aliați, nu s-au gîndit nici un momcnlcăpulca fi vorba dcoccdarc necondiționată. în fond, așa cum observă istoricul american Spector, acceptarea ultimatumului nu a însemnat o îngcnunchicrc a României, ci a evidențiat slăbiciunea Consiliului Suprem, care a fost nevoit să ajungă la un «compromis» [610] [611] [612] cu Bucureștii în 1919. Noul șef dc guvem, Al.Vaida-Voievod, a fost numit, la 10 ianuarie 1920, prim delegat al României la Conferința Păcii, cu depline puteri, mandatul său scmnificînd importanța pe care guvernul dc la București o acorda raporturilor cu Aliații [613]. Misiunea lui Vaida-Voicvod a început într-un moment în care Ungaria desfășura o propagandă activă în problema Transilvaniei.

După discuțiile purtate cu Clemenceau și David Lloyd George la Paris, dc la care nu a obținui nici o asigurare, Al.Vaida-Voievod a participai la ședința Consiliului Suprem din 20 ianuarie 1920, care a avut ca obiectiv evacuarea trupelor românedin Ungaria. Primul ministru român adatasigurări Conferinței că trupele vor fi retrase «cîl mai curînd posibil» și a atenționat reuniunea dc revizionismul dc care era animal guvernul amiralului Horthy [614].

La sfîrșitul lui ianuarie 1920, Al.Vaida-Voievod s-a deplasat la Londra, oraș considerat dc N.Tilulcscu «un post dc observație dc prim ordin» [615] pentru înțelegerea raporturilor internaționale. în preajma vizitei în capitala Angliei a șefului guvernului dc la București, presa engleză era preocupată dc problemele românești. Așa cum reieșea din raportul Biroului dc Presă dc la Londra, din 20 februarie 1920, marile cotidiene arătau, spre deosebire dc ziare cu un tiraj redus, *«interes și înțelegere cauzei românești* (s.ns.)» [616]‘. Dc exemplu, ziarul conservator «The Times», din 14 februarie 1920, alaca, într-un articol, «perfida propagandă maghiară» și își exprima nedumerirea că în capitala Marii Britanii «s-a tolerat, sub pretexte neînsemnate, prezența unor notorii agenți maghiari». Totodată, cotidianul mai evidenția faptul că secretarul dc stal al Foreign Office-ului, Balfour, «a luat atitudine față dc propaganda ungară» [617].

«Times» și «Daily Telegraph» au publicat multe articole pe tema

610 Idem, fond 5 450, dosar 167, 1922-23, Pozipa 2, f.42.
611 Gh. Buzatu, *Constituirea...,* p. 135.
612 S.D.Spcctor, *op. cit.,* p. 137.
613 *Ibidem,* p. 142.
614 V.I-'I.Dobrincscu, *Bătălia pentru Transilvania* (lucrare în manuscris).
615 B.C.S., fond AL.Sl.Gcorgcs, Arh.'l ake Ionescu, CXXV/14 (scrisoare a lui Tilulcscu către Take Ionescu, la 10 ianuarie 1920).
616 Arh. M.Ap. N„ fond 3 831, Pozipa 2 894, dosar 128, 1919, f. 12.
617 *Ibidem,* f.l6.

raporturilor româno-ungarc. Primul protesta împotriva propagandei maghiare ce sc făcea în

Anglia, prin care se urmărea compromiterea *«cauzei drepte a României,* Serbiei și Cehoslovaciei, aliații Marii Britanii, care au contribuit enorm la dcznodămînlul fericit al marelui război» [618]. Cel dc-al doilea, înlr-un articol intitulat *Politica României. Minoritățile confesionale. Chestiunea evreiască*[619] [620]*,* scotea în evidență modul în care România trata minoritățile din Transilvania, care se bucurau dc absolută libertate ca și evreii. Maghiarii cercau plebiscitul pentru toate teritoriile românești și, în subsidiar, dacă provincia se alipea, pentru fosta unitate «economică» a vechii Ungarii. «Restul, scria C.Antoniadc, sînl numai fraze, obrăznicii și statistici falsificate»[353]. Propaganda maghiară în Anglia nu se mărginea numai la cercurile parlamentare și presă. Mai mulți emisari unguri înlrcprindcau un lumeu la universitățile din Oxford, Cambridge și Birmingham [621].

în legătură cu problemele românești, la interpelările a doi deputați, primul ministru al Angliei a considerat ca nefondate «acuzațiile» aduse dc aceștia politicii României. Un alt deputat, Maclean, a cerul «revizuirea» hotarelor în favoarea Ungariei, la care Balfour a ripostai: «granițele sînl cele mai bune posibile și ele au fost stabilite ținînd contdc considerente economice, etnice și militare»[622], delimitate dc Comisia Expcrților, în urma unor cercetări amănunțite.

Al.Vaida-Voicvod, care a fost bine primit la Londra, a luat parte la Conferința Puterilor Aliate, el fiind însoțit la discuții dc însărcinatul cu afaceri român M.Bocrcscu. Șeful guvernului român a găsit în capitala Angliei o atmosferă internațională destul dcîncărcată. Așa cum reieșea dinlr-o telegramă pc care o adresa în țară primului ministru ad-interim, Ștefan Cicio-Pop, și președintelui Camerei, N.Iorga, trei erau chestiunile aliate pc agenda dc lucru a Conferinței din capitala Marii Britanii: Constantinopolul, Ungaria și Rusia Sovietică[623]. în acest context, Al.Vaida-Voicvod își exprimă speranța că revendicările naționale ale României vor fi recunoscute, în sfirșil, dc Aliați și arăta, ca un cuvînt dc ordine pentru diplomația Bucureștilor, necesitatea combaterii «oricărei tendințe pentru crearea unei Confederații a Dunării», adăugind că eforturile Ungariei, «care lucrează cu toate forțele ci, pol fi paralizate cu succes». România - sublinia Al.Vaida-Voicvod - «nu aparține nici unui bloc. Numai astfel, vom apăra interesele și existența sa»[624’].

La Londra, Al.Vaida-Voicvod a participat, între 26 februarie și 3 martie 1920, la Conferința Puterilor Aliate. La 23 februarie, el a adresat președintelui Conferinței, Lloyd George, un memoriu referitor la retragerea trupelor române dc pc Tisa și evacuarea comandamentelor armatei române dc pc teritoriul Ungariei. în document se arăta că Bucurcșliul era interesat să găsească o soluție care să-i permită evitarea oricărui aspect «legat

618 Idem, fond 5 416, dosar 20, Poziția 661, f.l.

619 Idem, fond 3 831, dosar 128, 1919, Poziția 2 894, f.9-10.

620 B.C.S., fond Al.St.Gcorges, Arh. 'l ake Ionescu, XC1I, dosar 6-91 (scrisoare din 18 februarie 1920, către V.Antonescu).

621 Arh. M.Ap.N., fond 3 831, Poziția 2 394, dosar 128, 1919, f. 12.

622 *Ibidem,* f.9-10, 55.

623 Arh.M.A.E., fond 71, Anglia, Relații cu România, dosar39, 1920-1937, f.49 (telegramă nr.293/
203, 24 februarie 1920, Al. Vaida-Voicvod către St. Cicio-Pop).

624 V.F1.Dobrincscu, *Bătălia pentru Transilvania* (lucrare în manuscris).

dcnccxccutarca sau dc lipsa dc loialitate din partea României» fără, însă, ca acesta să pună în pericol «interesele majore»[625] ale țării. în timpul

625 *Desăvârșirea...,* vol. VI, p.28-29.

primei reuniuni, după ce Curzon a ural bun venii delegatului român, s-a dai cuvîn- tul lui Al.Vaida-Voicvod, care a comunicai că țara sa a făcui lol ce depindea dc ea, pentru a se conforma angajamentelor luate la Paris. Șeful guvernului dc la București a arătat dificultățile care existau pentru România din cauză că unele acte dc unire din 1918 [626] nu erau încă sancționate dc Puterile Aliate. în cadrul întâlnirii dc la 3 martie 1920, Al.Vaida-Voicvod s-a arătat gala să încheie pacea cu Sovietele, dacă se recunoaște dcsăvîrșirca unității naționale a României, opțiune împărtășită și dc David Lloyd George[627]. Omul politic român a mai purtat discuții cu Balfour, precum și cu premierii guvernelor francez și italian[628].

Discuțiile dc la Londra, privind încheierea Tratatului cu Ungaria, au fost extrem dc interesante, mai ales în urma unei telegrame a lui Nilti, care insista asupra revizuirii frontierelor în favoarea acestei țări. Reluată în Consiliu, problema a suscitat, după surse engleze și franceze, vii discuții. Lordul Curzon a prezentat un *memorandum,* ale cărui concluzii s-au redactat cu avizul Parisului, care a exprimat că nu este posibil dc a reveni asupra acestei chestiuni pe care ar considcra-o «definitiv reglementată și că ar fi lot mai puțin posibil dc a admite ușoare modificări locale dc făcut în momentul operațiunilor dc delimitare»[629]. La Foreign Office, Bo- ercscu a primit asigurări că România putea considera chestiunea teritorială ca «închisă și holăriiă» în favoarea sa, iar în ce privește clauzele economice, «acestea nu vor suferi dccît ușoare modificări» [630]. Rezultatele obținute dc Al.Vaida-Voicvod au corespuns intereselor naționale. Consiliul Suprem refuzând să mai asculte contrapropunerile lui Apponyi în chestiunea Transilvaniei[631]. «Tezele» lui Apponyi acuzau România, Iugoslavia și Cehoslovacia dc imperialism, deoarece, «în virtutea principiului naționalităților», aceste state ar fi acaparat «teritoriul milenar al Ungariei», cu alte cuvinte sc avansa paradoxul că dcsăvîrșirca unității național-slalalc a României însemna, dc fapt, tocmai contrariul, adică crearea unui stal multinațional[632]. Tezele maghiare erau absurde și nu rezistau realităților istorice. Cei care le acceptau, fie că erau legați prin interese dc fostul imperiu dualist, fie că erau ignoranți în ceea ce privește istoria și geografia Europei csl-ccnlralc. în Camera Lorzilor-în decembrie 1919 și martie 1920- alunei cînd s-a disculaHcxlul tratatului dc pace cu Ungaria-s-au avansat și unclcformulc bizare ca acccaaLordului Brycc, potrivit căreia «rezolvarea» chestiunii s-ar realiza prin crearea dc «coridoare» între Ungaria și toate «insulele» unde locuiau maghiari și chiar secui în Transilvania, Cehoslovacia și Iugoslavia[633]. Aceste «opinii» au rămas izolate. Astfel, Lordul Crawford informa asupra seriozității cu care forumul păcii a studiat «documentația» lui Apponyi. «Nu pol admite - spune el - nici o clipă că tratatul dc pace cu Ungaria ar fi fost redactat în vreun spirit dc nedreptate

626 *D.B.F.P.,* First Series, vol. VII, 1920, p.263-265.
627 *Ibidem,* p.379.
628 Arh.M.A.E., fond71. Anglia, Relații cu România, dosar 39, 1920-1937, f.43 (telegramă nr.409,
2 martie 1920, Al. Vaida-Voicvod către St. Cicio-Pop și N. Iorga).
629 *Ibidem* (telegramă nr.609, 22 martie 1920, dc la Londra, semnală M.Bocrcscu).
630 *Ibidem.*
631 Gh.Buzalu, *Constituirea...,* p.142.
632 V.Moisuc, (cd.). *România și Conferirea dc Pace...,* p.390.
633 *Ibidem,* p.391.

față dc un dușman învins, numai în

scopul dc a împăca statele ce au luptat și au suferit cu noi în timpul războiului. Nu cred că ar fi drept a se acuza nici aceste state de o asemenea politică, în pofida suferințelor dc mai multe secole». Punctul dc vedere al Foreign Office-ului a fost aprobat de mai mulți vorbitori care au subliniat, în intervențiile lor, că «s-a înlăturat o marc nedreptate, atunci cînd s-a decis că Transilvania trebuie unită cu România»

Conferința miniștrilor de externe și ambasadorilor, prezidată dc Lordul Curzon, a hotărît, la 8 martie 1920, că proiectul dc Tratat cu Ungaria rămînca definitiv în ceea ce privește clauzele teritoriale, militare, financiare și de tranzit. Problemele carcau mai rămas în dezbaterea comisiilor deexperți, după această dală, nu erau de natură a prejudicia interesele fundamentale ale României[634] [635]. Cererea delegației maghiare dc a avea loc «consultări populare» (plebiscitare) a fost respinsă ca nefondală. Autorii Tratatului dc pace cu Ungaria acceptau, dc fapt, valoarea indubitabilă a holărîrii dc la Alba-Iulia.

Două luni mai tîrziu (6 mai 1920), forumul păcii rcmilca delegației ungare o scrisoare, semnală dc președintele Conferinței, Al.D.Millcrand. După ce se arătau responsabilitățile Ungariei în dezlănțuirea războiului, scrisoarea respingea idcca unui plebiscit în fostele teritorii slăpînitc dc Ungaria, deoarece «voința popoarelor s-a exprimat în zilele din octombrie și noiembrie 1918, atunci cînd dubla monarhic s-a prăbușit și cînd populațiile îndelung asuprite s-au unii cu frații lor, italieni, *români,* iugoslavi și cehoslovaci. Evenimentele care s-au produs dc la această dală consliluic lot alîlca dovezi ale sentimentelor naționalităților altădată supuse Coroanei Sf.Șlcfan. Dispozițiile lardivc luate dc guvernul ungar, pentru a da satisfacție aspirațiilor dc autonomie ale naționalităților, nu pol crea iluzii; ele nu schimbă cu nimic adevărul istoric esențial, anume că, timp dc ani numeroși, toate străduințele politicii ungare au lins să înăbușe vocile naționalităților»[636]. Noia preciza că hotarele stabilite nu vor fi modificate și guvernul dc la Budapesta era invitat să semneze iralalul așa cum este[637].

Contele Apponyiaprolcslal, la 16mai, față dc decizia Conferinței și a contestat caracterul plebiscitar al Holărîrilor dc Unire din 1918. Diplomatul ungur a refuzat să semneze tratatul dc pace. A doua zi, contele Tclcky a remis președintelui Millcrand o notă prin care anunța că Ungaria va semna tratatul dc pace.

Tratatul de la Trianon a foslînchcial la4 iunie 1920, din partea României el fiind semnal dc dr.I.Canlacuzino și N.Titulcscu și ratificat dc forurile legislative dc la București (Cameră și Senat) la 17, și, respectiv, 26 august același an[638]. Opinia publică românească a salutat cu salisfacțic încheierea acestui tratat care recunoștea *dc jure* unul din Acide dc Unire din 1918 ale națiunii române.

Chestiunea ratificării acestui tralat dc forurile legiuitoare din Marca Britanic a fost un prilej dc noi încercări, din partea unor cercuri reacționare

634 *Ibidem.*

635 V.Moisuc, *Tratatul de la Trianon - consacrare internațională a legitimității unirii Transilvaniei cu România,* în *Adl,* 5, 1976, p.35.

636 V.Moisuc (cd.), *România...,* p.394.

637 *Ibidem.*

638 „Monitorul Oficial", partea I, nr. 136, 21 septembrie 1920, p.4 710 și urm.

din această țară, dea torpila holărîrilc Conferinței dc Pace. în pofida acestora, în Camera Comunelor s-au exprimat opinii lucide, potrivii realităților istorice. Astfel, prczcntînd proiectul

de lege pentru ratificarea Tratatului dc la Trianon, secretarul dc stat Harmsworth preciza, cu dreptate, că, dc fapt, «regalul Ungariei s-a descompus într-o largă măsură în părțile sale componente, înainte dc începerea lucrărilor Conferinței dc Pace» : această țară, spunea el, «nu a fost dccîl un conglomerat artificial și forțai de rase ncascmănăloarc și, în unele cazuri, osiile». înlr-un mod asemănător s-au exprimat Sir Samuel Hoare și Lordul Curzon[639].

Politica dc pace, promovată dc România în raporturile internaționale, a fost precizată cu prilejul vizitei, din octombrie 1920, a șefului diplomației Bucureștilor, Take Ionescu, la Londra. Acesta a arătat conducătorilor britanici că aliațele la care scgîndcsc Bucureștii avcauîn vedere apărarea *statu quo-ului* teritorial și că România nu se va pronunța niciodată pentru o politică agresivă[640]. Cu acel prilej, au fost discutate cu oficialitățile engleze și alte chestiuni cc interesau cele două țări, îndeosebi probleme economico-fi nanciarc[641].Concluzionînd rezultatul vizitelor sale, la Paris și la Londra, Take Ionescu scria, la 21 octombrie 1920, că «noi am recucerit situația în străinătate și încă în avantaj» [642].

Față dc propaganda pro-ungară, deosebit dc bine organizată, se impunea o acțiune colectivă a statelor vecine care avuseseră, înainte dc terminarea războiului, teritorii în cadrul monarhici dualiste. Exista pericolul ca, în urma acțiunilor propagandistice, prin impunerea unor concesii economice statelor limitrofe Ungariei, să se anuleze rezultatele geografice ale păcii. Ministrul ceh dc la Londra, în concordanță cu vederile însărcinatului român, M.Bocrcscu, și ale ambasadorului sîrb au stabilit un plan comun dc acțiune propagandistică pentru contracararea acțiunilor Ungariei în această direcție[643]. La acțiune participau, încă din anii războiului, istoricul R.W.Sclon Watson și ziaristul Wickham Steed.

Ungaria trebuia să fie, după părerea unor cercuri politice din Anglia, stâlpul apărător al occidentului împotriva bolșevismului[644]. Amiralul Horthy intenționa să reîntroneze familia de Habsburg și, numai în caz dc eșec, să se proclame regent al Ungariei[645].

După evacuarea Budapestei dc către trupele române, diplomații maghiari au căutat, în continuare, să creeze țării lor amiciții durabile și folositoare. Primele tentative au fost îndreptate către sîrbi, însă nu au ajuns la nici un rezultat. Alunei s-au adresai italienilor, adversarii iugoslavilor, și s-a ajuns la o apropiere ilalo-maghiară. în situația politică internațională dc alunei, s-au gîndil că o alianță mililară cu Polonia conira cehilor ar servi interesele Ungariei. în acest scop, s-au adresat polonezilor chemați să apere împreună cultura apuseană dc «pericolul» bolșevic, apclînd și la sentimentele catolice. Horthy a căutat să obțină aprobarea Marilor Puteri pentru a întreține o

639 V.Moisuc, *Tratatul...,* p.56.

640 *D.U.F.P.,* First Series, vol. VIII, p.795.

641 *Ibidem,* p.799, 801.

642 B.C.S., fond AI.Sl.Gcorgcs, Arh. Take Ionescu, XLII, 3, f.l 18 (telegramă nr.t 099 dc la Paris, 21 octombrie 1920, semnală Take Ionescu, D.I.Ghika).

643 Arh. M.Ap.N., fond 3 831, dosar 2, 1920-1921, Poziția 3 550, f.52.

644 Idem, dosar 1, 1920-1921, Poziția 264, f.33.

645 Idem, dosar 2, 1920, Poziția 713, f. 12 (raport infonnativ din 21 aprilie 1920).

armată mai numeroasă dccîl cea fixată prin tratatele dc pace în scopul, spunea el, al «slîrpirii bolșevismului»[646].

646 *Ibidem.*

Ungaria, deși a semnat Tratatul de la Trianon, nu a renunțat la politica revizioniștii. Dinlr-un document, din 15 iulie 1920, reieșea că pentru Ungaria existau «numeroase probe dc simpatic din partea Angliei»[647] [648]. Biroul dc spionaj dc la Budapesta, condus dc căpitanul Dcak, avea în vedere crearea dc formațiuni clandestine, toate urmărind revenirea Ungariei în «vechile hotare» [M3].

Cu toate acțiunile Ungariei, dc subminare a clauzelor tratatului de la Trianon, România sc pronunța pentru relații normale cu vecinul dc la apus, prin recunoașterea integrității teritoriale. Acest lucru a fost confirmat și cu prilejul vizitei protocolare făcută dc ministrul român dc la Paris, D.I.Ghica, șefului guvernului și diplomației franceze, Georges Lcygucs, care i-a subliniat că Parisul consideră România «drept un factor dc primă importanță pentru menținerea ordinci și păcii consacrate prin tratate» [649]. Lcygucs și-a exprimat satisfacția dc a ne vedea căutînd «să realizăm o bună înțelegere cu statele moștenitoare ale Auslro-Ungarici» și a insistai asupra necesității dc a repune «pe picior normal, cîl mai repede posibil, situația noastră economică prin schimburi între stale» [650].

6. Tratatul de la Sevres și tratatul frontierelor

încă din augusl 1920, cînd s-a impus Turciei tratatul de la Sevres, România a manifcstatînțclcgcrc față dc interesele turcești. Acest lucru sc datora, pe dc o parte, faptului că regimul, care urma să fie stabilit Strîmlorilor Mării Negre, interesa în foarte marc măsură diplomația Bucureștilor, iar pe dc altă parte, România fusese obligată dc Marile Puteri Alialc să semneze iralalul de la Sevres în condiții cc loveau interesele sale vitale. La 22 mai 1920, într-o notă confidențială expediată Legației din Paris, ministrul Afacerilor Străine dădea instrucțiuni cu privire la demersul pe care reprezentantul României urma să-l facă pe lîngă Quai d'Orsay. în esență, trebuia să sc arate dezamăgirea produsă dc faptul că iralalul de la Sevres prevedea vot dublu în Comisia Strîmlorilor pentru Marile Puteri și vot simplu pentru aliații mai mici, între care și România. Din puncl dc vedere al dreptului public - arătau instrucțiunile - această discriminare era inacceptabilă, făcîndu-sc aceeași greșeală ca în 1883, cînd s-a negociat, la Londra, tratatul referitor la autoritatea Comisiei Europene a Dunării.» «Dardanclclcînsă, sc sublinia în acel document, au o importanță capitală pentru România, fiind «trahcca-aricră» a țării. Nu poți trăi fără să respiri»[651]. Franța și Anglia trebuiau să știe că României îi era absolut necesară libertatea dc navigație, nota aducînd argumentul că ca nu-și va putea juca rolul dc grînar al Europei dacă nu va participa la Comisia Internațională a Strîmlorilor cu același titlu ca și Marile Pulcri. în asemenea împrejurări, este explicabilă poziția favorabilă pe care

647 Idem, dosar 1928, 1920, Poziția 264, f.35.

648 B.A.R., Arh N.Docan, VIII, Acte CED + Diplomatice, f.268-369.

649 Arh. M.A.E., fond 71, Iranța, dosar 63, 1920-1926, Relații cu România (telegramă nr.l 012, 30 septembrie 1920, D.I.Ghika către Al.Avcrcscu).

650 *Ibidem.*

651 E.Campus, *Din politica...,* p.238-239; Paul C. Ilelmreich, *I-'rom Paris to Sevres.* 77ic *Partition* of *the Ottoman Empire at the Peace Conference of 1919-1920,* Ohio Stale University Press, Columbus, 1974.

România aadoplal-o față dc Turcia, imediat după încheierea tratatului de la Sevres. Dc altfel, armistițiul de la Mudania, din 11 octombrie 1922, anula acest tratat.

România era interesată dc rezolvarea pc calc pașnică a problemei Slrîmtorilor Mării Negre, caavindîn vedere și eventuale alianțe care se puteau încheia în preajma tratatului cu Turcia[652]. Obiectivele diplomației Bucureștilor vizau libertatea Slrîmtorilor, punerea lor sub control internațional și crearea unei zone neutre între Bulgaria și Turcia, eviiîndu-sc o mărire exagerată a teritoriului bulgar[653].

Unele cercuri politice britanice considerau oportun, în vara anului 1921, protestul României împotriva modificării principiilor dc bază ale tratatului dc la Sdvrcs[654]'. Ministrul român dc la Londra, N.Tilulcscu, a fost convocat, în septembrie 1922, îndouărînduri, la Foreign Office, undcis-acomunicatcăarfiîn interesul României dc a se opune unei ocupări a Conslantinopolului dc către forțele kcma- lislc[655]. înlr-un mesaj adresat lui I.I.C.Brălianu, premierul britanic David Lloyd Gcorgcîl întreba pe acesta care era aliludinca României față dc Strîmtori, deoarece Anglia a holărîi să bareze calea la orice tentativă kcmalislă dc a le traversa; șeful cabinetului englez solicita, totodată, o cooperare militară, în cadru aliat, a României Poziția Bucureștilor față dcchcsliunca Slrîmtorilor era determinată dc mai mulți factori. Primul avea în vedere întronarea unei păci trainice în sud-cstul Europei, prin apărarea intereselor internaționale[656,657] și întărirea legăturilor cu noul stal lure. Diplomația română ținea eoni, în aliludinca sa, de deosebirile dc păreri existente între Quai d'Orsay și Foreign Office în această chestiune[658] ; la Londra, Amiralitatea și Foreign Officc-ul se pronunțau pentru izgonirea turcilor din Europa, iar War Officc-ul și Ministerul Indiilor erau pentru menținerea sultanului la Con- stanlinopol [659]. încă un element dc care diplomația României trebuia să țină cont era acela al apropierii lot mai evidente a statelor învinse în primul război mondial; în urma unor discuții se închciascră acorduri între Berlin, Budapesta, Moscova și Sofia[660 661].

Cînd delegații României au plecat la Lausanne, trei erau obiectivele pe care ci le urmăreau : 1) să se ajungă la stabilirea unei păci trainice în Orientul Apropiat; 2) să se creeze o zonă demilitarizată între Turcia și Bulgaria ; 3) să se stabilească un regim al slrîmtorilor Mării Negre care să asigure, pccîtposib'il, libertatea navigației și ncslinghcrita dezvoltare pe viilor a intereselor românești politice și economice[39<]. La Lausanne[662], învingătorii din

652 Arh.St.Bucurcști, fond Casa Rcgală-Ecrdinand, dosar 19, 1922, f.3.

653 B.C.S., fond Al.Sl.Gcorgcs, Arh. V.Anloncscu, PCCCI-XVIII, dosar 15 (telegramă nr.253, 23 septembrie 1922, I.G.Duca către V.Anloncscu).

654 *Documente diplomatice Nicolae Titulcscu,* București (în continuare seva cila *D.D.N.T.'),* p.78- 80 (telegramă cifrată nr.2 226, 16 iulie 1920, Titulcscu către I.G.Duca; idem, telegramă cifrată nr.2587, 5 august 1922, Titulcscu către I.G.Duca).

655 *Ibidem,* p.84 (telegramă nr.3 102, Titulcscu către I.G.Duca).

656 Arh.Sl.Bucurcșli, fond Casa Rcgală-I-crdinand, dosar 15, 1932, f.l.

657 B.C.S., fond Al.Sl.Gcorgcs, Arh. V.Anloncscu, PXCII, dosar 6-22 (telegramă nr.234, 19 septembrie 1922, semnală I.I.C.Brălianu).

658 *Ibidem* (telegramă nr.236, din 19 septembrie 1922).

659 Arh. M.Ap.N., fond 3 831, dosar 128, 1919, Poziția 2 894, f. 16.

660 Idem, fond 5 417, dosar 13. 1923, Poziția 649, E10.

661 Idem, fond 5 418, dosar f.n., 1923, Poziția 1151, f.8; vezi și expunerea lui I.Gh.Duca („Monitorul Oficial", Nr.189, 31 august 1924).

662 IlicScfliuc, I.Cârțînă, *România și problema Strimtorilor,* București, lid. științifică, 1974, p.137- 188.; E.Campus, *Din politica...,* p.237-243.

1918 încercau să impună voința lor unei Turcii

care, la 1923, nu mai era învinsă[663]. Punctul dc vedere românesc a fost recunoscut just și înscris în tratat. Delegațiile aliate au intenționat să profite dc reglementarea chestiunii strîmtorilor pentru a-și asigura pe Dunăre un drept pe care nu-1 aveau. Față de acest lucru, reprezentanții români au protestat considcrînd intențiile ca jignitoare, ceea ce a indispus pe experții militari și juriștii Marilor Puteri[664]. «Acolo, I.Gh.Duca - scria Nicolae lorga - a repurtat un frumos succes, făcînd să sc impună punctul dc vedere românesc»[665].

Asupra prevederilor convenției de la Lausanne și-a pus puternic amprenta poziția delegației engleze[666]. Lordul Curzon a transmis felicitări și mulțumiri scrise pentru serviciile aduse dc România Marilor Puteri, pentru întronarea unei păci trainiccîn Orientul Europei. La rindul său, regele Angliei, cuocaziaprimiriiîn 1924 a lui Ferdinand I la Londra, consemna, în discurs, «mulțumiri pentru concursul elocvent și priceput pe care delegația română l-a adus Marii Britanii la Lausanne» "°[667]. România, susținîndu-și interesele proprii, a contribuit și la elaborarea Convenției Strîmtorilor Mării Negre în care, ținîndu-sc scama dc libertatea navigației, sc aveau în vedere și drepturile Turciei. S-au creat, astfel, premise pentru dezvoltarea ulterioară a raporturilor româno-turcc[668]. La Lausanne, unde s-au manifestat, dc altfel, divergențe între punctele dc vedere ale Marilor Puteri, diplomația Bucureștilor a urmărit ca, în holărîrilc finale, să fie «perfect întărite interesele românești»[669].

Deși tratatul de la Sevres (10 august 1920) n-a fost niciodată ratificat datorită mișcării naționale kcmalistc, lotuși el arc o marc importanță pentru România. Tratatul de la Sevres, la care România n-a fost invitată să participe, a fost însoțit dc așa-numilul Tratat al fronlicrclorînchciatîntrc Principalele Puteri Aliate și Asociate pe dc o parte, și Polonia, Cehoslovacia, România și Regatul Sîrbo-croato-slovcn, pe dc alta. Tratatul reafirma suveranitatea acestor țări asupra hotarelor recunoscute prin documentele Conferinței dc Pace ; articolele 2 și 3 înregistrau, din nou, traseele generale ale frontierelor României cu statele vecine, fixînd punctele mai importante dc graniță[670]. Tratatul recunoștea statutul internațional al României, Cehoslovaciei și

---

663 B.A.R., Arh. George și I.G.Duca, IMssc.l, Note Duca-Lausannc; I.Calafetcanu, Turcia în vot. *Afirmarea statelor naționale independente unitare din centrul și sud-cstul Europei 1821-1923,* București, 1979, p.228-257;Gh.N.Căzan, *Problemele Orientului Apropiat dc la războiul mondial la Conferința de Pace de la Lausanne (1914-1923)* în vot. *Relații internaționale în perioada interbelică. Studii,* București, Editura politică, 1980, p.9-78; V.Fl.Dobrincscu, *l.G.Duca și unele probleme ale raporturilor României cu Marile Putcrîîn AIIAI,* XXII, 2, 1985, p.54I; C.Botoran, *l.G.Duca la Conferința de la Lausanne (Pagini dcjumal),* I, în *AIIAI,* XXIII/1, 1986, p.343-354 ; B, XXIV, 1987/2, p.455-467.

664 Arh.Sl.Bucurcști, fond Casa Regală-Ferdinand, dosar 14, 1923, f.4.

665 N.Iorga, *Memorii,* voi. 4, p.43.

666 R.Dculsch, *Conferința de la Montreux...,* p. 19.

667 B.C.S., fond Al.St.Gcorgcs, Arh. M.Mililincu, dosar 1/C III.

668 Popa Mircea, *Quclqucs aspects des relations roumano-turqucs durant la periode comprise entre les deux guerres mondialcs,* în *RRH,* 4, 1981, p.753-760.

669 *D.D.N.T.,* p.87-91 (scrisoare din 4 octombrie 1922, dc la Londra, Tilulcscu către I.Gh.Duca).

670 Em.Bold, V.Fl.Dobrincscu, *ConfcrințadcPaccdclaParis(1919-1920),* în voi. *Românii* ui *istoria universală* (coord. I.Agrigoroaici, Gh.Buzatu, V.Crislian), Iași, 1986, p.492.

Regatului Sîrbo-croato-slovcn și oferea prilejul celor trei state de a-și rezolva singure problemele ridicate de slabi lirca concretă a frontierelor[671], cunoscîndu-sc că aceste trei țări erau vecine.

671 V.Moisuc (cd.). *România...,* p.400.

România a aderat la acest tratat la 28 octombrie 1920, iar în anii 1921-1923 a trecut, împreună cu aliatele sale, la aplicarea lui după ce acesta a fost înscris și în registrul de tratate al Societății Națiunilor (1922)[672 673 674].

În pofida faptului că Polonia nu-1 semnase și unele mari puteri nu-1 ratificaseră, România, Cehoslovacia și Regalul Sîrbo-croalo-slovcn au decis să-și fixeze frontierele, prin încheierea unor acorduri bilaterale. Protocolul din 4 mai 1921, semnat la Praga, prevedea «rcgularca unor detalii dc frontieră între România și Cehoslovacia» ; o comisie mixtă a trasat frontiera bilaterală între 20 și 30 iunie 1921Cu Regalul Sîrbo-Croalo-Slovcn s-a convenit ca o comisie mixtă să fixeze linia dc frontieră între cele două state. Articolul 5 al Protocolului de la Timișoara sublinia dorința celor două state dc a stabili linia dc frontieră «prin propriile lor mijloace și fără o altă intervenție»[40]’. Astfel, pe granițele consfințite dc autoritatea internațională la forumul păcii, s-au făcut, pe calc voluntară, cu aliații din Mica Înțelegere (Cehoslovacia și Regatul Sîrbo-croalo-slovcn), dar și cu Polonia, delimitări mai potrivite cu realitățile etnice, cu nevoile economice locale, cu căile dc comunicație sau peniru păstrarea valorii unor proprietăți particulare tăiate dc linia fruntariilor[675].

Marile Puteri și-au exprimai, însă, nemulțumirea față dc actele dc independență ale celor trei țări și față dc procedura utilizată. La 20 iulie 1922, R.Poincarc, președintele Conferinței Ambasadorilor, înlr-o scrisoare adresată Legației României dc la Paris, afirma că cele convenite dc comisia mixtă româno-iugoslavă nu vor fi acceptate ca legale, dccîl dacă și Comisia Puterilor Aliate și Asociate va aproba și înregistra situația în momentul semnării protocoalelor și acordurilor dintre cele două state[676].

Neînțelegerile procedurale - Polonia nu semnase tratatul, iar Franța nu-1 ratificase-au împiedicat punerea în vigoarcaTralalului frontierelor, dar statele care au format Mica înțelegere l-au aplicat conform intereselor mutuale, ele rcglcmcn- lîndu-și singure liniile dc frontieră. După victoria mișcării kcmalislc și semnarea Tratatului de la Lausanne, s-a recunoscut, din nou, ansamblul tratatelor semnale anterior dc Puicrilc Alialc și Asocialc cu foștii aliați ai Imperiului Otoman - articolul 26 recunoștea frontierele României și aducea precizările necesare asupra naturii relațiilor bilaterale româno-lurcc[677].

Tratatul dc la Sbvrcs, în pofida carențelor arătate mai sus, a confirmat, din nou, statutele teritoriale ale României, Regatului Sîrbo-croalo-slovcn și Cehoslovaciei.

7. Diferendul României cu Marile Puteri în problema Dunării

După încheierea armistițiului cu Puicrilc Centrale, au devenit tot mai evidente tendințele dc dominare a Dunării dc călrc marile puteri occidentale[678], îndeosebi

672 *Ibidem.*
673 Arh. M.Ap.N., fond 950, dosar 2, 1921, Pozipa 22, f.651-652.
674 V.Moisuc (cd.), *România...,* p.401; B.A.R., Arh. I.I.C.Brălianu, II, varia 3, f.27.
675 V.FI.Dobrincscu, *Rclalii... Passim.*
676 V.Moisuc (coord), *România...,* p.401.
677 Ilic Scfliuc, I.Cârțînă, *România și problema stnmtorilor...,* p.177-178, 180-181.
678 I.Cârțînă, IlicScftiuc, Dunărea..., p. 127-176.

Anglia și Franța, ceea cc a neliniștit micile state riverane între care și România. Acest fapt era sesizat și dc Ch.O'Ncill, șeful misiunii navale franceze din România, care aprecia că «scopul Angliei e să pună mînă pc Dunăre a cărei dezvoltare rapidă, ca mare cale de pătrundere din Occident spre Orient, nu poate fi pusă la îndoială»[679].

Totodată, Marea Britanic a căutat să mărească importanța flotei maritime pe Dunăre și, profitând dc prezența amiralului Troubridge, i-a încredințat comanda unui căpitan de vas, Watson, care cumula funcțiile și cu cea de delegat englez la Comisia Europeană a Dunării, ca interimar al titularului Baldwin. Pentru Anglia, regimul navigației pe Dunăre era legal dc exploatarea zăcămintelor petrolifere din România[680], precum și din Orient, și era corelat cu cel al Strimlorilor. Acest lucru era bine subliniat dc Duiliu Zamfircscu, care scria că, «fără posesiunea Slrîmto- rilor, Dunărea se găsea strangulată», veritabilele salcguri fiind nu «la Sulina, ci la Dardanclc»[681].

Necesitatea pentru România dc a-și crea o flotă, în raport cu noul rol pc care tindea să-l joace la Marca Neagră și pc marca arteră a Dunării, a fost un prilej pentru ca Anglia să se intereseze dc reorganizarea marinei militare dc la București. Amiralitatea britanică a căutat să se debaraseze dc vasele dc război devenite inutile și, în acest scop, a propus României să-i cedeze gratuit un monitor cu lunuri dc ccl mai marc calibru. O veritabilă misiune navală a fost trimisă la București, sub pretextul dc a arăta cum să utilizeze noul vas, lucru care nu a convenit Franței, interesată și ca în aceleași obiective[682] [683].

La 21 iunie 1919, ca rezultat al dorinței Marilor Puteri de a-și extinde dominația asupra fluviului, s-a creat Comisia Interaliată a Dunării, țărilor mici, riverane, rezcrvîndu-li-sc numai rolul dc furnizoare dc combustibil pentru vase[684]. Amiralul Troubridge, în perioada în care Comisia Interaliată a Dunării și-a avut sediul la Belgrad, a încercat, puțin cîtc puțin, să acapareze secțiunea iugoslavă a fluviului. Ncreușind, Troubridge și-a transportat, în septembrie 1919, documentele la Budapesta (mai întâi, a propus Vicna și chiar Praga) și a vcnilîn capitala Ungariei spre a-și face «politica sa», care consta în a atrage această țară, pc plan politic și comercial, sub influența britanică. Eforturile desfășurate dc amiral și «parțialitatea» dc care a dat dovadă, în diferite circumstanțe, în defavoarea intereselor României[41'], 1-auîn- depănat dc această țară.

Tendința marilor puteri dc a da un regim permanent măsurilor provizorii, luate odată cu înaintarea armatelor aliate, nu putea să fie acceptată dc România, deoarece acestea îi afectau suveranitatea națională. încă dc la 5 iunie 1919, căpitanul dc vas Bcloy adresase amiralului Bălcscu o notă, prin care solicita stabilirea pc Dunăre a unui regim exclusivist[685], corespunzând

679 B.A.R., Arh. N.Docan, mapa 11, III, Mssc 25, f.4.
680 *Ibidem.*
681 *Ibidem.*
682 *Ibidem, f.3.*
683 *Ibidem.*
684 Idem, Acte CED + Diplomatice, 1-115, 104 (Memoriu din 9 iunie 1919, alcătuit probabil de Vinlilă Brălianu).
685 *Ibidem.*

năzuinței celor trei mari puteri - Anglia, Franța și Italia - dc a-și consolida și aici supremația politică și economică, în

defavoarea statelor mici și împotriva principiilor modeme dc interes general. Trei zile mai lîrziu, ministrul Franței dc la București comunica primului ministru ad-inlcrim, M.Phcrckydc, că se crease o comisie franco-anglo-amcricană dc navigație pe Dunăre[686], României lăsîndu-i-se doar obligația dc a furniza combustibil, în acest scop, amiralul Troubridge luase, în numele Aliaților, exploatarea Dunării dc la Orșova în sus. Față dc o atare situație, Bucureștii au reacționat vehement Mai întîi, a fost trimis, la 26 iunie 1919, un *Memoriu* Conferinței dc Pace în care era explicată situația ce se crease prin măsurile dc administrație ale Dunării. în document, alcătuit dc inginerul Gh.Popcscu, directorul Serviciului Hidrotehnic, se cerca ca stalul român să reintre în «toate drepturile sale de dinaintea războiului» și să se reinslaurczc pe fluviu «regimul libertății comerțului», mai întîi pentru statele aliate, cu toate rezervele pe care le comporta starea dc război și situația impusă țărilor inamice. Pronunțîndu-sc pentru «adoptarea unui stalul definitiv al Dunării», organele românești aveau în vedere «lichidarea atribuțiilor» misiunilor militare americană, engleză și franceză ale fluviului[687] și intrarea unui delegat al lor în această comisie. Totodată, România își lua obligația să dea concurs Aliaților «prin transporturi necesare nevoilor lor», dar rcspcclîndu-sc «drepturile libertății comerțului». în fine, autoritățile dc la București propuneau măsuri privind coordonarea serviciului român dc transporturi cu regimuri și traficuri în apele al lor state aflate sub ocupația Aliaților. Revendicările juste ale României nu au putut trece neobservate la unii reprezentanți ai marilor puteri, ca mareșalul Franchcl d'Espcray. Acesta a insistat, pe lîngă amiralul englez Troubridge, ca în Comisia Dunării să intre reprezentanții statelor riverane, România trebuind să-și numească imediat delegatul ci. Franchcl d'Espcray considera că Anglia «trebuie să pună capăt tendinței dc acaparare a Dunării»[688].

La 23 august 1919, Conferința dc Pace a răspuns la memoriul guvernului român printr-o notă alcătuită dc către Secția dc telecomunicații a Consiliului Economic Suprem. în document se arăta că, prin articolele 346, 347, 348, ale Tratatului dc la Versailles cu Germania, s-a ajuns la un aranjament temporar în problemele navigației pe Dunăre și că, în acel moment, singurul regim posibil era «unul militar sub Comandamentul Suprem Aliat»[689]. Conform articolului 346, Comisia Europeană a Dunării se compunea din Marca Britanic, Franța și România, iar în Comisia Internațională a Dunării urmau să intre cîtc doi reprezentanți ai statelor germane riverane, cîle unul al riveranilor și unul al neriveranilor (articolul 347)[690]. Odată cu adoptarea unui statut definitiv al Dunării, Comisia Interaliată urma să-și înceteze activitatea.

Datorită continuării misiunii Comisiei Interaliate, navigația a avut dc

686 Arh.M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, dosar 181, f. 126 (telegramă nr.285, 1 iunie 1919, semnală M.Phcrckydc).

687 B.A.R., Arh. N.Docan, I, Acic, 1-183, 1902-1920, f.8.

688 Arh.M.A.E., fond71, Conf. Păcii, 1919, dosar 224, f.254 (radiogramă din 14 septembrie 1919, V.Antoncscu către I.I.C.Brătianu).

689 *D.B.F.P.,* First Series, vol. I, p.502-504.

690 II.W.V.Tcmpcrlcy (cd.), *A History of the Peace Conference of Pans,* London, 1921, vol. Ill, p.299-300.

suferit, importurile fiind grevate substanțial[691]. Mai mulldccîlalîl, reprezentanții României

691 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar 181, f.37 (telegramă din 8 februarie 1919, M.Phcrckydc către l.I.C.Brătianu).

nu au fost invitați la ședințele din 29 noiembrie și 2 decembrie 1919, deși Franța, prin amiralul Tatou, solicitase presant prezența unui delegat dc la București. Parisul dorea să conlucreze cu România pentru a obține votul deliberativ și nu consultativ, așa cum îl solicita Anglia[692 693 694].

Comisia Interaliată a Dunării a luat la 29 noiembrie și 2 decembrie 1919 mai multe decizii: prima - serviciile dc pilotaj la Porțile de Fier continuau să fie asigurate, în aceleași condiții ca și în trecut, prin grija Comisiei Internaționale a Dunării; a doua - înccpînd cu 1 ianuarie 1920, taxele, mai puțin la ordinul contrar al Consiliului Suprem, urmau să fie percepute dc *Comisia Interaliată a Dunării*[421]. Printr-un memoriu[42'], România a protestat și a considerat regimul laxelor dc la Porțile dc Fier ca ilegal. Acesta avea un caracter provizoriu, pînă la stabilirea statutului definitiv al Dunării, și prevedea obligația României dc a întreține navigația între Turnu Severin și Baziaș, în apele sale, și cu sîrbii, în apele comune, după cum o întreținea între Galați și Turnu Severin.

Delegația română la Conferința dc Pace a exprimat, la 4 ianuarie 1920, dinnoy, un protest pe lîngă Consiliul Suprem arătînd gravul pericol pe care îl comporta continuarea activității *Comisiei Interaliate a Dunării* pentru suveranitatea țării lor. Bucureștii înțelegeau să accepte principiul internaționalizării Dunării, prin deplina libertate dc navigație pentru toate pavilioanele comerciale, dar nu puteau admite ca alte puteri să se substituie drept stăpînc pe porțiunea sa dc fluviu.

La Paris, delegația Bucureștilor a luptat pentru a obține modificarea situației existente la gurile fluviului și a reintrării în plenitudinea drepturilor sale legitime dc țară independentă și suverană, pe întreaga porți unc a Dunării românești. Diplomația română, care își baza argumentarea pe principiile dc drept internațional, nu a reușit, din cauza divergențelor care s-au manifestat în timpul lucrărilor Conferinței, să obțină o soluție definitivă și acceptabilă. Reprezentanții României s-au pronunțat pentru instituirea unui regim uniform pe întreaga porțiune navigabilăa Dunării, care să asigure libertatea dc navigație pentru toate pavilioanele și să respecte, în același timp, drepturile riveranilor. România s-a opus propunerii britanice dc a se extinde competența *Comisiei Europene* pînă la Brăila. în mai 1920, a fost desființată *Comisia Interaliată a Dunării*[695], ceea cc însă nu a eliminat total tendințele dc imixtiune ale Marilor Puteri în organizarea navigației pe cel mai lung fluviu al Europei. Cu acel prilej, N.Titulcscu scria că articolul privitor la trecerea brațului Chilia sub controlul *Comisiei Europene* este «nedrept». Englezii, sublinia diplomatul român, «se opun strașnic la modificare»[696].

O nouă încercare dc lovire a suveranității României s-a produs în septembrie 1920, cînd s-a pus problema admiterii Greciei în *Comisia Europeană a Dunării.* Delegatul Toma Stclian informa, dc la Paris, că numai

692 B.A.R., Arh. N.Docan, Acte CED + Diplomatice, 1-115 (telegramă nr.898, dc la Belgrad, 28 noiembrie 1919, C.Langa-Răşcanu către N.Mişu).

693 Idem, VIII, Acte CED + Diplomatice.

694 Idem, Acte 1-115, CID, nepag.

695 I.Cârșînă, I.Scftiuc, *op. cit.,* p.140.

696 B.C.S., fond AI.Sl.Gcorgcs, Arh. Take Ionescu, C 25 (11), f.44-46 (N.Titulcscu către Take Ionescu, 10 mai 1920).

cu ajutorul reprezentanților Serbiei, Cehoslovaciei și Belgiei, a reușit să îndepărteze «lanțul cu care

reprezentanții francezi și englezi, secundați cu patimă de acela al Greciei, voiau să ne ștranguleze din primele zile ale Conferinței»[697]. Nici unul dintre Aliați nu a fost de acord cu intrarea Greciei în *Comisia Europeană,* ei solicitând ca, în caz contrar, să Tie admise și statele pe care le reprezentau.

Problema Dunării a intrat în discuția Conferinței de Pace ca o chestiune economică și politică. în aceste condiții, reprezentanții noștri s-au pronunțat nu alît împotriva *Comisiei Europene a Dunării,* ca organism internațional, ci, mai ales, împotriva atribuțiilor ei, care știrbeau drepturile României de stat suveran[698].

8. Problema petrolului în relațiile României cu marile puteri (1918-1920)

încă de la sfârșitul anului 1918, Anglia sc arăta interesată dc soarta petrolului românesc[699]. Astfel, prinlr-o scrisoare adresată lui I.I.C.Brălianu, la 22 decembrie 1918, SirGcorgc Barclay protesta, în numele Legației britanice din București, față dc punerea sub sechestru a societății «Astra Română», amintind că «două sau trei companii engleze sînt foarte interesate dc soarta acesteia» și că, «în fapt, Shell Co. deține o marc cantitate dc acțiuni»[700].

La forumul păcii, problema petrolului românesc a preocupat intens pc marii învingători[701] [702], ca jucînd un loc bine precizat. Conferința a venit să consacre definitiv termenul dc *diplomație a petrolului*[417], ale cărei efecte s-au resimțit, cu pregnanță, mai alcsîn cadrul negocierilor din culise. Factori multipli și stringenți au impus, încă din anii 1919-1920, abordarea de către guvernul de la București a unui *program național* în materie dc politică petrolieră, el cxprimînd interesele burgheziei autohtone și răspunzînd unor comandamente superioare ale României.

Foreign Officc-ul a fost preocupat de chestiunea petrolului, poziția sa față dc problemele românești Bind dictată dc asigurarea intereselor engleze în această industrie[703]. Primul ministru, I.I.C.Brălianu, care a mers, în martie 1919, la Londra, și-a dai scama dc intențiile britanice în această problemă. Premierul transmitea lui Mihai Phcrckydc că «petrolul interesează acolo, ca și la Paris»[704].

în timpul discuțiilor cu unele oficialități franceze, I.I.C.Brălianu a avut marca surpriză, cînd s-a vorbit dc împrumutul financiar solicitat, să i sc ceară «o declarație relativă la petrol»[705], pc care delegatul român a respins-o cu

697 Idem, XLII, 3. f.238; idem, XCII, dosar 1, 1.66 (telegramă din 12 septembrie 1920, de la Paris, Toma Stclian către Take Ionescu).

698 I.Cârțînă, I.Scfliuc, op. *cit.,* p.164.

699 Arh. M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar 58, f. 13 (radiogramă din 5 decembrie 1918, dc la Paris, semnată Bocrcscu-Crclzcanu).

700 *Ibidem,* f.67 (telegramă nr.22, decembrie 1918, dc la legația Angliei, semnală George Barclay).

701 Gh.Buzalu, *România ți trusturile petroliere internaționale pînă la 1929,* Iași, Ed. Junimea, 1981; idem, *Problcmapctrolului românesc ți naționalizarea subsolului miner în 1923 înAIIAI,* 4, 1968, p.148-167.

702 Idem, *Problema petrolului românesc la Conferința Păcii dc la Paris din 1919, înAIIAI,* 7, 1970, p.228.

703 S.D.Spcclor, op. *cit.,* p.163.

704 Arh.M.A.E., fond71, Conf. Păcii, 1919, dosar 181, f.123.

705 *Ibidem,* f. 169.

indignare. Șeful guvernului dc la București a declarat lui Clolz și Sargent că problema petrolului comportă o «cooperare a francezilor și a românilor», dar «nu admite să luăm

angajamente de această natură și anvergură»[706]. El concluziona că este în interesul comun de a amina problema petrolului, căci România se găsește intr-o situație politică «care stinghерește deciziile sale libere» deoarece «trebuie să se teamă de interesele Angliei și Statelor Unite»[707]. Anglia ceruse ca să fie ținută la curent cu «intențiile» Bucureștilor in această chestiune[708]. I.I.C.Brătianu a intuit, în cursul acestor discuții, că guvernul englez era dc acord cu cel francez și că, amîndouă, «credeau să vadă în rațiunile amînării», invocate dc România, «pretexte care le decideau atitudinea mai puțin binevoitoare la Conferință»[709].

Marea Britanic și Franța se arătau dispuse, la 4 aprilie 1919, prinlr-o scrisoare adresată dc însărcinați! lor cu afaceri la București, H.Cambon și F.Ralligan, să «coopereze» la dezvoltarea industriei petroliere în România. Acest lucru a primit consimțămîntul lui I.I.C.Brătianu, care a pus rezoluția «ne varietur» pentru guvernul dc la București.

Discuțiile purtate dc România cu Anglia și Franța în chestiunea petrolului au stîmit nemulțumirea americanilor. Astfel, senatorul Baruch, unul din cei mai importanți colaboratori ai lui Wilson, i-a declarat lui I.I.C.Brătianu că țara sa «nu admite ca, prin înțelegeri ostile intereselor lor, noi să dăm altor state concursul exclusiv al petrolului»[710] [711] și a avertizat că Washington-ul nu va ține cont dc ele. «Americanii, ca și alții - scria I.I.C.Brătianu lui Phcrckydc - voiau să profite dc dificultățile noastre pentru a ne exploata»[444]. Din discuțiile cu Sadler, premierul român a înțeles că englezii au avut discuții cu americanii, care voiau să reducă procentajul guvernului dc la București în industria petrolului, dar primii nu-1 credeau admis din partea României[712]. Prin memorandumul, din 23 aprilie 1919, alcăluitpcun«fondputinamical»șiscmnatdcHoover, americanii au făculcunoscut lui I.I.C.Brătianu că aprovizionarea României dc către Slalclc Unite va înceta imediat, dacă nu sînl salisfăculc «condițiile» lor. Șeful guvernului dc la București le considera «inevitabile», aliludinca oamenilor politici americani față dc România fiind dictată dc Standard Oii[713]*. Delegații Statelor Unite au continuat să afirme, în cursul discuțiilor cu englezii și francezii, că țara lor nu poate fi exclusă dc la exploatarea petrolului românesc[714]. Americanii apreciau că problema comportă un caracter internațional și mizau, mai ales, pc aspectele financiare ale acesteia, aspecte care aveau să fie holărîtoarc în deciziile guvernului dc la București.

La rîndul lui, Foreign Officc-ul se arăta lot mai interesat dc încheierea unei «înțelegeri» în problema petrolului și dorea ca România să precizeze dacă dorea să o discute. în acest scop, Compania dc Petrol promitea trimiterea unui reprezentant al ci la București[715]. Se considera că, prin plecarea lui I.I.C.Brătianu dc la Conferință, nu este posibil să se trateze «propuneri în

706 *Ibidem.*
707 *Ibidem.*
708 *Ibidem.*
709 *Ibidem,* f. 175.
710 *Ibidem* (scrisoare din 23 aprilie 1919 a lui I.I.C.Brătianu către M.Phcrckydc).
711 *Ibidem.*
712 *Ibidem.*
713 *Ibidem,* f. 188 (scrisoare din 27 aprilie 1919 a lui I.I.C.Brătianu către M.Phcrckydc).
714 *D.B.F.P.,* First Series, vol. IV, 1919. p.l 095-1 096, 1 099.
715 *Ibidem.,* p.l 102

detaliu», totuși, chestiunea trebuia

urmărită îndeaproape. Reprezentantul Companiei de Petrol, Long, sc pronunța pentru «negocieri directe» și considera că «intereselor Angliei li se va aduce un serios prejudiciu, dacă nu sc vor lua măsuri din timp în vederea rezolvării acestei probleme, guvernul francez Hind gata să adopte o politică similară»[4"]. Acordul an- glo-franco-român în chestiunea petrolului s-a semnat, totuși, la 29 iulie 1919, în pofida opoziției americanilor, și oferea garanții de participare a capitaliștilor vcst-curopcni la lichidarea societăților petrolifere ex-inamicc[716] [717].

în urma unei noi intervenții, din 5 august 1919[718], a reprezentanților Angliei și Franței, România a comunicat, la 8 august, că aranjamentul s-a întrerupt în urma opoziției Washinglon-ului, care a pus guvernul român în imposibilitatea dc a-și lua angajamente cu acest caracter, pînă ce avansurile americane din timpul războiului nu erau rambursate[719].

Reprezentanții diplomatici ai Angliei la București au primit instrucțiuni să continue tratativele începute la Paris cu România, în privința «dezvoltării» industriei petroliere[720]. Intențiile Marilor Puteri erau nu numai dc a intra în posesia acțiunilor societăților ex-inamicc, dar și dc a sc instala pe unele terenuri petrolifere aparținînd statului român. Acest lucru reiese clar din memorandumul lui Weakley, care avea la bază o scrisoare trimisă dc Beranger[721]. Anglia și Franța au obținut asentimentul noului guvern, Al.Avcrcscu, asupra clauzelor relative la România din convenția petrolieră dc la San-Remo, dcabia la 24-25 aprilie 1920[722].

Așadar, în problema petrolului, la Conferința dc Pace a precumpănit punctul de vedere al lui I.I.C.Brălianu, care a fost «constrîns» să inițieze, în culise, negocieri, îndeosebi cu reprezentanții Angliei și Franței. Aceștia urmăreau două chestiuni: prima, lichidarea societăților petroliere ex-inamicc, ceea cc trebuia să constituie un prilej dc a-și consolida pozițiile în industria petrolului românesc ; a doua, darea în exploatare a întinselor și bogatelor terenuri petrolifere. în ceea cc privește prima problemă, guvernul liberal nu s-a arătat ostil soluționării pe calc amiabilă, dara fost mai greu dc convins în cea dc a doua[723].

9. Controverse cconomico-fînanciarc în raporturile cu «democrațiile occidentale» la Hnclc Marelui Război

Primul război mondial a schimbat axa economică a lumii și, din cauza concurenței Statelor Unite, Anglia a fost împinsă mai mult spre continentul european pentru desfacerea produselor ci și pentru aprovizionarea sa. Prin trasarea noilor frontiere și preocupările cxlra-curopcnc ale unor mari puteri, între care și Marca Britanic, a avut loc o modificare a spațiului economic. După prima conflagrație mondială, doctrina autarhică, sprijinită pe un sever protccționism vamal, a devenit o preocupare constantă a majorității statelor

716 *Ibidem,* p. 1 104.
717 Gh.Buzatu, *Problema petrolului...,* p.240.
718 Arh.M.A.E., fond 71, CoiiT. Păcii, 1919, dosar 58, f.143.
719 Idem, dosar 224, 1.29; *D.U.F.P.,* First Series, vol. IV, p. 1 110.
720 *D.H.F.P.,* First Series, vol. IV, p. 1 108.
721 *Ibidem,* p.l 111, 1 114.
722 It.W.V.Tcmpcrlcy, A *History...,* vol. VI, London, 1924, p.603.
723 V.Fl.Dobrincscu, *Relații...,* p.73.

lumii[724].

724 *Comerțul exterior al României 1928-1937,* vol. I, Partea I, București, CR, 1939, p.222-224; Ion Slanciu, *România fi condițiile financiare internaționale după primul război mondial (1919-1929)* în *Rdl,* 12, 1984, p. 1 212- 1 227; N.Dascălu, Irina Gavrilă, *Un model dc adaptare a comerțului exterior la condițiile perioadei de trecere de la război la pace. Relațiile comerciale ale României 1919-1921,* în *Rd.l,* 6, 1980, p.l 119- 1 120.

România nu putea rămîne străină dc noile direcții economice și, după cum vom vedea, raporturile ci comerciale cu diferite state vor suferi modificări substanțiale. Numeroși oameni politici și economiști din România erau de părere că relațiile comerciale cu Anglia, ca și cu alte mari puteri, trebuiau să reprezinte o preocupare esențială în cadrul politicii economice a Bucureștilor. între aceștia se afla și Virgil Madgearu care, în anul 1919, scria că este «în interesul economic național românesc să obținem o cotă cîl mai mare din creditul deschis dc stalul britanic pentru înlesnirea exportului»[440]. Atît Madgearu, cît și alți economiști, aveau în vedere, în considerațiile lor, faptul că Anglia dispunea dc însemnate posibilități financiare, toate operațiunile făcîndu-sc prin mijlocirea băncilor. în felul acesta, exista și interesul ca importurile să se efectueze la prețurile cele mai reduse. Toți factorii răspunzători dc comerțul exterior românesc erau dc părere că, dc acum înainte, el trebuie să aibă alt punct dc plecare dccît acela dc dinaintea războiului.

Raporturile cconomico-financiarc cu marile puteri, din anii 1918-1920, au avut dc suportat consecințele războiului. Acestea s-au dcsfășuratîn contextul luptei duse de marile pulcri imperialiste pentru acapararea picții naționale și au dat naștere la o dispută acerbă cu consecințe nefaste pentru România. Spre deosebire de perioada anterioară, politica economică a burgheziei din România întregită a micșorat posibilitățile dc expansiune financiară ale Marilor Pulcri, doctrina acesteia răs- punzînd intereselor proprii, dar și unor *comandamente superioare ale țării.* Din aceste motive, raporturile economice și financiare ale României nu au străbătut un drum fără sinuozități, ci, dimpotrivă, au purtat pecetea interesului crcscînd al burgheziei autohtone privind consolidarea țării după *Marca Unire* din 1918.

O primă problemă asupra căreia România și Anglia au avut discuții controversate a fost aceea a împrumuturilor contractate dc România pe piețele engleze. M.Bocrcscu, însărcinatul cu afaceri la Londra, solicita, la 7 decembrie 1918, Ministerului Finanțelor să-i autorizeze demersul în vederea reînnoirii împrumutului dc cinci milioane lire sterline, scadent la 18ianuarie 1919[725] [726] [727] [728]. Guvernul englez insista să se primească tratatele încheiate cu Trezoreria britanică și oferite României la sfirșitul anului 1917, prin intermediul ministrului Sir George Barclay. România acceptase tratatul pentru suma oferită dc Trezoreria engleză, plălibilăîn lire sterline, și recunoștea obligația dc a rambursa împrumutul[442]. Ministerul dc Finanțe român a cerut lui Bocrescu să facă demersuri pe lîngă guvernul dc la Londra, pentru ca să autorizeze diverse plăți, dar Trczoricria britanică nu a aprobat să dispună de creditul Băncii Angliei și a refuzat, implicit, să acorde plățile dc care era vorba[443]. Discuțiile între cele două părți, în problema acordării unui împrumut financiar României, au continuat. La 13 septembrie 1919,

725 „Independența economică". Anul II, nr.17-18, 1 septembrie - 1 octombrie 1919, p.l3.

726 Arh.M.A.E., fond 71, Conf. Păcii, 1919, dosar 58, f.25 (radiogramă din 7 decembrie 1918, de la Paris, semnală Bocrcscu, Crclzcanu).

727 *Ibidem,* f.32 (radiogramă din 9 decembrie 1918, dc la Paris, semnată Bocrcscu, V.Antonescu).

728 B.C.S., fond Al.St.Gcorges, Arh. V.Anloncscu, PCLXXIV, 6-103 (telegramă nr. 1 144, 21 februarie 1919, dc la Londra, semnală M.Bocrcscu).

Daniclopol, care reprezenta Românialn Comisia

Reparațiilor, era autorizat dc Banca Națională să rcînceapă convorbirile pentru obținerea unui nou împrumut dc 8 milioane lire sterline, din care 2 milioane credit liber, în baza discuțiilor cu Norman Holden[729].

Bunul mers al raporturilor economice și financiare bilaterale depindea dc rezolvarea chestiunilor pendinte din perioada anterioară, între care și reglementarea plății cuponului[730 731]. Pentru soluționarea problemelor dc atare gen a fost trimis, la Londra, N.Titulcscu, care a purtat tratative cu reprezentanții marii finanțe și ai guvernului englez. Titulcscu a furnizat deputaților britanici, care interpelau guvernul despre datoriile României, o scrie dc informații referitoare la situația ci financiară, în urma unor lungi tratative purtate cu ministrul de finanțe, Chamberlain, și cu reprezentanții Foreign Officc-ului, s-a încheiat o convenție prin care stalul român a obținui amînarca datoriilor sale dc război, precum și prelungirea termenului prin care trebuiau să fie lichidate bonurile dc tezaur[465]. Diplomatul român și englezul Basil Blackett au semnat un acord prin care era stabilit principiul compensației prin indemnizațiile datorate dc Franța și Anglia cu datoriile dc război ale României către aceste state[732 733 734 735]. Față dc o solicitare a guvernului englez, Titulcscu a luat hotărîrca, aprobată ulterior dc forurile conducătoare, dc a folosi disponibilitățile diferitelor departamente ale țării peniru plata cupoanelor întîrziatc din împrumutul pe care România îl contractase în Anglia încă înainte dc începerea primului război mondial[46]*. Titulcscu era dc părere că «o convenție, legalizînd achizițiile belgiene ca și pe cele din Anglia, ar puica ruina economia noastră și ar fi insuficientă»[46]’ pentru a pune capăt gravelor probleme financiare cu care se confrunta România.

O altă chestiune cu ample implicații politice a fost aceea a rezervelor și a instalațiilor petroliere distruse în timpul războiului, acțiune a cărui punct dc plecare îl găsim, la 3 decembrie 1916, cînd Sir George Barclay, ministrul Angliei dc la București, s-a adresat guvernului român în acest sens. Din documentele existente rezultă că rolul dc coordonator tehnic l-a avut colonelul englez Norton Griffiths, specialist în asemenea gen dc operațiuni, secondat de atașatul militar, colonelul Crislophcr Birdwood Thomson, ambii lucrind sub deviza «Noi plătim totul». Ca solicitarea să aibă efect, Sir George Barclay a promis, în numele Londrei, că România va fi despăgubită dc pagubele provocate ca urmare a acestei acțiuni [47]°. Valoarea distrugerilor, calculate în franci francezi, se ridica la un total dc 1.080.000.000 sau 600 milioane lei aur, pierdere uriașă pentru economia României. în anul 1919, pe lîngă Ministerul Industriei și Comerțului, s-a creat o comisie mixtă anglo-franco- română. Părții engleze îi revenea sarcina să constate pagubele aduse

729 Idem, 6-134 (telegramă nr.l 391, 13 septembrie 1919, Kiriaccscu, N.Docan către V.Anloncscu).

730 Idem, PXCII, dosar 6-66 (raport nr. 1 352, 15 decembrie 1920, Titulcscu către Take Ionescu).

731 I.M.Oprca, *N.Titulcscu,* p. 128-129.

732 B.C.S., fond Al.Sl.Gcorgcs, Arh. V.Anloncscu, PXC1V, dosar 13, f.6.

733 I.M.Oprca, *N.Titulcscu,* p. 129.

734 B.C.S., fond Al.Sl.Gcorgcs, Arh. V.Anloncscu, PXCII (telegramă din 13 decembrie 1920, Take Ionescu către Titulcscu).

735 C.Ncagu, I.Marincscu, R.Gcorgcscu, *Fapte din umbră,* voi. 2, București, Ed. Politică, 1977, p.130-131.

instalațiilor aliate și neutre, iar celei române să calculeze pagubele, fără a ține cont dc originea capitalurilor. S-a stabilit și un acord în ceea ce privește tariful dc prețuri, care era cel

din 1916. Existau două rapoarte dc evaluat: anglo-francez și englez. Evaluarea anglo-franceză se făcea în lire sterline și indica pentru pagube directe, materiale, ca presuri dc refacere la instalațiile aliate și neutre suma de 5.523.854 lire sterline. Raportul englez evalua pagubele la 1.140.537 lire sterline, deci un total dc 6.664.391 lire sterline. Comisia nu era dispusă să recunoască pagubele conexe (instalații, rcdcvcnțc).

în ceea cc privește evaluarea românească, care a mers înlr-o singură direcție - totalul pagubelor directe, inclusiv valoarea stocurilor - a fost stabilită la suma de 15.537.389 lire sterline. Față dc suma prevăzută în raportul englez, era o diferență de 8.872.998 lire sterline. Divergențele cele mai mari s-au produs însă la evaluarea prețului petrolului pentru care britanicii propuneau 48 Ici/lonă șantier și 50 lei pentru ccl dc rafinărie, în timp cc România solicita 80 Ici/lonă, respectiv 85. Valoarea pagubclordircctccra, astfel, apreciată lacirca 12 milioane lire sterline, aproximativ 6 miliarde lei[736].

Guvernele englez și francez erau inlcrcsalcîn a despăgubi societățile dc care erau legale, în timp cc România nu înțelegea să lege lichidarea despăgubirilor dc aceea a bunurilor vrăjmașe. Datorită demersurilor lui Titulcscu, guvernul englez a recunoscut formal despăgubirile pe care Anglia trebuia să le plătească României, pentru daunele pe care țara le-a suportat prin acordul special încheiat între cele două țări la 12 august 1920[737]. O marc parte a plăților efectuate dc englezi a consun în reparațiile făcute rafinăriilor dc către secțiunea britanică a Cartelului Anglo- Franco-Român[738].

Atitudinea adoptată dc delegația română la Conferința dc Pace a influențat raporturile cconomico-financiarc cu marile puteri. Cu toate că s-au încheiat unele aranjamente economice, oameni dc afaceri englezi, ca dc exemplu Herbert Locke, «acuzau» România că se încăpățîncază să aibă vreo legătură financiară cu Anglia. Rattigan atribuia acest lucru «unui dezgust constituțional pentru simplele metode financiare britanice», care nu erau «nici înțelese, nici admirate» dc Al.Conslan- tincscu și Vinlilă Brătianu. Ccl dc al doilea era acuzat că vrea să pună «bazele unui vast monopol guvernamental». în realitate, politica economică promovată de Partidul Național Liberal preconiza o limitare a monopolului străin în economia românească, ceea cc, desigur, neliniștea cercurile dc afaceri aliate. Prinlr-o scrisoare, din 9 iulie 1919, adresată lui Curzon, Rattigan sfătuia Foreign Officc-ul să lase, deocamdată, lucrurile așa cum sînt «pînă la ieșirea din viața publică a acestor liberali»[739]. Diplomatul englez credea că Take Ionescu, Al.Avcrcscu, ca și transilvănenii «doresc să coopereze cu Anglia, din punct dc vedere financiar și comercial, și ci vor adopta o atitudine mai rezonabilă și mai justă dccîl aceea manifestată dc actualul guvern»[740].

Rezervele lui I.I.C.Brătianu față dc oferta engleză, privind acordarea unui ajutor financiar României[741], au icșilîn evidență și cu prilejul primirii, la 18 iulie 1919,

736 B.A.R., Arh. I.I.C.Brătianu, I Varia 3, f.29-31.
737 I.M.Oprca, *N.Titulcscu,* p.129.
738 *D.B.F.P.,* First Series, vol. XII, p.466.
739 Idem, vol. VI, p.6I-62.
740 *Ibidem,* p.8.
741 *Ibidem,* p.87-88.

a lui Ratligan dc către șeful guvernului de la București. Din rapoartele trimise dc Ratligan lui Curzon reiese că unul din motivele reținerii Bucureștilor, în legătură cu ofertele britanice, era atitudinea Aliaților față dc România la Conferința Păcii, care produsese o «amară dezamăgire»[742] la București.

În acest caz, după mărturisirile maiorului Kenard, reprezentantul industriei britanice asociate, făcute în urma discuțiilor cu unii oameni dc afaceri români, s-ar fi preferat stabilirea unor schimburi economice cu Germania[743]. Noi credem că atitudinea României era determinată dc un complex dc factori care avea în vedere, în primul rind, stabilirea unor legături economice și financiare *mai echitabile,* care să nu afecteze independența și suveranitatea statului.

Aceste deziderate au ieșit în evidență și alunei cînd a fost discutată situația societăților străine din România. Legația britanică, prin nota adresată, la 11 noiembrie 1919, Ministerului Afacerilor Străine, solicita detalii în legătură cu o comunicare a Departamentului Industriei privind societățile străine. Centrala Externelor făcea cunoscut reprezentanței diplomatice engleze că societățile străine au fost mereu obligate să depună garanții, în virtutea aliniatului 5, articolul 245, din Codul Comercial. Legația britanică invoca, *în favoarea exceptării garanției,* Tratatul dc comerț anglo-român, din 18 octombrie 1905, la care Ministerul dc Externe dc la București a venit cu exemplul Societății anglo-românc «Mercantile Company Limited» dc la Londra, care a fost obligată, în 1913, în scopul deschiderii unei sucursale, să depună o garanție dc 100.000 lei[744].

Vii discuții au avut loc între România și Aliați atunci cînd s-a pus problema sechestrării societăților străine. România urmărea prin această operațiune două obiective: 1) să asigure, printr-o intervenție judiciară, excluderea parlicipațiilor străine ; 2) să asigure posibilități financiare care să permită vărsarea contravalorii pagubelor sinisiraților dc război, conform clauzelor tratatelor dc pace. Anglo- francczii doreau ca, prin lichidare, să pună activul învinșilor în mîinilc Aliaților și să-și vadă plătite Indemnizațiile relative la devastările germane. Prin lichidarea titlurilor inamice alq societăților sechestrate, acestea rămîncau, dc fapl, în băncile străine[745].

O tranzacție a fost încheiată între Ministerul Industriei și Comerțului și locotenent colonel J.W.Boylc; tranzacția conținea, cu foarte neînsemnate modificări, aceleași clauze ca și cele din contractul cu „Standard Oil" Co. Conform înțelegerii, urma să se vîndă o cantitate dc 50.000 tone produse petroliere, dîndu-sc și o opțiune pentru alte 20.000 tone. Plata se făcea prin depunerea unei sume dc 400.000 lire sterline la o Bancă din Londra, și care era pusă, imediat după sosirea contractului, în creditul Ministerului Industriei și Comerțului. Avansul depus era considerat și ca plată anticipată a cantităților ce urmau să fie furnizate, pînă la acoperirea sumei de 400.000 lire sterline[746]. După terminarea avansului menționat, plățile pentru în-

742 *Ibidem.*

743 *Ibidem,* p.89.

744 B.A.R., Arh. N.Docan, VIII, Acte Cl·.D + Diplomatice, nepag.

745 B.C.S., fond AI.St.Gcorges, Arh. 'lake Ionescu, XLII, 3.

746 Gh. Chrislodorcscu, *Politica noastră comercială. Regimul exportului României în timpul neutralității fi după război,* voi. 2, Tipografia română, S.A., p.295-296.

cărcăturile următoare trebuiau făcute în numerar, la Londra, la Banca indicată dc

guvernul român, după prezentarea documentelor cumpărătorului. Prin contractul Boyle, s-au predat și exportat 12.678 tone petrol distilat și 120.786 tone pcuol rafinat. Nu s-a exportat nimic din cele 12.000 tone benzină ușoară și 50.000 tone benzină grea, motiv pentru care s-a intentat statului român un proces care, în urmă, s-a terminat printr-o nouă tranzacție[747].

Cerealele au constituit, în cadrul schimburilor economice ale României, unul din principalele articole ce au interesat marile puteri. în ianuarie 1916 sc încheiase la București o învoială privind cumpărarea dc către Anglia a stocurilor dc grîu românesc[748]. După terminarea războiului, la 22 ianuarie 1920, la București, a fost întocmit un aranjament[749] [750] privitor la cesiunea asupra țării a contractelor dc cumpărare dcgrîu încheiate dc Biroul britanic din capitală cu diferiți agricultori români[483]. Semnat dc ministrul industriei și comerțului, Victor Bonlcscu, și dc însărcinatul cu afaceri englez, F.Ratligan, acordul dădea părții britanice 53 bonuri dc tezaur în valoare dc 5.248.985 lire sterline, 18 șilingi și 8 pence. în a doua jumătate a anului 1920, s-au făcut, prinSpcars, o scrie dc propuneri prin care acesta sc angaja să vîndă cerealele în cont și să plătească, în lire sterline, prețul pentru fiecare cantitate, în momentul în care ar fi fost încărcate pe vase în porturi românești. Take Ionescu și D.I.Ghika, care au purtat discuții cu Spcars, i-au arătat acestuia că propunerea «nu era deschidere dc credit, ci simplă organizare dc vînzare a cerealelor». Spcars lega lotul dc obținerea la Paris a unui avans pentru vinderea cerealelor și, într-un caz favorabil, sc angaja să facă o nouă propunere numai pentru -3-4 milioane lire sterline[751].Dc la Paris, A.Blankînșliința că studiase propuncreacuSpcarssși sublinia că «s-ar putea găsi un teren dc înțelegere, care să ne dea satisfacție întreagă, contând, în același timp, pe grupul englez»[752].

în anul 1919, Anglia a trimis în România 50 dc locomotive (35 luate dc Aliați și 15 americane, lucrate în Franța)[753], precum și materiale indispensabile armatei, articole militare și alimente[754]'. Acestea au fost expediate conform înțelegerii survenite înlrc guvernul englez și Franța, Italia și Statele Unite. Anglia a mai acordat un credit dc 500.000 lire sterline pentru cumpărarea materialului feroviar, din care 270 tone au fost expediate la 21 aprilie 1919 cu vasul «Șiret». Locolcncnt-colonclul Walton, membru al misiunii militare engleze din România, avea obligația să discute cu reprezentanții dc la București problema reparării căilor ferate[755].

747 *Ibidem,* p.301.

748 F.C.Nanu, *Condica tratatelor și a altor legăminte ale României 1354-1937,* vol. I, București, 1938, p.263.

749 *Rccucil des Trades ci des engagements intemationaux enregistres par la Secretariat dc la Socictd des Nations,* vol. I, nov. 1920, nr.3, p.258-261.

750 B.C.S., fond Al.St.Gcorgcs, Arh. Take Ionescu, VIII, 7 (telegramă nr.3, 3 octombrie 1920, D.I.Ghika către Take Ionescu).

751 *Ibidem,* (telegramă din 3 octombrie 1920, dc la Paris, A.Blank către Take Ionescu).

752 Arh. M.Ap.N., fond 3 831, dosar 7, 1919, Poziția 2 688, f. 12.

753 *Ibidem,* f.12-13.

754 B.C.S., fond Al.St.Gcorgcs, Arh. V.Antoncscu, PCLXXIV, 7-29 (telegramă din 25 noiembrie 1919, Take Ionescu către generalul Coandă).

755 *D.H.F.P.,* First Series, vol. VIII, p.799..

Serioase îngrijorări în unele cercuri din București, ca și guvernelor dc la Paris și Roma, le-au provocat cele două acorduri dc împrumut încheiate dc România și

Anglia în 1920. Mai înlîi, în aprilie, s-a promis un avans de 2,5 milioane lire sterline, din care 20% fără condiții, iar restul 80% destinate achiziționării de locomotive. Garantarea sumelor sc făcea «jumătatcîn grîu și material lemnos pc care Ministerul român al Comerțului garantează că sînt disponibile în România»[756]. De o valoare mai mare era împrumutul dc 16 milioane lire sterline pentru reconstrucție, inclusiv pentru refacerea podurilor, căilor ferate și a mijloacelor dc transport[757]. Aceste împrumuturi au creat la București «un val dcanglofobic», guvernul nccxclu- zînd posibilitatea ca ele să ducă la o dominație economică asupra României. Presa liberală, îndeosebi, a denunțat intențiile Angliei, iar această ostilitate a fost un semnal al animozității cc aveau să o arate capitalului străin frații Brătianu și Partidul Liberal în anii următori [758].

Chestiunea raporturilor cconomico-financiarc anglo-românc și a așezării lor într-un cadru normal a fost dezbătută amplu în timpul vizitei efectuate la Londra dc șeful diplomației Bucureștilor, Take Ionescu. Discuțiile purtate au scos în relief că alît Anglia, cîl și România au greutăți financiare, ceea cc, desigur, afecta bunul mers al raporturilor economice bilaterale. Omul politic român a propus lui David Lloyd George ca Anglia să cumpere cereale prinlr-un avans al plăților la o sumă dc 5 milioane lire sterline. Take Ionescu a declarat interlocutorului său că Româniaavca nevoie presantă dc bani pentru plata cupoanelor și dc avansuri pentru cumpărarea de locomotive. Premierul englez, găsind propunerea *importantă* din punct dc vedere al schimbului, și-a luat obligația să o discute cu Trezoreria. Celelalte chestiuni abordate au fost legate dc reconstruirea căilor ferate din România, acțiune în care era interesat grupul financiar Pearson, oferta Amiralității britanice dc a vinde cîleva vapoare, ca și problema uleiului românesc, în care erau interesați doi reprezentanți ai Băncii Angliei[759]. Un prim rezultat al vizitei lui Take Ionescu la Londra a fost acceptarea dc către partea engleză, prin scrisoarea lui Thomyrc, subsecretar de stat la aprovizionare, a unei convenții privind cumpărarea dc cereale din România[760 761].

Prezentăm, mai jos, date referitoare la exportul în Anglia, în mii lei hîrlic :

1913	1914	1915	1920
44.840	35.838	56	222.432

Pentru aceeași perioadă, procentul exportului din valoarea sa totală sc prezenta astfel:

7,79	7,36	-	6,49

Anglia a avut, în 1919, ccl mai redus import din România de 36.000 lei. în schimb, ca deține, în anii 1919-1921, procente mai ridicate din valoarea

756 Idem, vol. XII, p.390.

757 *Ibidem,* p.391-393, 401-402; D.B.Fundcrburk, *op. cil.,* p.28.

758 D.B.Fundcrburk, op. *cit.,* p.28.

759 *D.B.F.P.,* First Series, vol. Vin, p.8OO-8Ol

760 B.C.S., fond Al.Sl.Gcorgcs, Arh. Take Ionescu, CXXV, f.73 (Tilulcscu către Take Ionescu, 24 decembrie 1920).

761 Gh.Chrislodorcscu, op. cil., p.553; *Comerțul exterior...,* vol. I, Partea I, p.258-261.

comerțului românesc, înrcgistrînd, în anul 1920, chiar 15,50%[49S]. Pentru toată perioada, balanța comerțului cu Marca Britanic a fost pasivă.

Observăm că, în anii 1919-1920, schimburile comerciale cu Anglia nu au fost pe măsura disponibilităților celor, două state. Consecințele războiului, situația ncrczolvală a împrumuturilor contractate cu guvernul de la București în această perioadă, problema instalațiilor petrolifere distruse, starea societăților cx-inamice, chestiunea petrolului și altele au Impietat asupra schimburilor comerciale între Anglia și România. Situația concretă impunea încheierea unui nou tratat dc comerț între cele două țări, care să țină cont mai mult și dc interesele României, stal ccîși dcsăvîrșise unitatea teritorială. Unora dintre problemele enunțate dc noi - avem în vedere și raporturile cu alte mari puteri - li sc va găsi rczolvarcaîn anii care vor urma. Acest lucru era cu atât mai necesar cu cîl, potrivit convențiilor pentru consolidarea și plata datoriilor dc război încheiate cu Anglia, România fusese declarată datoare cu 18.448.200 lire sterline, iar totalul anuităților, pe care ca trebuia să le plătească, sc ridica la 31.295.000 lircstcrlinc. Datorii însemnate Româniaavcași față dcccilalți aliați: S.U.A.- 50 milioane dolari, Franța - 1 miliard franci și Italia-150 milioane lire italiene[762].

ÎNCHEIERE

La Conferința dc Pace, marile pulcri învingătoare au sprijinit revendicările naționale ale României dar, în unele momente, au condiționat recunoașterea *Hotărîrilor dc Unire,* din cursul anului 1918, dc satisfacerea unor probleme economice, îndeosebi a petrolului, și dc recunoașterea clauzei minorităților în Tratatul cu Austria. în capitala Franței s-a ținut prea puțin cont dc enormele sacrificii umane și materiale ale României din timpul primului război mondial. împărțirea arbitrară a statelor, în funcțicdcgradedc suveranitate diferite, a afectat raporlurilcîntrcMarile Pulcri și micile state. Dificultățile au fost create îndeosebi de Wilson și David Lloyd George, care preconizau uneori soluții nejuste pentru chestiunile României, situație ce se datora cunoașterii incomplete a situației României și a relațiilor ci cu statele europene, ca și aplicării unor principii abstracte departe dc realitățile istorice ale țării. Micile țări, inclusiv România, se pronunțau pentru adoptarea în raporturile internaționale a unor noi norme care să țină cont dc egalitatea juridică a tuturor statelor, indiferent dc mărimea și forța lor economică și militară.

Delegația română, condusă în prima fază a Conferinței dc primul ministru, I.I.C.Brălianu, a adoptai o *poziție dc intransigență* față dc aliludinca Marilor Pulcri care, prin modul cum înțelegeau să rezolve diferite probleme - politico-lcriioriale, economice, financiare, navale ele. - afectau suveranitatea și independența statelor mici. în timpul lucrărilor Conferinței, delegații României s-au pronunțai pentru principiul egalității statelor mari și mici și respectarea independenței și suveranității naționale a acestora. Ei au respins categoric încercările făcute dc reprezentanții Marilor Pulcri, pe care le-au

762 N.N.Conslanlincscu, I.Cupșa, *Efortul militar și material al României în ultimul război mondial, înAdl,* 3, 1977, p.21; Mircea Popa, *Primul război...,* p.470; Hoover Archives, Palo Allo, S.U.A., N.Tilulcscu Papers, Box no. 13 (convorbire Tilulcscu, Duca, Vin til ă Brălianu; Geneva, 5 septembrie 1925).

considerat ca incompatibile cu demnitatea, ncatîmarca și interesele României, aliludinca lor avînd în vedere, în primul rînd, comandamentele superioare ale țării: *Integritate teritorială. Independență. Ncamcslccîn treburile interne. Egalitate în fața legilor internaționale.*

Aprobînd poziția delegației Bucureștilor la Conferința dc Pace, Adunarea Dcpulaților, în ședința din decembrie 1919, arăta : «Noi, ca orice stat independent, nu putem să primim (...) controlul vreunui alt stal. Nu poale să-l primească România pcnlru că nu există în conccpțiunca noastră, în ce privește independența (state mari și state mici), iar noi înțelegem să avem la noi, relativ la legile interne și la relațiile stalului nostru cu cetățenii săi în interiorul său, lot atîla libertate și independență ca oricare altă marc putere»[4’8]. într-adevăr, la Paris, reprezentanții României au reușit să demonstreze că țara lor nu putea să fie un subiect dc inașinațiunc al Mari lor Pulcri. [763]

763 498 I.Bitolcanu, *Actul ratificării Tratatelordc Pace în corpurile legiuitoare ale României 1920,* înRdl, 1. 1916, p.44-62.

Totuși, unii contemporani au condamnai politica, denumită de «rezistență», urmată de l.I.C.Brătianu în fața Conferinței Păcii[4W], făcîndu-1 vinovat dc deteriorarea ra- porturilorcu Marile Puteri. S-a pus în balanță atitudinea primului ministru cu aceea a unei politici de «tranzacțiuni» care, după părerea noastră, alunei și oricînd trebuie numaidccît condamnată, deoarece în probleme dc interes național nu pot fi făcute concesii. Ca o dovadă în sprijinul aserțiunii noastre este un articol apărut la începutul anului 1922 în Anglia. Se știe că, în general, presa engleză a fost «nemulțumită» de atitudinea dîrză adoptată dc l.I.C.Brătianu față dc hotărîrilc Conferinței dc Pace. «l.I.C.Brătianu a avut - se scria în «Manchester Guardian», din 21 ianuarie 1922 - *o atitudine necompromițătoarc.* El obiectează contra lulelei Marilor Puteri, pe cînd domnul Take Ionescu se preta, în general, la planurile diplomatice ce se făceau la Paris (s.ns.)»[50°].

Considerăm că fără intransigența lui l.I.C.Brătianu și a celorlalți delegați dc la București la forumul păcii revendicările României ar fi avut dc suferit. Conferința, este adevărat, *a admis ca valabil principiul naționalităților, bazat pe dreptul popoarelor dc a dispune dc ele însele*[764 765 766]. Aceasta este partea pozitivă a lucrărilor din capitala Franței. Pe lîngă acest principiu modem, Conferința a mai venit cu unele norme și noutăți în materie dc drept internațional. Ceea ce trebuie reproșat Marilor Puteri a fost tendința lor dc a se folosi dc Conferință pentru a-și lărgi și menține sferele dc influență economică și politică. Conferința Păcii nu a făcut altceva dccît să dea consacrare juridică noului stalul teritorial și politic al României, prin recunoașterea principiului autodeterminării naționale[767].

Tratatele dc pace generală au consfințit principiul dc dreptate și dc libertate în numele căruia România luase armele, în 1916, alături dc Marii Aliați. înlr-adevăr, o serie dc texte din Tratatele dc Pace consemnau dcsăvîrșirca unității naționale a României, precum articolul 292 din Tratatul de la Versailles, articolele 59, 61, 89 din Tratatul dc la Sl.Gcrmain, articolele 27, 45, 47, 74 din Tratatul de la Trianon, articolele 29, 59 din Tratatul de la Ncuilly-sur-Scinc și Protocolul dc la Paris, din 28 octombrie 1920, încheiat între Principalele Puteri Aliate și România.

România se prezenta ca un stat ce constituia un *exemplu dc aplicare a principiului naționalităților.* Frontierele țării au fost fixate după criteriile *etnografie*[768] și istoric. Rațiuni de ordin economic sau strategie au fost luate în considerație, cîlcodală, spre a da o cît mai rațională și viabilă fizionomie noilor frontiere. Aceste principii au imprimat *caracterul dc intangibilitatc frontierelor statului român.* Conformația teritorială a țării corespundea regulilor etnografice și comandamentelor istorice care decurgeau din firea și evoluția neamului românesc.

în aprecierea generală a rezultatelor obținute prin eforturile diplomației București lor și, în mod special, a rolului pe care l-a jucat recunoașterea dc

764 N.Iorga, *O indreptăjirc a „politicii dc rezistentă"din 1919,* București, 1940.
765 B.A.R., Arh. l.I.C.Brătianu, II, Varia 3, f.33.
766 J.B.Durosclle, *Ilistoirc diplomatique dc 1919ânosjours,* Cinquicmc Edition, Paris, 1971, p.10.
767 V.FI.Dobrincscu, *Rclafii...,* Passim.
768 Idem, *Bătălia diplomatică....* Passim.

către marile pulcri a principalelor drepturi istorice și înscrierea lor în sistemul Tratatelor dc Pace dc la Paris, se impune constatarea că, în măsura în care au consimțit, în anumite limite, să sprijine aceste drepturi legitime ale României, ele n-au făcut dccît să

participe la sancționarea juridică a unci situații *dc facto,* rezultantă a luptei poporului pentru înfăptuirea idealului unității sale naționale.

Pentru a participa la război. România făcuse împrumuturi dc peste 2,5 miliarde lei aur. Din aceste motive, delegația Bucureștilor a apreciat pe drept că «impunerea cotei dc eliberare constituie o sarcină suplimentară, lără nici o justificare»[769]. Cu toate obiccțiunile justificate ale delegației române, Marile Puteri au impus țării o povară financiară considerabilă în valoare de 1.435.000.000 franci aur (146.000.000.000 lei)[770]. Țării nu i s-a acordat nici o înlesnire, ceea cc a reprezentat o marc nedreptate săvîrșilă față dc poporul român.

In urma participării la prima conflagrație mondială și a exprimării libere, conform principiului autodeterminării naționale, a voinței românilor aflați sub dominația străină, visul dc secole al românilor, aflați sub dominație străină, dea trăi în frontierele unui singur stat, a devenit realitate. Tratatele dc Pace încheiate în anii 1919-1923 aduceau recunoașterea internațională a făuririi stalului național unitar român. La Paris, România nu a avut o poziție confortabilă. Îndcmînarca extraordinară a diplomaților români, îndeosebi a lui I.I.C.Brătianu, a adus, în cele din urmă, satisfacerea celor mai multe din doleanțele naționale[771].

Conferința dc Pace a fost importantă pentru stalul român întrucîl multe din principiile afirmate la Parisdc delegația română, au devenit comandamente dc bază ale diplomației Bucureștilor interesați, în perioada următoare, să consolideze, prin instrumente polilico-diplomalicc și militare, ceea cc poporul înfăpluisc în cursul anului 1918 - Unirea cea Marc.

Romania and the Paris Peace-Treaty Systems of 1919-1923.

Summary

Between 1914 and 1920 Bucharest's diplomacy aimed al the recognition of Romania's rights to national and statal unity. The Paris Peace Forum of 1919-1920 was not in a position to create a unified Romanian stale, which had already been attained by the Romanian people itself. The peace treaties did no more than recognize and record in lexlsof public international jurisdiction what the Romanian nation had already achieved in the months of March, No vember and December. Far from being perfect or fair enough for all the states involved, the peace treaty systems of 1919-1923 endorsed the victory of the principles of nationalilics and of national self-governing on a world-wide scale, democratically fulfilling the aspirations of several European nations, Romania's included. N. Tilulcscu staled with regard lo this queslion : “Europe has io grow accustomed to considering the political outcomes engendered by the Great War as cvcr-grow ing real ilics which do not need

769 Mircca Popa, *Primul război...,* p.453.
770 E.Bold, *Aspecte...,* p.221-222.
771 D.B.Fundcrburic, *op. cit.,* p.24.

further endorsement and cannot be quenched under any circumstances whatsoever.” During the Paris Peace Forum the Romanian diplomats, notably I.I.C. Brălianu, opposed certain attempts of the winning great powers at infringing on the interests of the smaller countries. The head of the B ucharcsl government look position against the inclusion of his country within the discriminatory category of “countries with limited interests”. The “smaller countries”, the Romanian Prime Minister considered, “do not have limited interests but rather it is their influence that is being limited”. Considering that there can be no discriminations between larger and smaller states in the matter of independence, I.I.C. Brălianu advocated the “democratization of international relations”, meaning a firm implementation of the principle of nationalities among sovereign and independent stales, of which the powers imposing the peace conditions did not seem lo be fully convinced. An arbitrary division between countries with limited interests and others with unlimited interests was denied by the head of Romania's delegation who gave a warning as lo the serious results such a concept might have on the development of international relations. Endorsing the Bucharest delegation's stand al the Peace Conference, the House of Representatives slated in its December 1919 session : “Like any other independent slate, we cannot permit the supervision of any alien stale over the relationships between the stale and iis citizens. No independent stale, regardless of

its area, is to be subject to such supervision. Romania cannot admit it since, according to our laws, there arc neither large nor small slates when their very independence is involved; we mean to have resort to as much liberty and independence as any other great power in the endorsement of domestic laws as well as the state's relationship with its citizens".

For Romania the Paris peace-treaty system and the preservation of her territorial status-quo was a lest of her belief in the ideals of peace and a basis of settling international relationships. I.I.C. Brălianu summarized ihc main trends of his country's foreign policy by staling that "Romania is one of the stales most intcrcslcd in maintaining peace and strengthening the political situation agreed on by the present-day peace treaties".

This book, in the wriling of which the author has done extensive research in Romanian and foreign archives - especially American and British - presents the activity of Romania's diplomacy between 1919-1923 aiming al ihc recognition of the 1918GrcatUnion. The indefatigableeffonsundertaken by I.I.C. Brălianu, Al. Vaida-Voievod, N. Tilulcscu and several other statesmen and diplomats for the inclusion of the Great Union within the system of peace-treaties are also dealt with.

Indice de nume

A

Aarhus - 48
Adcrca, F. - 84
Agrigoroaici, I.-61
Akkcrman - 68
Alba Iulia-7, 10, 35, 78, 80, 83, 88-89, 93
Albania - 77
Allen, George - 50
Alexandra (Regina Angliei) - 34
Alexandru (Prinț moștenitor al coroanei iugoslave) - 49
Alsacia - 20
America - 27, 34, 36, 88
Angelescu, Constantin - 11
Anglia-9-23, 25, 28-34, 36-51, 54, 56- 59, 61-64, 67-68, 70-73, 75-78, 81- 82, 87, 89-93, 95-96, 99-114
Antanta - 9-20, 22-25, 31, 33, 37, 40, 42- 46, 49, 51, 58, 65, 69, 79, 80, 82, 83
Antonescu, Ion - 7, 27, 89
Antonescu, Victor 11, 23, 37, 38, 43, 44, 48 56, 57, 59, 63, 91, 96, 100, 105-107, 109
Anloniade, Constantin - 91
Apostol, P, - 73
Apponyi, A. - 88, 92-93
Arad - 80-82
Ardclcanu, Ion - 64, 66, 79, 80, 82
Arhanghclsk - 32
Arion (căpitan) - 21, 27, 32-33
Asquith, H.H.- 16, 29-30, 36
Atanasiu, Vasilc- 12
Atena - 13
Australia - 34
Austria-35, 54, 55, 57-61, 63, 64, 66, 79
Austro-Ungaria-9, 10, 12, 15, 24, 26, 44, 53-54, 81
Aulard - 81
Avcrcscu, Alexandru-7, 10, 39, 66, 73, 75, 95, 104, 107

B

Baker, R.S.-48
Balcani - 12, 20, 21, 24, 30, 36-38, 77
Baldwin - 99
Balfour, A.J. - 36, 39, 42-43, 49, 57, 62, 70, 85-87, 90-92
Banal-17, 18, 35, 24, 44, 49, 51, 60, 81
de Timișoara - 49, 50
Bandholtz, H. - 89
Barclay, Sir George - 13-20, 28, 33, 37, 43-45, 102, 105, 106
Barlok, Bcla - 89
Baruch, B - 103
Basarabia-7, 21, 35, 45, 51, 62. 64-78, 83
Bădulcscu (colonel) - 74
Bălcscu (amiral) - 99
Belgia-47, 48, 54, 74, 76, 101
Belgrad(armisti|iuldcla)-79, 80, 83, 87, 99
Belisarius (vezi A.W.A. Leeper)
Bcloy (căpitan francez) - 99
Bennet, A.P. - 20
Beranger - 104
Berlin - 15, 26, 31, 45, 54, 55, 79, 96, tratatul din 1878 - 61
Bema - 78
Berthelot, H.M. - 10, 82-83
Berthelot, Ph. - 60, 61
Bessborough (lord) - 33
Bibcscu, Martha (Lahovary) - 21
Birmingham - 91
Bistrița (rîu) - 79
Bilolcanu, Ion - 112
Blackett, Basil-106
Blank, Aristide - 15
Blondel, Camille - 17-19
Bocu, Sever -41
Bold, Emilian-50, 53, 97, 114
Boloni, Gyorgy - 89
Bocrescu, Mihail-15, 21, 39-42, 72, 75, 77, 91-94, 102-105

Bontcscu, Victor - 109
Boulder (universitate) - 83
Bourgeois, Leon-55, 81
Boyle, J.W. - 108-109
Botoran, Constantin - 32, 97
Botoțani - 65
Brăila - 101
Brătianu, Constantin - 50
Brătianu, L, Gheorghe-37-38
Brătianu, I. C. - 45
Brătianu, I.l.C.-7, 10-28, 32, 33, 37, 42- 58, 65-70, 82, 84-87, 90, 96, 98, 101 - 104, 107, 112-114
Brătianu, Vintilă-99, 107, 111
Brătianu (familia) - 23
Brătianu (frații) - 110
Briand, Aristide-20, 25, 29, 30, 37, 55
Bridges (general englez) - 36-83
Brcst-Litovsk(pacea de la) - 53, 64, 66
Brown, Constantin - 39
Brown, Philip Marshall - 86
Brown, Scott - 69
Brusilov, A.A. - 22, 24
Bruxelles - 53, 76
Bryce (viconte) - 33
Buchanan, SirG.W.-16, 20
Buckingham (palat) - 52
Bucovina-7, 25, 26, 51, 55, 59, 60, 70, 81, 83
Bucurcști-Passim
pacea din 1812 - 64
pacea din 1913 - 10, 12, 63
tratatul cu Puterile Centrale din 1918 - 10, 35, 40-45, 48, 53
Budapesta - 78, 80, 82-87, 96, 99
Bujor, Paul-73
Bulei, Ion-11-20, 22-23
Bulgaria-10, 12-14, 17, 23, 24, 29, 32, 34, 54, 59, 61-63, 96
Burnett, Ph. M. - 53
Buzatu, Gheorghe - 58, 72, 90, 92, 97, 102, 104
Buxton, Noel -12

C

Cadrilatcr (vezi Dobrogca dc sud)
Calafctcanu, Ion - 97
Calcan, Gh. - 61
Calwell, Charles - 33
Cambon, Paul - 14, 15
Cambridge - 91
Campus, Eliza-40, 52, 95
Candolle, de (general) - 33
Cantacuzino, dr. I. - 93
Canterbury (arhiepiscop) - 33, 52
Carpați -10, 82
Cărei - 82
Carol I (Regele României) - 9
Carol al II-lca (Regele României) - 64, 67
Carson, Ed. - 34
Castillon, Richard - 54
Cazan. Gh., N. - 13, 97
Cârlînă, Iulian - 96, 98
Cecil, Hugh (lord)-21, 31-34
Cecil, Robert - 40
Cehoslovacia-53, 55, 70, 80, 82, 91, 92,
97, 98, 101
Ccrcmuș - 59
Ccmăup - 25, 59
Chamberlain, Neville-106
Chantilly - 23
Chilia-76, 101
Chișinău - 64, 65, 76
Chrisovclloni, I. - 20
Christodorcscu, Gheorghe - 108, 110
Churchill, Winston - 40, 50, 52, 70
Ciccrin, Ghcorghi - 67, 72, 73
Ciotori, D.N. - 35, 72
Clarctie, L. - 22
Clemenceau, G.-43, 50, 55, 60, 71, 82,
84,
86, 90
Clerk, Sir George - 58, 83, 87, 88
Clotz- 102
Cluj-Napoca - 28, 32, 34, 48
Coandă, Constantin (general)-44, 47, 60, 63, 64, 65, 109
Cobb-Lippman (memorandumul) - 68
Columbia (universitate) - 83
Connecticut - 50
Conslantincscu, Alexandru - 107
Conslantinescu, N., N. - 110
Constanlinopol - 23, 91, 96

Cristian, Vasile-97
Cretzianu, Alexandru-41, 42, 102, 105
Crișana - 81
Crowe, Sir Eyre-51, 60, 61, 68-70, 80
Cupșa, Ion (general) - 111
Curzon, George Nathaniel - 40, 47, 50, 52, 57, 70, 73, 74, 80, 89, 92-94; 97, 107

D

Daniclopol, George - 15, 53, 105
Dardanclc - 99
Dascălu, Nicolae - 105
Dawes (planul) - 54
Day, Clive-51, 69, 80
Dcak (căpitan) - 95
Dclcassd, T. - 18-20
Denikin, A.I. (general rus) - 70-72, 77
Denis - 81
Derby (lord) - 27, 34, 47, 76
Dcring, Herbert - 89
Dcrussi, Gheorghe - 58, 75
Deschanel, Paul - 18
Deutsch, A. - 38
Deutsch, R. - 97
Diamandi, Constantin-15-17, 20, 65, 66, 70, 89
Dianu, Nicolae - 69
Diehl, Ch.-81
Dobrincscu, V.F1. -18, 21, 23, 24, 31, 33, 36, 38, 40, 43, 44, 53, 57, 64, 72, 82, 88, 90, 91, 97, 98, 104, 113
Dobrogca-10, 13, 22, 25, 27, 35, 61-63 dc sud - 70
Dobrovici, Gh.M. - 47
Docan, Nicolae-95, 99-102, 106, 108
Doran, G.N.-21, 36
Drăghiccscu, Dumitru - 35
Duca, George - 97
Duca, I.Gh.- 7, 11, 15, 20-23, 31, 44, 45, 49, 96, 97, 111
Dunărea -6, 9, 15, 35, 49, 66, 76, 98-102
Confederata Dunăreană - 91
Comisia Europeană a Dunării -

E

Endre, Ady-89, 100
Enc, Constantin (It. comandor) - 65
Espcrcy'd, Franchct - 79, 83
Europa- 10, 12, 14, 21, 23, 33. 35, 39, 45, 50, 64, 80, 81, 88, 92, 96

F

Fasciotti, baron Carlo - 37
Ferdinand I(Rcgclc României) - 20, 23, 26, 27, 38, 39, 42, 43, 57, 64, 70, 83, 96
Filality, Gh. - 74
Filodor, Nicolae-11, 13-15, 17-20
Fitzroy, Yvonne - 34
Flondor, lancu - 7
Florcscu, Alexandru - 74, 75
Floto, Inga - 48
Foch, F. - 86
Focșani (armisti(iul dc la) - 10, 39
Franja-9, 12-20, 22, 25, 29-32, 38, 42- 51, 54-57, 62-63, 67, 72, 73, 75-78, 80, 82, 83, 86-88, 90, 95, 98-101, 103, 104, 106, 109, 111, 113
Freiburg - 39
Funderburk, D.B.-77, 110, 114

G

Galipa-22, 26, 31, 59
Gavrilă, Irina - 105
Gelfand, L.E. - 36, 48, 59, 67, 68
Geneva - 111
Gcnnadios, I. - 38
Georgescu, R. - 106
Georgescu (general adjutant) - 27, 31
George al V-lca (Regele Angliei)- 26, 38, 52
Germania-9, 10, 13, 22, 24, 39, 41, 48, 50, 53-55, 64, 100
Ghcnov, Ghcorghi - 63
Ghika, Dimitrie I. - 94, 95, 109
Giolitti, Giovanni-75
Gladstone (lord) - 33
Glasgow - 34
Goga, Octavian - 34, 35, 41, 42
Goldberg, G.-48, 55

Graham, R. - 36
Greccscu, Ion - 76
Grecia - 12, 38, 47, 54, 55, 101, 102
Grecnlcy (general englez) - 70, 71
Grey, Sir Edward-11, 13, 15-20, 25, 26,
28, 49, 63
Grccianu, Trăsnea-72
Gressot, dc (It.) - 88
Grigorcscu, Ercmia (general) - 7
Grosswardcin - 81
Gustavsson, Milton-48
Gutschc, Wilibald - 26

H

Habsburg (familia) - 94
Haga (conferința dc la) - 54
Haig, Douglas - 27
Halippa, Pantclimon - 7
Hanak, H. - 35
Hankey, Maurice - 29-30, 50
Hanson Towne, Charles - 36
Harmsworth, Cecil M.F. - 94
Haumont- 81
Hcrdach, Gerd - 30
Heinemann, W. - 34
Hclmrcich, Paul C. - 95
Hcrșcovici, Hurst - 34
Herron, George - 35
Hcyndricks (diplomat belgian) - 74
Hindenburg, von Paul - 24
Hinslcy, F.N. - 30
Hilchins, Keith - 89
Hoare, Samuel - 94
Hodder and Stoughton (librărie) - 34
Holden, Norman - 106
Hoover, Herbert-87, 103
Institution - 83, 111
misiunea - 68
Horthy, M. - 90, 94
Holin - 68
House, E.M. (col.) - 36, 48, 56, 68, 82
Hristov, Hristo - 63

I

lancovcscu, C. (general) - 65
Iași-21, 28, 31, 36, 37, 45, 67, 102
Iliescu, D.(gcncral) - 27, 34
Imbroanc, Avram - 41
Imperiul Otoman (vezi Turcia)
Inculcț, Ion - 7, 57
Ionescu, Bessie Richards - 35
Ionescu, Take-7, 11, 17, 31-33, 40, 42, 43, 49, 53, 58, 74-76, 90-91, 94, 101- 102, 106-110, 113
lordachc. Anastasie - 12
lorga, Nicolae-7, 28, 35, 73, 90-92. 97, 113
losa, Mircea - 12
lovanovici, I. -38
Ishii (diplomat japonez) - 76
Italia - 11, 14-19, 23-25, 27, 31, 51, 54- 57, 75-77, 87, 99, 109, 111
Iugoslavia (vezi Serbia)

J

Japonia - 54, 76, 77
Jay Smith, dr.C - 29
Joffre, Joseph (mareșal) - 30
Johnson, Douglas - 62
Jusscrand, Jules-48

K

Kaba, John (căpitan american) - 68
Karolyi, Mihâly - 78-80, 84
Kegan, Paul-21, 34
Keith, Nelson - 48
Kenard (maior) - 108
Kennard, Dorothy Lady - 34
Kerr (diplomat englez) - 85, 86
Kettle, Michael - 38
Kiev - 64, 65
King (deputat englez) - 31
Kiriaccscu, Oscar - 106
Kirilcanu, Gheorghe - 58
Klisko (diplomat sovietic) - 72
Knoff, Alfred A. - 53
Kodaly, Zollan - 89
Kola (peninsula) - 32
Kolccak, amiral Alexandru - 69
Kovno - 74
Krassin, L.B. - 72, 73
Kun, Bela - 79. 82-84, 86, 89

L

Lahovary, Al.E. - 18-18, 20
Lapedalu, Alexandru - 50, 51

Laroche, Jules-51, 69, 80

Lansing, Robert-37, 59, 62, 69, 85
Launay, Michel-53
Lausanne (conferința de la) - 96-98
Lavisse, E.-81
Law Bonard, A - 40, 52, 75
Leeds - 36
Leeper, A.W.A. - 33-35, 41, 45, 51, 70, 80
Lenin, V.I. - 10, 67, 83
Lexington Ky - 24
Leygues, Georges - 95
Liga Națiunilor - 49, 55, 60, 77, 89, 98, 109
Litvinov, M.M. - 72, 74
Liverpool - 32
Lloyd George, David - 27, 29-33, 36, 40, 47, 49-57, 70-73, 75, 76, 81, 84-92, 96, 110, 112
Locke, Herbert - 107
Ldczy, Louis - 89
Londra - 10-29, 31-44, 51-53, 58, 70-77, 90-94, 96, 102, 105, 110
Long, Walter - 104
Lorena - 20
Los Angeles - 48
Low, Alfred D. - 83, 89
Lozccok (colonel) - 33
Lucaciu, Epaminonda - 36
Lucaciu, Vasile-7
Luddendorf, Erich von - 26
Lupu, Nicolae - 42

M

MacDonald, Ramsay-21
Macedonia - 35
Mackcnscn, August von - 10
Maclean (deputat englez) - 91
Madge (dr.) - 33
Madgcaru, Virgil - 105
Maiorcscu, Titu - 11
Makindcr - 70
Maklakov, Vasili-70
Magnus, L.A. - 34
Magnus, Ph. - 21
Manchester - 14, 30
Maniu, luliu - 7, 55, 57, 73, 79, 90
Mantoux, Paul - 56, 86
Marca Britanic (vezi Anglia)
Marca dc Kara - 22
Marca Neagră - 15, 25, 95-99
Margerie, Pierre de - 27
Maria (Regina României)-19, 31, 34, 39, 52, 58
Marinescu, C.G. - 34, 42
Marinescu, I. - 106
Marston, F.S. - 50
Matichcscu, Olimpiu-32
Martino, Giacomo de-51, 80
Marlonne, dc E. - 80-82
Mayer, Amo - 53
Mărăști - 10, 32, 39
Mc Ewen - 30
Mediaș - 78
Mica Antantă-35, 36, 98
Michelson, A.-73
Mihalachc, Ion - 90
Millcrand, Al.-75, 93-94
Miliukov, P.-29, 32
Mironcscu, George-42
Mișu, Nicolae-10, 14-22, 28, 31, 32, 36- 38, 39, 42, 63. 70, 85-87, 101-102
Mitchich (mareșal sîrb) - 83
Mitilincu, M. - 97
Mitrany, D.-34, 45, 81
Moch von - 12
Moisuc, Viorica-28, 30, 37, 46, 47, 56, 60-63, 77, 92-94, 98
Moldova - 9, 64, 68
Montagu - 27
Montreal - 89
Montreux (conferința de la) - 97
Moroianu, George-41-42
Moscova - 69, 73, 77, 83, 96
Mudania (armistițiul dc la) - 95
Muntcncgru - 12
Muntenia - 11
Mureș (rîu) - 10, 79
Murgoci, Agnes - 34
Murray, John - 33-34
Mușat, Mircea-64, 66, 67, 79-82

N

Nanu, Frederic C. - 109
Naslovici, Ema - 15
Ncagoe, Stclian - 29
Ncagu, Constantin - 106
Nctca, Vasilc-11, 40
Neuilly-sur-Seine (tratatul de la)-6, 7, 54, 61-63, 71, 113
New Hawcn - 36

New York - 24, 29, 34, 36, 48, 53, 56
Nicolson, Harold-48-51, 62, 70, 83
Nistor, Ion - 7, 57, 60
Nistru - 66-69, 71-72
Nitti, Francisco Saverio - 71, 92
Noulcns, J - 65, 66
Norton, W.H.-48
Nonheliffe, A.H. (lord)-30, 38
Nu|u, Constantin - 12-14

O

Obi-22
Odessa - 10, 66
Ohio - 88
Oituz - 10, 39
Oklahoma - 48
O'Neill, Ch. - 99
Oprea, I.M.-52, 53, 67, 106, 107
Oprcscu, Paul - 12
Oradea - 82
Orlando, V.E. - 56
Orșova - 100
Oxford-33, 91
Owen, F. - 29, 30

P

Painlcvi, P. - 65
Pamlcry, E. - 86
Panaitcscu (general) - 89
Paris-6, 7, 12-21, 23, 27-28, 33-36, 41- 49, 52, 55-57, 59, 61, 63, 65-69, 71, 101, 102, 105, 109, 112, 114
  Protocolul - 72, 82, 83, 87, 92, 94, 95, 113
Pascu, Ștefan - 11, 34, 42
Pastor, Peter - 83, 84
Pașici, N. - 43, 49
Pearson (grup Financiar) - 110
Pelivan, Ion - 7, 35, 70
Petersburg -12, 13, 15, 16, 18-24, 29, 32, 65, 66
Pclrcscu-Comncn, Nicolae - 39
Petrograd (vezi Petersburg)
Pârvu, Sorin - 36
Pherckyde, M.-49, 51-57, 84, 85, 100- 103
Pichon, St. - 43, 47, 55, 57, 82, 83, 87
Poincare, R. - 12, 17, 20, 98
Poklcwski Kozicl, S. - 13, 23
Polk, F.I. - 62, 63
Polonia-53, 55, 59, 70, 74, 75, 76, 97, 98
Porțile de Fier - 101
PopCicio, Ștefan-73, 91, 92
Popa, Mircea M.-12, 47, 57, 111, 114
Popescu, Gh. (inginer) - 100
Portugalia - 54
Praga - 98, 99
Prezan, Constantin - 7, 39, 73, 83
Prothcro, George Walter - 59, 68, 81
Protic, S.-49
Prut-25, 66, 67, 71, 72
Puterile Centrale (vezi Tripla Alianță)

R

Radoslavov, Vasilc- 12
Rakovski, Cristian - 65-67, 82
Rangheț, Boris - 48
Ralligan, Frank - 15, 57-60, 70, 71, 103,
  107, 109
Racilă, Emil-40
Rădulcscu-Zoncr, Șerban-13
Rășcanu, I (general) - 74
Rășcanu-Langa, C. - 101
Regatul Sirbo-croato-slovcn (vezi Serbia)
Renouvin, P. - 53
Rcval - 74
Ribot, Al.-55
Roberts (lord) - 32
Robertson, W - 27, 29
Rogers, Will-48
Roma-56, 109
România-Passim
Root, Elihn - 36
Rosebery (conte) - 34
Rumbold, Horace - 79
Runciman - 40
Rusia-9-25, 27-32, 64-78, 89, 91, 92
Rulcnia - 81
Rudeanu, Vasile- 19, 23, 27, 32, 33

S

Saint Aulairc, conte August - 28,

29, 37,
45, 47, 48
Salonic - 24, 26, 29
Samson, A.P. - 11
San Remo (conferința dc la) - 73,
104
Sargent - 102
Sarrail, M.-24, 26, 29

Satu Marc - 81, 82
Sazonov, Serge-12-15, 18-19
Sccrbacev (general) - 65
Scotus Viator (vezi Seton-Watson)
Scribner, Ch. - 56
Seignobos, C. - 81
Scfliuc, Ilie - 96-98
Serbia-14, 24, 29, 47-49, 53, 55, 76, 82, 91, 92, 98, 101
Seton-Watson, Robcrt-33-35, 41, 45, 81, 94
Severus, Alexander - 35
Sevres (tratatul dc la) - 6, 7, 95-98
Seymour, Ch. - 56, 80
Sfintul Gheorghe (braț) - 9
Sharp - 67
Sheridan, R.B.C.-41
Shotwell, James - 50
Silbcrstcin, G. - 24
Sinaia (Consiliul dc Coroană) - 11
Șiret-9, 10
Sirbu, I. - 41
Slovacia - 86
Smaranda - 21
Smuts, J.Ch. - 84
Snow, C.P. - 30
Societatea Națiunilor (vezi Liga Națiunilor)
Sofia - 12, 63
Someș - 79
Somme - 22, 24, 30, 31
Sonnino, S.G. - 19, 49, 51
Spa (Conferința dc la) - 54
Spcars - 109
Spector, S.D. - 13.14.23, 25, 29, 43, 44, 47-51, 59, 61, 63, 69, 71, 76, 79-81, 85, 86, 90, 102
Slanciu, Ion-28, 105
Stanford (universitate) - 83
Steed, W.-33, 34, 41, 45, 94
St. Georges, Al.- 11, 13, 15, 17-20, 23, 26, 33, 57, 58, 74, 90, 91, 94, 96, 105, 106, 108, 109
St.Gcrmain(tratatuldcla)-6, 7, 53-61, 113
Stoica, Vasilc - 82
Strugariu, M. - 61
SUA-36, 37, 46, 48, 51, 52, 56-59, 69, 75, 76, 78, 81, 103, 104, 109, 111
Sliirmcr, Boris - 25, 29
Suarez, G. - 37
Suedia - 21
Sulina - 99
Szckcrcs, J. - 89

ș

Șcișanu, R. - 88
Șulghin (diplomat ucrainian) - 64

Tanncnbaun - 29
Tardicu, A-51, 70, 80-82
Tatou (amiral) - 101
Tavcmicr-49
Tclcky, Pal - 88, 93
Tcmpcrley, H.W.-70, 81, 100, 104
Thomas, Albert - 55
Thomson, C.B.- 14, 19, 21, 28, 45, 106
Thomyrc (scrisoarea) - 110
Tilca, V.V. - 59, 67, 73
Tillman, Seth P.-51, 55, 88
Timișoara - 98
Titulcscu, Nicolae-7, 40, 42, 52, 53, 64,
67, 76, 93. 96, 101-106, 107-110, 111
Tisa- 17, 79, 85, 91
Tiltoni, T. - 87
Tokcs, Rudolf - 83
Tolnay, C. - 89
Toma, Stelian-101, 102
Toronto - 34
Torrey, G. - 24, 29
Toynbee, A. - 81
Trailcscu, Ion-33
Transilvania - 7-12, 22, 34, 35, 40, 51, 60, 78-95
Tratatul Basarabiei (vezi Protocolul dc la Paris)
Tratatul Frontierelor - 7, 95-98
Trianon (tratatul dc la) - 6, 7, 74, 78-95, 113
Tripla Alianță-9-12, 20, 25, 26, 30, 37- 43, 51, 66
Tripla înțelegere (vezi Antanta)
Triplicc (vezi Tripla Alianță)
Troubridgc (amiral) - 99, 100
Troțki, L. - 65
Trumbici, Ante-49
Turcia - 10, 25, 64, 95-98
Tyrrell, W. - 80, 81

Ucraina - 10, 64, 67
Unc, Gheorghe - 80, 86
Ungaria-20, 24, 35, 54, 71, 72, 78-95
Ungheni - 23
Uniunea Sovietică (vezi Rusia)

V

Vaida-Voicvod, Al.-7, 55, 58, 60, 71-73, 76, 90-92
Vannutclli-Rcy, Luigi-51, 80
Varga, Jcnâ - 89
Varșovia - 74, 75
Văitoianu, Arthur - 58, 70
Venizelos, E. - 43, 55
Verdun-22, 24, 31
Versailles (tratatul dc la)-6, 7, 46-55, 100-113
Consiliul Interaliat-48, 79
Verviers - 53
Vicna- 15, 31, 79, 87, 99
Vinchcslcr - 33
Viviani, Rend - 18
Vix, Ferdinand (It. col.) - 84
Vopicka, Charles - 37, 67
Wallace, Henry-59, 71
Walton (colonel) - 39, 109
Walworth, Arthur - 48, 80
Ward - 74
Washbum, Stanley - 28, 36, 37
Washington D.C.-37. 47, 48, 52. 61, 62. 69, 104
Watson (căpitan) - 99
Weakley (memorandum) - 104
Wilson W.-46-50, 52, 56, 57, 68, 69, 78-81, 84-86, 103, 112
Wlassics, baron Julius - 89

X

Yale (universitate) - 36
Young (planul) - 54
Youngstown - 88

Z

Zaharcscu, Vladimir - 80, 86

în cadrul colecției
ISTORIE ȘI DIPLOMAȚIE
au apărut:
1
V.Fl.Dobrinescu, Ion Pătroiu
Ultimele luni de pace, martie - august 1939

2
Frederic C. Nanu
Politica externă a României din perioada interbelică
Studiu introductiv și prezentare de ediție:
V.Fl.Dobrinescu și Ion Pătroiu.

3
V.Fl.Dobrinescu
România și sistemul tratatelor de pace de la Paris
(1919-1923)
în pregătire:

4
V.Fl.Dobrinescu
Emigrația română în anii celui de-al doilea
război mondial. Lumea anglo-saxonă

Frederic C. Nanu

Politica externă a României din perioada interbelică

Studiu introductiv și prezentare de ediție: V.F1. Dobrinescu și Ion Pătroiu.

Lucrare inedită, aflată în manuscris la Biblioteca Congresului SUA din Washington D.C., care aparține cunoscutului diplomat român F.C. Nanu. *Politica externă a României din perioada interbelică* este prima sinteză consacrată activității internaționale a României din perioada 1919-1933. ea

Hind redactată imediat după terminarea celui de-al doilea război mondial. Nanu a avut la dispoăiție numeroase documente inedite depozitate în arhiva MAE. Este o contribuție notabilă la cunoașterea politicii externe de pace a României din anii interbelici.

V.Fl.Dobrincscu

Emigrația română în anii celui de-al doilea război mondial. Lumea anglo-saxonă

O carte incitantă despre activitatea emigrației române din Anglia și SUA anilor celui de-al doilea război mondial. Sînt reliefate, pentru prima oară în istoriografia românească și mondială, activitățile desfășurate de românii din diaspora pentru apărarea operei înfăptuite de poporul nostru în cursul anului 1918, reacția lor la «înțelegerile» intervenite între marile puteri care aveau să hotărască, pentru mai multe decenii, soarta țărilor mici și mijlocii.

Lector: Mariana Ursu
Tehoredactare computerizată: Ioana CUZA
Bun de tipar: august 1993 *Apărut*: 1993
Format 16/ 70 x 100

PRINTED IN ROMANIA • Tiparul executat la Imprimeria Institutului European pentru Cooperare U , . Cultural-Științifică Iași • str. Cronicar Mustea nr.17 •
l!!li C.P. 161, Cod 6600 • Tel. &. Fax.: (098)-11.33.11 •